

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Η Περιφερειακή Πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΠΑΠΑΤΖΙΚΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ

ΙΟΥΝΙΟΣ 2003

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ & ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ
ΕΙΔΙΚΗ ΣΥΛΛΟΓΗ «ΓΚΡΙΖΑ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ»

Αριθ. Εισ.: 2449/1

Ημερ. Εισ.: 14-01-2004

Δωρεά: _____

Ταξιδετικός Κωδικός: ΠΤ ΟΕ

2003

ΠΑΠ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

004000070722

Ευχαριστίες,
στον επιβλέποντα καθηγητή
κ. Νίκο Κυριαζή, για την καθοδήγησή του

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	5
ΘΕΩΡΙΕΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ	7
ΘΕΩΡΙΕΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΙΣΟΡΡΟΠΙΑΣ Ή ΣΥΓΚΛΙΣΗΣ	7
Η Νεοκλασική Προσέγγιση	7
Η θεωρία της εξαγωγικής βάσης	8
ΘΕΩΡΙΕΣ ΙΕΡΑΡΧΗΣΗΣ ΚΑΙ ΑΠΟΚΛΙΣΗΣ	8
Θεωρίες άνισης ανάπτυξης	8
Η διαδικασία της πόλωσης Myrdal - Hirschmann.	8
Θεωρία σχέσεων πυρήνα περιφέρειας - Freidmann	9
Θεωρία πόλων ανάπτυξης - Ρεττουχ	9
ΣΥΓΧΡΟΝΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΤΟΥ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΟΥ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΟΣ	10
ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ	10
Εξέλιξη των περιφερειών στη Δ. Ευρώπη μετά το 1950	10
Αλλαγές του αναπτυξιακού πλαισίου	11
ΣΥΓΧΡΟΝΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ	12
Η θεωρία της ευέλικτης διοίκησης	12
Προσεγγίσεις ενδογενούς ανάπτυξης	13
Οικοσυστημική προσέγγιση	14
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΕΣ ΑΝΙΣΟΤΗΤΕΣ ΣΤΗΝ ΕΕ	15
ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ	16
Τα στατιστικά δεδομένα	16
Οι χωρικές διαιρέσεις σε περιφέρειες	16
Διαδοχικές διευρύνσεις	17
ΟΙ ΑΝΙΣΟΤΗΤΕΣ ΣΤΑ ΕΠΙΠΕΔΑ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ	17
Οι διαφορές μεταξύ των κρατών – μελών	17
Οι διαφορές μεταξύ των περιφερειών	19
ΟΙ ΑΝΙΣΟΤΗΤΕΣ ΣΤΑ ΕΠΙΠΕΔΑ ΤΗΣ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΣΥΝΟΧΗΣ	23
Ύφεση της αύξησης της απασχόλησης στην ΕΕ	23
Περιφερειακή σύγκλιση των δεικτών απασχόλησης	26
Κοινωνική συνοχή: Πρόοδος με αργούς ρυθμούς	30
Απασχόληση στις νέες και υποψήφιες χώρες	30
Οι αποκλίσεις όσον αφορά την απασχόληση και την κοινωνική συνοχή θα αυξηθούν στη διευρυμένη ΕΕ	31
ΟΙ ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΕΣ ΣΥΓΚΛΙΣΗΣ	31
Οι θεωρητικές δυνατότητες και τα πραγματικά δεδομένα	31
Σε σχέση με τους ρυθμούς ανάπτυξης	32
Σε σχέση με τα ποσοστά ανεργίας	32
Τα εμπειρικά δεδομένα διαχρονικά	32
ΟΙ ΑΙΤΙΕΣ ΤΩΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΩΝ ΑΝΙΣΟΤΗΤΩΝ	33
Οι δημογραφικές τάσεις	34
Το μορφωτικό επίπεδο	34
Η κοινωνία της γνώσης	34
Αιτήσεις χορήγησης διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας	36
Τομείς υψηλής τεχνολογίας	37
Δαπάνες Ε&Α	37
Η ΧΩΡΟΤΑΞΙΚΗ ΣΥΝΙΣΤΩΣΑ ΤΗΣ ΣΥΝΟΧΗΣ	39

Οι περιοχές που πάσχουν από σοβαρά γεωγραφικά ή φυσικά μειονεκτήματα	39
Αποτελέσματα των μελετών	40
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ	42
ΒΑΣΙΚΟΙ ΣΤΟΧΟΙ	43
Βελτίωση της περιφερειακής ανταγωνιστικότητας	43
Ανάπτυξη και βελτίωση της απασχόλησης	45
Εξισορρόπηση της ανάπτυξης μεταξύ των αστικών και των αγροτικών περιοχών, καθώς και των περιοχών που εξαρτώνται από την αλιεία	46
ΣΥΝΤΟΜΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ	47
ΤΑ ΟΡΓΑΝΑ ΚΑΙ ΤΑ ΕΡΓΑΛΕΙΑ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ	51
Η Επιτροπή Περιφερειακής Πολιτικής (ΕΠΕ)	51
Η Επιτροπή Περιφερειών (ΕΠ)	51
Η Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή (ΟΚΕ)	51
Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή	52
Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο	52
Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης (ΕΤΠΑ)	52
Το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο (ΕΚΤ)	53
Το Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Προσανατολισμού και Εγγυήσεων (ΕΓΓΤΠΕ-Π)	54
Το Χρηματοδοτικό Μέσο Προσανατολισμού της Αλιείας (ΧΜΠΑ)	54
Ταμείο Συνοχής	54
ΟΙ ΣΤΟΧΟΙ ΠΡΟΤΕΡΑΙΟΤΗΤΑΣ ΤΩΝ ΔΙΑΡΘΡΩΤΙΚΩΝ ΤΑΜΕΙΩΝ	54
ΚΟΙΝΟΤΙΚΕΣ ΠΡΩΤΟΒΟΥΛΙΕΣ ΚΑΙ ΚΑΙΝΟΤΟΜΕΣ ΕΝΕΡΓΕΙΕΣ	57
INTERREG III	58
URBAN II	59
LEADER+	60
EQUAL	60
Καινοτόμες ενέργειες	61
ΟΙ ΔΙΑΡΘΡΩΤΙΚΕΣ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΚΑΙ Η ΔΙΕΥΡΥΝΣΗ ΠΡΟΣ ΤΙΣ ΧΩΡΕΣ ΚΑΕ	63
ΟΙ ΒΑΣΙΚΕΣ ΑΡΧΕΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΣ ΤΩΝ ΔΙΑΡΘΡΩΤΙΚΩΝ ΤΑΜΕΙΩΝ	64
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ – ΣΥΖΗΤΗΣΗ	67
ΠΗΓΕΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	71

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Αν και είναι μια από τις πιο ευημερούσες περιοχές του κόσμου, στο εσωτερικό της Ευρωπαϊκής Ένωσης παρουσιάζονται ακόμη έντονες διαφορές στο εισόδημα και τις ευκαιρίες ανάμεσα στις 250 περιοχές που την απαρτίζουν. Αυτές οφείλονται στην υπανάπτυξη ορισμένων περιοχών, στον οικονομικό μαρασμό ή στη θέση που έχουν οι περιοχές αυτές στην περιφέρεια της Ένωσης. Η περιφερειακή πολιτική είναι ταυτόχρονα ένα όργανο οικονομικής αλληλεγγύης και ένα ισχυρό μέσον για την οικονομική ενοποίηση.

Οι λέξεις που συνοψίζουν τις αξίες στις οποίες στηρίζεται η περιφερειακή πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι αλληλεγγύη και συνοχή. Αλληλεγγύη γιατί η πολιτική έχει ως στόχο να ωφελήσει τους πολίτες και τις περιοχές που κατά κάποιο τρόπο υστερούν οικονομικά και κοινωνικά σε σύγκριση με τον μέσον όρο της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Συνοχή που σημαίνει ότι υπάρχουν θετικές επιπτώσεις για όλους από τον περιορισμό των διαφορών στο εισόδημα και τον πλούτο ανάμεσα στις φτωχότερες και τις πλουσιότερες χώρες και περιοχές.

Μεταξύ των κρατών μελών αλλά και στο εσωτερικό τους υπάρχουν σοβαρές διαφορές. Παραδοσιακά η καρδιά της Ένωσης – η Benelux και τμήματα της Γαλλίας, της Γερμανίας και της Βόρειας Ιταλίας – είχαν πάντα υψηλότερα κατά κεφαλή εισοδήματα και ανώτερες υποδομές. Σήμερα, χάρη στις διαρθρωτικές πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η ευημερία και οι καρποί της κατανέμονται ευρύτερα μέσα στην Ένωση.

Πολλές παλιές ανισότητες όμως δεν έχουν ακόμη εξαλειφθεί. Και κάποιες νέες θα προστεθούν σε λίγο με την προσχώρηση δέκα νέων κρατών μελών από την Ανατολική Ευρώπη και τη Μεσόγειο. Οι ανισότητες αυτές μπορεί να οφείλονται σε παλιά μειονεκτήματα λόγω γεωγραφικής απομόνωσης ή σε πιο πρόσφατες κοινωνικές και οικονομικές αλλαγές ή ακόμη και στο συνδυασμό τους. Οι επιπτώσεις αυτών των μειονεκτημάτων είναι συχνά εμφανείς μέσα από κοινωνικές στέρησεις, σχολεία κακής ποιότητας, υψηλότερο ποσοστό ανεργίας και ανεπαρκείς υποδομές.

Κατά τη γνώμη μου, η περιφερειακή πολιτική είναι μια από τις σημαντικότερες αν όχι η σημαντικότερη Ευρωπαϊκή πολιτική. Αν και στη συγκεκριμένη εργασία θα την εξετάσουμε μεμονωμένα, στην πραγματικότητα όλες οι κοινοτικές πολιτικές είναι ένα πλέγμα. Έτσι, και άλλες ευρωπαϊκές πολιτικές συμβάλλουν με τον δικό τους τρόπο στην επιτυχία της περιφερειακής πολιτικής. Μερικές από αυτές είναι η πολιτική έρευνας και ανάπτυξης, η περιβαλλοντική και η Κοινή Γεωργική Πολιτική καθώς και η πολιτική ανταγωνισμού. Ο σημαντικός ρόλος της περιφερειακής πολιτικής αναδεικνύεται το 1986, όταν τα κράτη μέλη αποφάσισαν να δώσουν προτεραιότητα στην αλληλεγγύη, θεσπίζοντας την Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη. Επίσης η αλληλεγγύη, η οικονομική και κοινωνική πρόοδος και η ενισχυμένη συνοχή, είναι όλοι στόχοι που συμπεριλαμβάνονται στο προοίμιο της Συνθήκης του Άμστερνταμ του 1997. Στο άρθρο 158 της Συνθήκης αναφέρεται «...η Κοινότητα αποσκοπεί ιδιαίτερα στη μείωση των διαφορών μεταξύ των επιπέδων ανάπτυξης των διαφόρων περιοχών και στη μείωση της καθυστέρησης των πλέον μειονεκτικών περιοχών ή νήσων, συμπεριλαμβανομένων των αγροτικών περιοχών».

Σήμερα η ΕΕ και συγκεκριμένα η περιφερειακή πολιτική έχει να αντιμετωπίσει τρεις μεγάλες προκλήσεις:

1. Διεύρυνση: Από μια διεθνή κοινοπραξία έξι κρατών για την εκμετάλλευση του άνθρακα και του χάλυβα, σήμερα η ΕΕ φιλοδοξεί να γίνει μια ομόσπονδη υπερδύναμη με συμμετοχή όλων των κρατών που ανήκουν στην ευρωπαϊκή ήπειρο. Φυσικά, σήμερα προέχει η διεύρυνση με τις δέκα νέες χώρες τις ΚΑΕ και της

Μεσογείου που αναμένεται να διευρύνει τις ήδη υπάρχουσες ανισότητες μεταξύ των περιφερειών.

2. Απελευθέρωση του εμπορίου: Η Ευρωπαϊκή Ένωση πρέπει να προσαρμοστεί σε μια όλο και πιο διεθνή αγορά. Προκειμένου οι περιοχές να μπορούν να προσελκύσουν επενδύσεις και τις σχετικές θέσεις εργασίας, θα πρέπει να μπορούν να ανταγωνιστούν με όσα προσφέρει ο υπόλοιπος κόσμος σε υποδομές, υπηρεσίες και ειδικότητες του εργατικού δυναμικού.

3. Η επανάσταση των τεχνολογιών της πληροφορίας: Ιδιαίτερη πρόκληση της περιφερειακής πολιτικής αποτελεί η δημιουργία των δομών που θα εξασφαλίσουν την αναβάθμιση των δεξιοτήτων του πληθυσμού και θα επιτρέψουν στους εργαζόμενους να συμμετάσχουν στην κοινωνία της πληροφορίας. Η ανάπτυξη και η διατήρηση αυτών των δεξιοτήτων δεν αποτελεί πια πολυτέλεια. Αποτελεί ζωτική απαίτηση για να μπορεί κάποιος να ανταγωνιστεί στην παγκόσμια οικονομία.

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να παρουσιάσει και να αναλύσει τις ανισότητες που υπάρχουν σήμερα σε ευρωπαϊκό επίπεδο αλλά και τους τρόπους καταπολέμησής τους, δηλαδή την εφαρμογή της περιφερειακής πολιτικής.

Η εργασία είναι χωρισμένη σε τρεις ενότητες. Στην πρώτη ενότητα παρουσιάζεται το θεωρητικό πλαίσιο, πάνω στο οποίο βασίζεται η Οικονομική της Ανάπτυξης και η Περιφερειακή Οικονομική. Σκοπός αυτής της ενότητας είναι να παρουσιάσει με συντομία και σαφήνεια τις κυριότερες θεωρητικές προσεγγίσεις ώστε ο αναγνώστης να κατανοήσει τους προβληματισμούς και τις θεωρητικές λύσεις που προτείνονται όταν υπάρχει το περιφερειακό πρόβλημα. Αρχικά, θα δούμε τη Νεοκλασική προσέγγιση και τη θεωρία της εξαγωγικής βάσης καθώς και τις θεωρίες άνισης ανάπτυξης και τη θεωρία των πόλων ανάπτυξης. Στη συνέχεια, θα παραθέσουμε την εξέλιξη των περιφερειακών ανισοτήτων στη Δ. Ευρώπη μετά το 1980 καθώς και τις αλλαγές του αναπτυξιακού πλαισίου, ενώ στο τέλος θα δούμε κάποιες πιο σύγχρονες προσεγγίσεις (θεωρία της ευέλικτης διοίκησης, προσεγγίσεις ενδογενούς ανάπτυξης, οικοσυστημική προσέγγιση).

Η δεύτερη ενότητα επικεντρώνεται στο κυρίως πρόβλημα, δηλαδή τις περιφερειακές ανισότητες στην ΕΕ. Μέσα από επίσημα γραφήματα και χάρτες της ΕΕ θα προσπαθήσουμε να αναλύσουμε αυτές τις ανισότητες στα επίπεδα απασχόλησης και κοινωνικής συνοχής. Στη συνέχεια, θα δούμε τις θεωρητικές και εμπειρικές δυνατότητες σύγκλισης των περιφερειών, ενώ στο τέλος θα αναλύσουμε τις αιτίες των περιφερειακών ανισοτήτων. Όπως θα δούμε, είναι ένας συνδυασμός διαφόρων παραγόντων που επηρεάζουν την κινητικότητα των συντελεστών παραγωγής και τη συγκέντρωση σε ορισμένες περιοχές. Συγκεκριμένα, οι δημογραφικές τάσεις, το μορφωτικό επίπεδο, η κοινωνία της γνώσης, οι αιτήσεις χορήγησης διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας, οι τομείς υψηλής τεχνολογίας και οι δαπάνες έρευνας και ανάπτυξης κάθε περιφέρειας παίζουν ιδιαίτερο ρόλο στην ανάπτυξη της.

Τέλος, στην τρίτη ενότητα παρουσιάζεται η εφαρμογή της Ευρωπαϊκής περιφερειακής πολιτικής. Δηλαδή, θα προσπαθήσουμε να δούμε πώς η ΕΕ αντιμετωπίζει τις ανισότητες. Αρχικά θα δούμε τους τρεις βασικούς στόχους της περιφερειακής πολιτικής που είναι οι εξής: Βελτίωση της περιφερειακής ανταγωνιστικότητας, Ανάπτυξη και βελτίωση της απασχόλησης και Εξισορρόπηση της ανάπτυξης μεταξύ των αστικών και των αγροτικών περιοχών, καθώς και των περιοχών που εξαρτώνται από την αλιεία. Στη συνέχεια, αφού δούμε ένα σύντομο ιστορικό της ευρωπαϊκής περιφερειακής πολιτικής και θα ασχοληθούμε με τα όργανα και τα εργαλεία της συγκεκριμένης πολιτικής. Τέλος, θα αναφερθούμε αναλυτικά στους στόχους προτεραιότητας των Διαρθρωτικών Ταμείων, καθώς και στις κοινοτικές πρωτοβουλίες και τις καινοτόμες ενέργειες.

ΘΕΩΡΙΕΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Στη διερεύνηση του περιφερειακού προβλήματος σημαντική είναι η συμβολή των υποδειγμάτων και των θεωριών της Οικονομικής της Ανάπτυξης για τους παράγοντες και τα εμπόδια της οικονομικής ανάπτυξης σε επίπεδο χώρας. Οι βασικές υποθέσεις της Οικονομικής της Ανάπτυξης και κυρίως οι θεωρίες σχετικά με τα στάδια οικονομικής ανάπτυξης, το διεθνές εμπόριο, τη διάχυση της τεχνολογικής προόδου, τη συσσώρευση του κεφαλαίου, τη δυαδική οικονομία, την ισόρροπη ανάπτυξη κλπ, χρησιμοποιήθηκαν για την ερμηνεία του περιφερειακού φαινομένου.

Σύμφωνα με τον Ν. Κόνσολα (1997) οι θεωρίες της Περιφερειακής Επιστήμης μπορούν να χωριστούν σε τέσσερις ευρύτερες ομάδες, ανάλογα με την κύρια ερμηνευτική τους στόχευση.

Έτσι στη πρώτη ομάδα ανήκουν οι θεωρίες που διερευνούν τη **δημιουργία των περιφερειακών ανισοτήτων**. Στη διαμόρφωση αυτών των θεωριών συνέβαλλαν οι: Rostow (θεωρία για τις φάσεις ανάπτυξης), Friedmann (θεώρηση του περιφερειακού προβλήματος), Hirschmann, Williamson (πρόβλημα «Βορρά – Νότου»), Myrdal (σωρευτική αιτιότητα), Marx, Krugman, Porter και άλλοι.

Στη δεύτερη ομάδα περιλαμβάνονται οι **θεωρίες χωροθέτησης (τόπου εγκατάστασης)** για τις οποίες μίλησαν οι Weber, Hoover, Isard, Losch, Hotteling, Greenhut, Richardson και άλλοι, ο καθένας φυσικά απ' τη δική του οπτική γωνία.

Στη τρίτη κατηγορία ανήκουν οι **θεωρίες χωρικής κατανομής της οικονομικής δραστηριότητας**. Κύριοι εκφραστές αυτής της ομάδας ήταν οι: Christaller (θεωρία της «κεντρικής θέσης»), Perroux (θεωρία «πόλων ανάπτυξης») και Tinbergen (στατικό υπόδειγμα).

Στη τελευταία κατηγορία περιλαμβάνονται οι **θεωρίες περιφερειακής ανάπτυξης και μεγέθυνσης**. Εδώ εντάσσονται τα Υποδείγματα τύπου Harrod – Domar, το Νεοκλασικό υπόδειγμα, η θεωρία της εξαγωγικής βάσης, η θεωρία των «τομέων» (Clark, Fisher), το υπόδειγμα της ενδογενούς ανάπτυξης καθώς και τα καινοτομικά υποδείγματα.

Για τους σκοπούς της παρούσας εργασίας θα αναλυθούν οι σημαντικότερες θεωρίες, όπως αυτές παρουσιάζονται από τον Γ. Σπιλάνη (1996).

ΘΕΩΡΙΕΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΙΣΟΡΡΟΠΙΑΣ Ή ΣΥΓΚΛΙΣΗΣ

Η Νεοκλασική Προσέγγιση

Η νεοκλασική θεωρία δεν έδωσε ιδιαίτερη σημασία στα περιφερειακά προβλήματα. Δεν ασχολείται με την οικονομία των συλλογικών ενοτήτων (περιφερειών), αλλά με την χωροθέτηση των οικονομικών φορέων (επιχειρήσεων και νοικοκυριών) και τις επιπτώσεις τους στο χώρο. Θεωρεί τις περιφερειακές ανισότητες ως αναγκαίο κακό εφόσον σε εθνικό επίπεδο βρισκόμαστε στην άριστη κατά Pareto ισορροπία, δηλαδή έχουμε την άριστη αξιοποίηση των παραγωγικών συντελεστών.

Η προσέγγιση του περιφερειακού προβλήματος γίνεται έμμεσα με την προσαρμογή της θεωρίας του διεθνούς εμπορίου (Θεώρημα Heckscher, Ohlin, Samuelson) στις ανάγκες ανάλυσης του διαπεριφερειακού εμπορίου. Η νεοκλασική θεωρία υποστηρίζει ότι αν οι συνθήκες λειτουργίας των μηχανισμών της αγοράς είναι άριστες, τότε έχουμε μετακίνηση των συντελεστών παραγωγής μέχρι να επέλθει εξισορρόπηση των αμοιβών τους.

Επειδή, όμως, οι υποθέσεις στις οποίες στηρίζεται η νεοκλασική προσέγγιση είναι πολύ περιοριστικές στην πραγματικότητα δεν επιτυγχάνεται ισορροπία.

Αντίθετα, οι ατέλειες του μηχανισμού της αγοράς εμποδίζουν την εξίσωση των τιμών και οδηγούν σε εξειδίκευση των περιφερειών στην παραγωγή των προϊόντων εκείνων στα οποία χρησιμοποιείται ο συντελεστής παραγωγής που αφθονεί.

Η νεοκλασική θεωρία δεν μπόρεσε να αμβλύνει τις περιφερειακές ανισότητες λόγω ενδογενών αδυναμιών. Αυτές συνοψίζονται στις εξής: κατά τους νεοκλασικούς είναι αδιάφορο αν μια περιφέρεια εξειδικεύεται στη γεωργία ή στον τουρισμό ή σε σύγχρονες τεχνολογίες. Θεωρεί ότι το αποτέλεσμα θα είναι το ίδιο, όμως, η εμπειρία δείχνει ότι ο ισχυρισμός αυτός δεν ευσταθεί. Επίσης, η θεωρία δεν εξετάζει το πώς βρέθηκε μια περιφέρεια να έχει κάποιο παραγωγικό συντελεστή σε αφθονία. Τέλος, απορρίπτει ό,τι δεν εντάσσεται στους μηχανισμούς της αγοράς όπως θεσμικοί, πολιτιστικοί, κοινωνικοί και περιβαλλοντικοί παράγοντες.

Η θεωρία της εξαγωγικής βάσης

Σύμφωνα μ' αυτή τη θεωρία, η ανάπτυξη μιας περιφέρειας εξαρτάται από την ανάπτυξη των εξαγωγικών της κλάδων. Δηλαδή, η ζήτηση έξω από την περιφέρεια για τα προϊόντα της (εξωγενής ζήτηση) είναι ο καθοριστικός αναπτυξιακός παράγοντας. Η οικονομία κάθε περιφέρειας διακρίνεται σε δύο τομείς: στον εξαγωγικό ή βασικό και στον τοπικό ή μη βασικό.

Μια αύξηση της εξαγωγικής βάσης, δηλαδή της παραγωγικής ικανότητας της οικονομίας για εξαγωγή προϊόντα και υπηρεσίες μιας περιφέρειας (που συνοδεύεται από αύξηση των εξαγωγών), θέτει σε κίνηση μια πολλαπλασιαστική διαδικασία στο εσωτερικό της δεδομένου ότι:

- Όλες οι μη εξαγωγικές οικονομικές δραστηριότητες επηρεάζονται, κατά κάποιον τρόπο, από τη διεύρυνση των εξαγωγικών κλάδων, και
- οι αυξήσεις των εισοδημάτων δημιουργούν νέα ζήτηση. Η αύξηση της ζήτησης τόσο από το εξωτερικό όσο και από το εσωτερικό συμβάλλουν στη ζήτηση της παραγωγής κ.ο.κ. Αύξηση της ζήτησης μπορούν να προκαλέσουν οι δημόσιες δαπάνες και οι κάθε είδους μεταβιβάσεις εισοδήματος με ανάλογα αποτελέσματα για την τοπική οικονομία. Βέβαια, και αυτή η θεωρία έχει δεχτεί αρκετή κριτική.

ΘΕΩΡΙΕΣ ΙΕΡΑΡΧΗΣΗΣ ΚΑΙ ΑΠΟΚΛΙΣΗΣ

Θεωρίες άνισης ανάπτυξης

i. Η διαδικασία της πόλωσης Myrdal-Hirschmann.

Βασική παραδοχή: Η ενέργεια των δυνάμεων της αγοράς τείνει στην αύξηση παρά στη μείωση των ανισοτήτων μεταξύ των άνισα ανεπτυγμένων περιφερειών. Η παρέμβαση εξωτερικών δυνάμεων (κράτος) μπορεί να ανατρέψει την τάση αυτή.

Η οικονομική ανάπτυξη πραγματοποιείται σε ορισμένα κέντρα ανάπτυξης από μια συγκυρία συσσώρευσης φυσικών και επίκτητων πλεονεκτημάτων που οφείλονται σε γεωγραφικούς και ιστορικούς λόγους. Οι δυνάμεις της αγοράς έχουν την τάση να αυξάνουν παρά να μειώνουν τις ανισότητες. Έτσι, στην περιφέρεια που βρίσκεται με κάποιο αρχικό πλεονέκτημα, η μεγέθυνση θα τείνει να συσσωρεύεται σ' αυτή, γιατί δημιουργούνται πλεονεκτήματα που συνίστανται στις οικονομίες συγκέντρωσης και στις εξωτερικές οικονομίες.

Η υπεροχή των φαινομένων σταδιακής απομύζησης της περιφέρειας έναντι των φαινομένων της διάχυσης της ανάπτυξης στην περιφέρεια, καθορίζει τη διαδικασία της χωρικής αλληλεξάρτησης.

Με βάση την παραπάνω ανάλυση υπάρχουν δύο διαφορετικές προσεγγίσεις:

Ο Myrdal προβάλλει την ιδέα της «κυκλικής αιτιότητας» (ή των φαύλων κύκλων) σαν καταλληλότερη υπόθεση για την ανάλυση των κοινωνικών δεδομένων αντί για την ιδέα της τάσης για ισορροπία των νεοκλασικών. Είναι μια διαδικασία που ωθεί σε μεγαλύτερη απόκλιση και όχι σε σύγκλιση. Ο μηχανισμός της αγοράς με τις ενδογενείς ατέλειες του οδηγεί τις ανεπτυγμένες περιφέρειες να γίνονται πιο ανεπτυγμένες και τις υποανάπτυκτες να φτωχαίνουν γιατί η διαδικασία της απομύζησης συνεχίζει να είναι εντονότερη από τη διαδικασία της διάχυσης.

Αντίθετα, ο Hirschmann υποστηρίζει ότι μετά από την πρώτη φάση αύξησης των ανισοτήτων παρατηρείται μείωσή τους γιατί η διαδικασία διάχυσης γίνεται ισχυρότερη από τη διαδικασία απομύζησης. Η προσέγγιση αυτή διαφέρει από εκείνη του Myrdal, γιατί:

1. Δεν αποδέχεται την αρχή της σωρευτικής ικανότητας, και
2. υποθέτει το συνεχή συσσωρευτικό μηχανισμό της ανάπτυξης.

ii. Θεωρία σχέσεων πυρήνα περιφέρειας - Freidmann

Ως περιοχές πυρήνες ορίζονται τα χωρικά υποσυστήματα των κοινωνιών που έχουν υψηλή ικανότητα να παράγουν και να απορροφούν ανανεωτικές αλλαγές. Ως περιφερειακές περιοχές ορίζονται τα χωρικά οργανωμένα υποσυστήματα, η ανάπτυξη των οποίων προσδιορίζεται κυρίως από τους θεσμούς της περιοχής πυρήνα από τις οποίες εξαρτώνται.

Σημαντικό στοιχείο, αποτελεί, κατά τον Freidmann, το είδος των σχέσεων μεταξύ ανεπτυγμένων - υποανάπτυκτων περιφερειών που δεν είναι ισότιμες αλλά «αποικιακού» τύπου, υπάρχει δηλαδή ιεράρχηση μεταξύ των περιφερειών.

Οι δύο περιοχές συνδέονται μεταξύ τους με τέσσερις βασικές διαδικασίες:

- Διάχυση τεχνολογίας που αναπτύσσεται στον πυρήνα.
- Συγκέντρωση πολιτικών και διοικητικών λειτουργιών στον πυρήνα.
- Μετανάστευση.
- Επενδύσεις.

Οι διαδικασίες αυτές ενισχύουν το ρόλο του πυρήνα, με αποτέλεσμα:

- Οι προηγούμενες δραστηριότητες να συγκεντρώνονται στο κέντρο.
- Το πολιτιστικό περιβάλλον να είναι περισσότερο ελκυστικό στο κέντρο.
- Οι φθίνουσες αποδόσεις που έπρεπε να σταματήσουν τη μεγέθυνση του κέντρου αργούν να εμφανιστούν, ενώ παράλληλα η συνεχής ενίσχυση των οικονομικών συγκεντρώσεων εξακολουθεί να ελκύει δραστηριότητες στον πυρήνα.
- Οι εξαγωγές του κέντρου προς την περιφέρεια αυξάνουν ταχύτερα απ' ό,τι οι εξαγωγές της περιφέρειας προς το κέντρο, με αποτέλεσμα την αύξηση της διαρροής πόρων και την ενίσχυση της εξάρτησης.
- Η περιφέρεια, αποσιλωμένη από κεφάλαια και ανθρώπους δυσκολεύεται να προσαρμοστεί στις συνεχώς μεταβαλλόμενες συνθήκες.

Θεωρία πόλων ανάπτυξης - Perroux

Η θεωρία των πόλων ανάπτυξης αποτελεί προέκταση των προσεγγίσεων της άνισης ανάπτυξης τόσο μεταξύ των διάφορων τομέων όσο και των διάφορων περιφερειών μιας οικονομίας. Αποτελεί ταυτόχρονα θεωρία που αναλύει τις αιτίες ύπαρξης των ανισοτήτων και βάση πολιτικής εξάλειψής τους.

Η βασική ιδέα της θεωρίας είναι ότι το φαινόμενο της ανάπτυξης δεν εμφανίζεται ταυτόχρονα παντού. Εκδηλώνεται σε ορισμένες περιοχές – τους πόλους ανάπτυξης – με διαφορετική ένταση, διαδίδεται με διαφορετικούς τρόπους και έχει

διαφορετική ένταση και διαφορετικά τελικά αποτελέσματα για το σύνολο της οικονομίας.

Κατά τον F. Perroux, η οικονομική ζωή δεν είναι αποτέλεσμα της δράσης μεμονωμένων οικονομικών μονάδων μέσα σ' ένα περιβάλλον πλήρους ανταγωνισμού, αλλά της ειδικής δράσης ορισμένων επιχειρήσεων που από τη θέση τους και με το μέγεθός τους διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο στο περιβάλλον τους.

Οι επιχειρήσεις αυτές (προωθητικές μονάδες) με τη δράση τους (επενδύσεις, καινοτομίες, παραγωγή κλπ.) επιβάλλουν μέσα από οικονομικούς μηχανισμούς στις γύρω εξαρτώμενες επιχειρήσεις μια νέα σειρά αντιδράσεων (π.χ. στις επενδύσεις, στην παραγωγή) δημιουργώντας πολλαπλάσια αποτελέσματα. Η επιβολή αυτή υλοποιείται μέσα από τις διασυνδέσεις της προωθητικής μονάδας (που αποτελεί τον πυρήνα του πόλου) με τις άλλες μονάδες με βάση το μηχανισμό των εισροών – εκροών και των άλλων επιπτώσεων μέσα σ' ένα ιεραρχημένο περιβάλλον.

Ο πόλος λειτουργεί και ως μηχανισμός διάχυσης της ανάπτυξης στις περιφερειακές περιοχές. Οι επιπτώσεις από τη λειτουργία της προωθητικής μονάδας διακρίνονται σε τρεις κατηγορίες:

- Άμεσες, που προκύπτουν από τη λειτουργία της μονάδας, όπως δημιουργία νέων θέσεων εργασίας, διανεμόμενα εισοδήματα, συμμετοχή στην αύξηση του τοπικού προϊόντος.
- Έμμεσες, που αφορούν τις επιπτώσεις της νέας παραγωγής στην τοπική οικονομική δραστηριότητα μέσω των επιχειρήσεων που διασυνδέονται με την προωθητική μονάδα.
- Παράγωγες, που προκύπτουν ως συνέπεια των δαπανών που γίνονται από τα διανεμηθέντα εισοδήματα.

ΣΥΓΧΡΟΝΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΤΟΥ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΟΥ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΟΣ

ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Εξέλιξη των περιφερειών στη Δ. Ευρώπη μετά το 1950.

Η εξέλιξη των περιφερειακών ανισοτήτων από την εποχή της πρώτης περιόδου γενικευμένης εφαρμογής περιφερειακών πολιτικών στις χώρες της Δ. Ευρώπης μπορεί να διακριθεί σε τρεις περιόδους:

A. Περίοδος συγκέντρωσης (πόλωσης) των δραστηριοτήτων, πόρων και ανθρώπινου δυναμικού στους εθνικούς πόλους, τις εθνικές πρωτεύουσες κατά κύριο λόγο (1950-65). Ως σημαντικότερα φαινόμενα της περιόδου καταγράφονται:

- Αύξηση των ανισορροπιών μεταξύ περιφερειών.
- Υψηλού ρυθμού ανάπτυξη.
- Συστηματική εφαρμογή εθνικών πολιτικών εξισορρόπησης που σχεδιάζονται και υλοποιούνται από το κέντρο με μεταφορά πόρων από το κέντρο προς την περιφέρεια.

B. Περίοδος αποσυγκέντρωσης πόρων και δραστηριοτήτων (1965-75).

- Περίοδος υψηλών ρυθμών ανάπτυξης. Εφαρμογή εκτεταμένων πολιτικών κατασκευής υποδομών στις περιφέρειες, με παράλληλη δημιουργία πολλών παραγωγικών μονάδων που αξιοποιούν σχετικά κίνητρα.
- Αποκέντρωση αρμοδιοτήτων – Ενίσχυση του ρόλου των εκλεγμένων περιφερειακών και τοπικών αρχών.

- Ανακοπή του εσωτερικού μεταναστευτικού ρεύματος και ταχεία αύξηση του κατά κεφαλήν εισοδήματος στις λιγότερο ανεπτυγμένες περιοχές (μείωση ανισοροπιών).

Γ. Περίοδος γενικής οικονομικής κρίσης (1975-σήμερα).

- Περίοδος με χαμηλούς ρυθμούς ανάπτυξης, ανεργία, ελλείμματα δημόσιου τομέα σε εθνικό επίπεδο που έχει σαν αποτέλεσμα την προσπάθεια μείωσης του ρόλου του κράτους.
- Αναδιάρθρωση στους παραγωγικούς τομείς – με ιδιαίτερη έμφαση στη μεταποίηση – με τη χρήση νέων τεχνολογιών.

Αλλαγές του αναπτυξιακού πλαισίου

Οι σύγχρονες προσεγγίσεις που εμφανίζονται, καλούνται να λάβουν υπόψη τους μια σειρά από μεταβολές που σημειώνονται από τη δεκαετία του '70 και έχουν μεταβάλλει σημαντικά το πλαίσιο μέσα στο οποίο αναπτύχθηκαν οι κρατούσες θεωρητικές απόψεις ανατρέποντας ορισμένες φορές ακόμα και τις βασικές υποθέσεις τους. Οι σημαντικότερες από τις αλλαγές αυτές είναι:

1. Αλλαγή προτεραιοτήτων

Νέες προτεραιότητες εμφανίζονται σαν συνέπεια των πολύπλευρων κρίσεων που σημειώνονται και απαιτείται η ενσωμάτωσή τους στο κυρίαρχο μοντέλο, δεδομένου ότι επηρεάζουν και τη χωροθέτηση των επιχειρήσεων. Ορισμένες απ' αυτές είναι:

- Συνδυασμός ουσιαστικής ανάπτυξης με υψηλής ποιότητας περιβάλλον (θεωρία οικο-ανάπτυξης) ή ανάπτυξης που δε θα θέτει σε κίνδυνο τη ζωή για τις επόμενες γενικές (βιώσιμη ανάπτυξη).
- Υπολογισμός και ενσωμάτωση των εξωτερικών συνεπειών των οικονομικών δραστηριοτήτων (π.χ. κοινωνικό και περιβαλλοντικό κόστος), κ.α.

2. Διεθνοποίηση και περιφερειοποίηση

Βρισκόμαστε μπροστά σ' ένα φαινόμενο που κατ' αρχήν φαίνεται αντιφατικό. Από τη μια πλευρά παρατηρείται συνεχής διεθνοποίηση δραστηριοτήτων με τάση για ομογενοποίηση των οικονομικών, πολιτικών, πολιτιστικών και κοινωνικών διαδικασιών και συστημάτων. Ιδιαίτερα η οικονομική ομογενοποίηση και διεθνοποίηση υπακούει στη νεοκλασική λογική που υποστηρίζει ότι όσο ευρύτερη είναι η αγορά και λιγότερα τα εμπόδια στη σωστή λειτουργία της τόσο τείνουμε προς την αριστοποίηση της χρήσης των παραγωγικών συντελεστών και μεγιστοποίηση του οφέλους για το σύνολο.

Σημαντικός προς αυτή την κατεύθυνση είναι ο ρόλος των μεγάλων διαπεριφερειακών και πολυεθνικών επιχειρήσεων, που δρουν πάνω και πέρα από τη λογική των περιφερειών και των κρατών. Επίσης, η δημιουργία από την ΕΕ της ενιαίας αγοράς υπακούει σ' αυτή τη λογική με σημαντικότερο εργαλείο της την Οικονομική και Νομισματική Ένωση.

Από την άλλη υπάρχει τάση ενίσχυσης των τοπικών – περιφερειακών πρωτοβουλιών ιδιαίτερα στον οικονομικό τομέα που στοχεύουν στη διαχείριση και στην επίλυση των τοπικών προβλημάτων της ανάπτυξης, της ανεργίας, της κατασκευής υποδομών περιφερειακής εμβέλειας, της επιμόρφωσης κλπ. Σε περιφερειακό επίπεδο, με το σκεπτικό ότι η διαχείριση τους σ' αυτό το επίπεδο είναι πιο αποτελεσματική.

Όπως θα δούμε και στη συνέχεια της παρούσας εργασίας η νέα περιφερειακή πολιτική που τέθηκε σε ισχύ με τους κανονισμούς των διαρθρωτικών ταμείων του 1988 διαπνέεται απ' αυτό το πνεύμα.

3. Αλλαγή στο περιεχόμενο του όρου «συγκριτικό πλεονέκτημα» και στις συνέπειές του στην εξειδίκευση μιας περιοχής.

Η προσκόλληση μιας περιοχής σε μια δραστηριότητα για την οποία είχε για κάποια χρονική περίοδο συγκριτικό πλεονέκτημα, ιδιαίτερα όταν δεν εξελίσσεται ούτε ο τρόπος παραγωγής, τυποποίησης και προώθησης του προϊόντος λαμβάνοντας υπόψη τις εξελίξεις της αγοράς είναι λανθασμένη και μακροχρόνια καταστροφική.

Ένα δεύτερο «μειονέκτημα» της αντίληψης που επικρατεί σχετικά με το συγκριτικό πλεονέκτημα είναι η απόλυτη ταύτισή του με τη φυσική «προικοδότηση» μιας περιοχής με κάποιους παραγωγικούς συντελεστές, αποκλείοντας έτσι, τη δυνατότητα παρέμβασης του ανθρώπινου παράγοντα και των οικονομικών μηχανισμών στη διαμόρφωση συγκριτικών πλεονεκτημάτων.

4. Τεχνολογικές αλλαγές που συνεπάγονται αλλαγές οργάνωσης του χώρου και της παραγωγικής διαδικασίας.

Οι νέες τεχνολογίες στον τομέα της επικοινωνίας και οι πολυποικίλες εφαρμογές τους διευκολύνουν την αποσυγκέντρωση δραστηριοτήτων αφού δεν καθιστούν πια απαραίτητη τη «φυσική» παρουσία στο χώρο των δρώμενων. Παράλληλα, με την ανάπτυξη των δικτύων, η πρόσβαση στην πληροφόρηση δεν αποτελεί πλέον προνόμιο μόνο αυτών που χωροθετούνται στα κέντρα παραγωγής της, αλλά και των πιο απομακρυσμένων εφόσον διαθέτουν τις κατάλληλες υποδομές.

5. «Τριτογενοποίηση» της οικονομίας.

Ο ρόλος των φυσικών πόρων σαν κινητήρια δύναμη της ανάπτυξης περιορίζεται σημαντικά και το κέντρο βάρους μετατοπίζεται σε άυλους πόρους όπως η τεχνολογία και το ανθρώπινο δυναμικό.

ΣΥΓΧΡΟΝΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ

Η ανάπτυξη των νέων προσεγγίσεων ξεκινάει ως κριτική στο επικρατούν μοντέλο που χαρακτηρίζεται εκτός από τις περιφερειακές ανισότητες και από:

- Αυξημένη κατανάλωση ενέργειας.
- Αυξανόμενη χρήση μεταφορών.
- Αλόγιστη χρήση και καταστροφή φυσικών πόρων.
- Επιβολή μετακίνησης στους πληθυσμούς.
- Αυξημένη εξάρτηση των περιοχών από εξωγενείς μηχανισμούς.

Η θεωρία της ευέλικτης διοίκησης

Η θεωρία αυτή υποστηρίζει ότι:

- Η οικονομική κρίση που παρατηρείται από την αρχή της δεκαετίας του '70 αποτελεί την κρίση του Φορντικού μοντέλου παραγωγής και τη μετεξέλιξη του σ' εκείνο της ευέλικτης παραγωγής, όπου η προσπάθεια εντοπίζεται στη δυνατότητα γρήγορης προσαρμογής της παραγωγικής μηχανής στις συνθήκες της αγοράς.

- Βρισκόμαστε μπροστά στην ενδογενή εμφάνιση νέων πόλων ανάπτυξης που στηρίζονται στη βάση επαγγελματικών σχέσεων και ολοκληρωμένης βιομηχανικής οργάνωσης.
- Η παγκόσμια οικονομία μπορεί να θεωρηθεί σαν ένα μωσαϊκό εξειδικευμένων παραγωγικών περιφερειών, που καθεμιά στηρίζεται στο ιδιαίτερο εσωτερικό της σύστημα και που εντούτοις εξαρτώνται όλο και περισσότερο από τις άλλες περιφέρειες.
- Οι συνθήκες και η οργάνωση της παραγωγής εξαρτώνται από το ειδικό τεχνολογικό και θεσμικό πλαίσιο που χαρακτηρίζει κάθε περιφέρεια.
- Υπάρχει ανάγκη από συνεχή εξειδίκευση σε μια περιφέρεια σε τομείς και προϊόντα υψηλής προστιθέμενης αξίας και ανταγωνιστικότητας, να έχει δυνατότητα αύξησης της παραγωγικότητας, έτσι ώστε να συντηρούνται υψηλοί ρυθμοί ανάπτυξης, γεγονός που απαιτεί συνεχή και ευέλικτη προσαρμογή.

Η επίτευξη των παραπάνω δείχνει ότι οι δυναμικές περιφέρειες θα στηρίζονται, στο μέλλον, περισσότερο από ποτέ σε δύο στοιχεία:

- Στο εξειδικευμένο ανθρώπινο δυναμικό και στην ύπαρξη μηχανισμών διαρκούς εξειδίκευσης ανάλογα με τις ανάγκες που παρουσιάζονται.
- Στην έρευνα και στην τεχνολογία καθώς και στη δυνατότητα εισαγωγής καινοτομιών στο παραγωγικό σύστημα.

Προσεγγίσεις ενδογενούς ανάπτυξης

Η χρήση του μοντέλου που προωθεί την εξωγενή ανάπτυξη είχε ως συνέπεια την εμφάνιση θεωρητικών προσεγγίσεων που στοχεύουν στην επεξεργασία ενός μοντέλου χωρικής ανάπτυξης βασισμένου στην άποψη ότι για να μπορέσει η ανάπτυξη να ικανοποιήσει τις ανάγκες των κατοίκων πρέπει:

- Να πραγματοποιείται σε τοπικό πλαίσιο.
- Να αξιοποιεί τους τοπικούς πόρους.
- Να σέβεται και να αξιοποιεί τις τοπικές ιδιαιτερότητες.
- Να πραγματοποιείται με τη συμμετοχή του τοπικού πληθυσμού.

Τα παραπάνω αποτελούν τα βασικά χαρακτηριστικά της θεωρίας της ενδογενούς ανάπτυξης ή της θεωρίας ανάπτυξης από τη βάση. Η θεωρία αυτή αποτελεί, πάνω απ' όλα, μια νέα άποψη στο περιεχόμενο της ανάπτυξης. Αποτελεί ταυτόχρονα και ντετερμινιστική άποψη με προκαθορισμένο στόχο: την ανάπτυξη των περιφερειών από τους κατοίκους τους και προς όφελος τους. Με βάση το στόχο αυτό πρέπει να βρεθούν οι μηχανισμοί εκείνοι που θα βοηθήσουν στην υλοποίησή του.

Ως μέθοδος ανάλυσης, η ενδογενής ανάπτυξη εμφανίζεται, καταρχήν, ως κριτική των αρχών της οικονομίας της αγοράς που στηρίζεται στην αποδοτικότητα των ανεξάρτητων φορέων και στην αύξηση των μεγεθών.

Κάποιες λέξεις-κλειδιά που σηματοδοτούν το περιεχόμενο της θεωρίας της ενδογενούς ανάπτυξης είναι:

- Χωρική ανάπτυξη.
- Ικανοποίηση βασικών αναγκών.
- Συμμετοχική ανάπτυξη.
- Δημιουργία τοπικών θεσμών.
- Ορθολογική αξιοποίηση τοπικών πόρων.
- Δημιουργία θέσεων απασχόλησης.
- Ολοκληρωμένη ανάπτυξη.

- Επιλεκτική αυτάρκεια.
- Μικρή κλίμακα παραγωγής.
- Ανάπτυξη «ανεπίσημης» οικονομίας.
- Τεχνολογική πρόοδος και καινοτομίες τοπικού χαρακτήρα.

Οικοσυστημική προσέγγιση

Η προσέγγιση αυτή θεωρεί τα «συμβατικά» οικονομικά πολύ περιοριστικά σε σχέση με την πραγματικότητα, αφού λαμβάνουν υπόψη τους μόνο ότι μπορεί να πάρει νομισματική αξία και ότι δίνει ιδιαίτερη έμφαση στην οικονομική αποτελεσματικότητα.

Η οικοσυστημική προσέγγιση θεωρεί ότι τα αναπτυξιακά προβλήματα είναι πολύπλοκα, πολυδιάστατα και διεπιστημονικά και ότι το οικονομικό σύστημα (η αγοραία θεώρηση των πραγμάτων) δεν αποτελεί παρά μόνο μια πλευρά των πραγμάτων, ενώ η κοινωνία, το περιβάλλον, οι θεσμοί αποτελούν εξίσου βασικά υποσυστήματα. Τα στοιχεία όλων των υποσυστημάτων βρίσκονται σε αλληλοσυσχέτιση και επομένως δεν μπορούμε να τα αγνοούμε.

Χρειάζεται, λοιπόν, διεύρυνση του περιεχομένου των όρων «κόστος», «κεφάλαιο», «πόρος» κλπ. για να συμπεριληφθεί η ποιοτική διάσταση. Η οικοσυστημική προσέγγιση δίνει τη δυνατότητα εισαγωγής και άλλων προτεραιοτήτων – στόχων στο σύστημα λήψης αποφάσεων πέρα από την οικονομική αποτελεσματικότητα και την κοινωνική ισότητα, που να σχετίζονται με την περιβαλλοντική βιωσιμότητα. Όμως, υπάρχει δυσκολία συνδυασμού των στόχων αυτών αφού υπάρχει αντιφατικότητα μεταξύ τους. Έτσι, η εισαγωγή της αειφορίας έρχεται σε σύγκρουση με τις αρχές της οικονομικής αποτελεσματικότητας και της κοινωνικής ισότητας.

Η προσέγγιση αυτή τονίζει ιδιαίτερα την οικολογική διάσταση του αναπτυξιακού προβλήματος και καταγράφει τις αλληλοσυσχετίσεις μεταξύ των υποσυστημάτων. Οι σχέσεις αυτές μπορούν να προσεγγιστούν από διαφορετικές γωνίες όπως:

- Την εξάρτηση της παραγωγής και της κατανάλωσης από το περιβάλλον.
- Την εξήγηση των περιβαλλοντικών προβλημάτων από οικονομικές παραμέτρους.
- Τις οικονομικές συνέπειες των περιβαλλοντικών προβλημάτων.

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΕΣ ΑΝΙΣΟΤΗΤΕΣ ΣΤΗΝ ΕΕ

Όπως έχει προαναφερθεί η περιφερειακή πολιτική της ΕΕ είναι το κύριο εργαλείο για την οικονομική και κοινωνική συνοχή των χωρών της ΕΕ. Βασικός στόχος είναι η αντιμετώπιση των ανισοτήτων – δηλαδή των σημαντικών διαφορών που υπάρχουν στα επίπεδα ανάπτυξης των περιφερειών – που αποτελούν ένα σοβαρό εμπόδιο στη συγκρότηση του ενιαίου ευρωπαϊκού χώρου.

Στην ενότητα αυτή διερευνώνται τα μεγέθη και οι τάσεις των περιφερειακών ανισοτήτων. Η ένταση και η σημασία του περιφερειακού προβλήματος στην Κοινότητα, σύμφωνα με την Ελ. Ανδρικοπούλου (1995), στηρίζεται στα εξής δεδομένα:

- Οι περιφερειακές ανισότητες έχουν μεγάλη ένταση σε κοινοτικό παρά σε εθνικό επίπεδο. Οι διαφορές μεταξύ των περιφερειών της Κοινότητας είναι πολύ μεγαλύτερες από τις διαφορές στο εσωτερικό των κρατών – μελών.
- Η ανεργία, το σοβαρότερο πρόβλημα της Κοινότητας σήμερα, τείνει να είναι χωρικά συγκεντρωμένη σε συγκεκριμένες περιοχές: μεγάλα αστικά κέντρα, περιοχές που θίγονται από βιομηχανική παρακμή και, πιο πρόσφατα, περιφέρειες με αναπτυξιακή καθυστέρηση.
- Τα φαινόμενα εσωτερικής πόλωσης στο εσωτερικό της Κοινότητας, πέρα από τις γνωστές διαιρέσεις Βορρά – Νότου και κέντρου – περιφέρειας, επεκτείνονται μετά τις εξελίξεις στην Ανατολική Ευρώπη και σ' ένα νέο άξονα Δύσης – Ανατολής.

Η διεύρυνση της Ευρώπης με την ένταξη των 10 νέων κρατών και την πιθανή ένταξη άλλων 2 το 2007 παρουσιάζεται ως μια άνευ προηγουμένου πρόκληση για την ανταγωνιστικότητα και την εσωτερική συνοχή της Ένωσης. Έτσι, σύμφωνα με την τελευταία έκθεση προόδου της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, σχετικά με την οικονομική και κοινωνική συνοχή [COM(2003)34-30/1/2003], πρέπει να εξεταστούν διάφοροι παράγοντες, οι οποίοι θα έχουν αναμφίβολα επιπτώσεις στη μελλοντική πολιτική συνοχής. Οι πιο σημαντικοί είναι οι εξής:

- **Μια άνευ προηγουμένου διεύρυνση των οικονομικών ανισοτήτων στην ΕΕ:** η διαφορά του κατά κεφαλήν ΑΕΠ μεταξύ του 10% του πληθυσμού που ζει στις πλέον ευημερούσες περιφέρειες και του ίδιου ποσοστού που ζει στις λιγότερες ευημερούσες περιφέρειες θα είναι υπερδιπλάσια στην ΕΕ των 25 σε σύγκριση με την κατάσταση που επικρατεί στην ΕΕ των 15.
- **Η γεωγραφική μετατόπιση στο «μοντέλο» των ανισοτήτων:** στην ΕΕ των 25 κρατών – μελών: 116 εκατομμύρια άτομα, ή το 25% του συνολικού πληθυσμού, θα ζει σε περιφέρειες με κατά κεφαλήν ΑΕΠ κάτω του 75% του μέσου όρου της ΕΕ, έναντι 68 εκατομμυρίων ατόμων, ή το 18% του συνόλου στην ΕΕ των 15 κρατών – μελών. Από αυτούς, τέσσερις στους δέκα πολίτες θα ζουν σε περιφέρειες που ανήκουν στα σημερινά κράτη – μέλη, ενώ οι άλλοι έξι στις δέκα θα είναι υπήκοοι των νέων χωρών – μελών.
- **Μια λιγότερο ευνοϊκή κατάσταση απασχόλησης:** τρία εκατομμύρια θέσεις απασχόλησης θα πρέπει να δημιουργηθούν προκειμένου να ευθυγραμμιστεί το μέσο επίπεδο απασχόλησης στα νέα κράτη – μέλη με εκείνο των υπόλοιπων κρατών της ΕΕ εξαιτίας της τάσης που παρατηρείται όσον αφορά τη μείωση του ποσοστού απασχόλησης και ενός υψηλότερου μακροπρόθεσμου ποσοστού ανεργίας των νέων. Στη διευρυμένη ΕΕ, θα συνεχίσουν να υπάρχουν σημαντικές ανισότητες απασχόλησης ανάλογα με την ηλικία, το φύλο και το επίπεδο των προσόντων και ικανοτήτων.

Οι παλιές και νέες χωρικές εντάσεις δείχνουν ότι το περιφερειακό πρόβλημα της Κοινότητας είναι ιδιαίτερα σοβαρό και υπάρχει κίνδυνος να γίνει ακόμα μεγαλύτερο. Μια από τις αιτίες που το δημιουργούν είναι οι δυνάμεις της αγοράς που προκαλούν την άνιση περιφερειακή ανάπτυξη. Γι' αυτό και κύριο μέλημα της περιφερειακής πολιτικής είναι η αναδιανομή πόρων προς τις λιγότερο ευνοημένες περιφέρειες. Από την άλλη, όμως, υπάρχουν παράγοντες που καταδεικνύουν το οικονομικό δυναμικό μιας διευρυμένης ΕΕ: σύμφωνα με την Επιτροπή, οι υποψήφιες χώρες γενικά παρουσιάζουν ένα υψηλότερο ρυθμό ανάπτυξης από εκείνον των σημερινών κρατών – μελών και θα βοηθήσουν γενικά στην αύξηση του μέσου επιπέδου εκπαίδευσης στην ΕΕ, ενώ τα άτομα με χαμηλό επίπεδο εκπαίδευσης θα συνεχίζουν να συγκεντρώνονται σε άλλες περιοχές ορισμένων περιφερειών της Νοτίου Ευρώπης (Πορτογαλία, Ισπανία, Ιταλία και Ελλάδα).

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

Η ανάλυση των περιφερειακών ανισοτήτων θα γίνει βασικά στα επίπεδα της ανάπτυξης, και της ανεργίας τόσο για τις παλιές όσο και για τις νέες χώρες, όπου είναι δυνατόν να βρεθούν τα κατάλληλα στατιστικά στοιχεία. Η ανάλυση θα εμπλουτιστεί με επίσημους χάρτες, γραφήματα και πίνακες της Eurostat. Τέλος, θα αναζητηθούν οι βαθύτερες αιτίες των περιφερειακών ανισοτήτων. Πριν, όμως, ξεκινήσουμε την ανάλυση, θα ήταν χρήσιμο να επισημανθούν κάποια μεθοδολογικά προβλήματα που δυσκολεύουν τέτοιου είδους αναλύσεις (Ανδρικοπούλου, 1995).

i. Τα στατιστικά δεδομένα

Τα στοιχεία που χρησιμοποιούνται σ' αυτή την ενότητα προέρχονται από τα στατιστικά δεδομένα που συγκεντρώνει η Κοινότητα και από τις αναλύσεις που περιέχονται στις περιοδικές εκθέσεις για την κατάσταση των περιφερειών της Κοινότητας. Ως δείκτης του επιπέδου ανάπτυξης χρησιμοποιείται το ακαθάριστο εγχώριο προϊόν (ΑΕΠ) κάθε χώρας και περιφέρειας μετρούμενο σε Μονάδες Αγοραστικής Δύναμης. Η διαίρεση του ΑΕΠ με το συνολικό πληθυσμό ή τους απασχολούμενους, εκφράζει το κατά κεφαλήν «εισόδημα» και την «παραγωγικότητα» αντίστοιχα. Τέλος, η συγκρισιμότητα της σχετικής θέσης των χωρών και των περιφερειών σε ευρωπαϊκό επίπεδο επιτυγχάνεται με την αναγωγή των δεικτών στον αντίστοιχο συνολικό μέσο όρο της Κοινότητας (μέσος δείκτης όλων των κρατών – μελών = 100).

ii. Οι χωρικές διαιρέσεις σε περιφέρειες

Οι εκτιμήσεις του προβλήματος των περιφερειακών ανισοτήτων δεν είναι ανεξάρτητη από τη συγκεκριμένη περιφερειοποίηση των χωρών στον οποίο οι μετρήσεις αναφέρονται. Ο τρόπος με τον οποίο εμφανίζονται οι ανισότητες και η έκταση του περιφερειακού προβλήματος επηρεάζονται σαφώς από τη χωρική μονάδα μέτρησης και τη συγκεκριμένη διαίρεση σε περιφέρειες.

Η Κοινότητα χρησιμοποιεί μια ιεραρχική διαίρεση των περιφερειών σε τρία επίπεδα. Η ονοματολογία στατιστικών εδαφικών μονάδων "NUTS" υποδιαιρεί κάθε κράτος – μέλος σε ένα σύνολο περιφερειών επιπέδου 1, η καθεμιά από τις οποίες υποδιαιρείται σε ένα σύνολο περιφερειών επιπέδου 2 και αυτές στη συνέχεια σε ένα σύνολο περιφερειών επιπέδου 3. Η διαίρεση αυτή, όμως, έχει δύο προβλήματα:

- Υπάρχουν σημαντικές διαφορές μεταξύ των χωρών στον αριθμό και στα μεγέθη (έκταση και πληθυσμός) των περιφερειών. Άλλες χώρες έχουν λίγες και μεγάλες περιφέρειες και άλλες πολλές και μικρότερες.

- Υπάρχουν, επίσης, σημαντικές διαφορές μεταξύ των χωρών στη διοικητική και θεσμική υπόσταση των περιφερειών, καθώς δεν υπάρχουν σ' όλα τα επίπεδα οι αντίστοιχες περιφερειακές ή τοπικές αρχές με πραγματικές ή διοικητικές αρμοδιότητες (π.χ. στην Ελλάδα η κλίμακα NUTS 1 δεν υπάρχει διοικητικά, παρά μόνο για στατιστικούς λόγους).

iii. Διαδοχικές διευρύνσεις

Ένας τελευταίος παράγοντας που επηρεάζει την εικόνα που σχηματίζεται από τα στατιστικά δεδομένα, είναι ο συνολικός χώρος αναφοράς και οι μεταβολές του. Συγκεκριμένα, όταν ξεκίνησε η Κοινότητα είχε μόνο έξι κράτη – μέλη και σταδιακά, με τις διαδοχικά διευρύνσεις της το 1973, το 1981, το 1986, το 1990¹, το 1995 και τις αναμενόμενες για το 2004 και το 2007 θα έχει 27 κράτη – μέλη. Στις περισσότερες αναλύσεις της παρούσας εργασίας ως μέσος ευρωπαϊκός όρος θα είναι η ΕΕ των 25. Με την τελευταία διεύρυνση, η ένταξη χωρών με χαμηλότερα επίπεδα ανάπτυξης διευρύνει την ομάδα των λιγότερο ανεπτυγμένων περιφερειών και δείχνει εντονότερο το περιφερειακό πρόβλημα της Κοινότητας. Πρόκειται για ένα καθαρά στατιστικό φαινόμενο. Ο συνολικός μέσος όρος της μεταβάλλεται και αντίστοιχα αλλάζουν οι σχετικές θέσεις των συγκεκριμένων περιφερειών.

ΟΙ ΑΝΙΣΟΤΗΤΕΣ ΣΤΑ ΕΠΙΠΕΔΑ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Οι διαφορές μεταξύ των κρατών – μελών

Οι εκθέσεις για την κατάσταση των περιφερειών της Κοινότητας εντοπίζουν τις εξής τάσεις εξέλιξης των περιφερειακών ανισοτήτων:

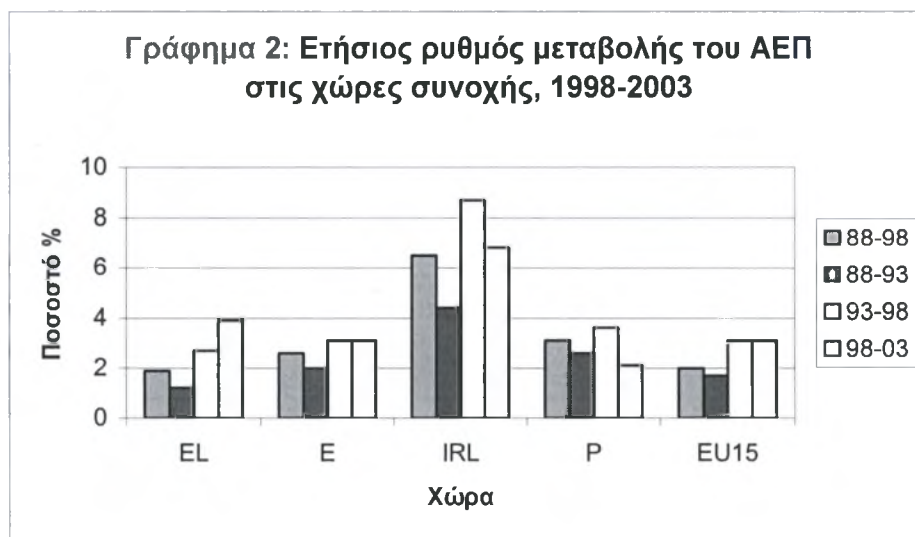
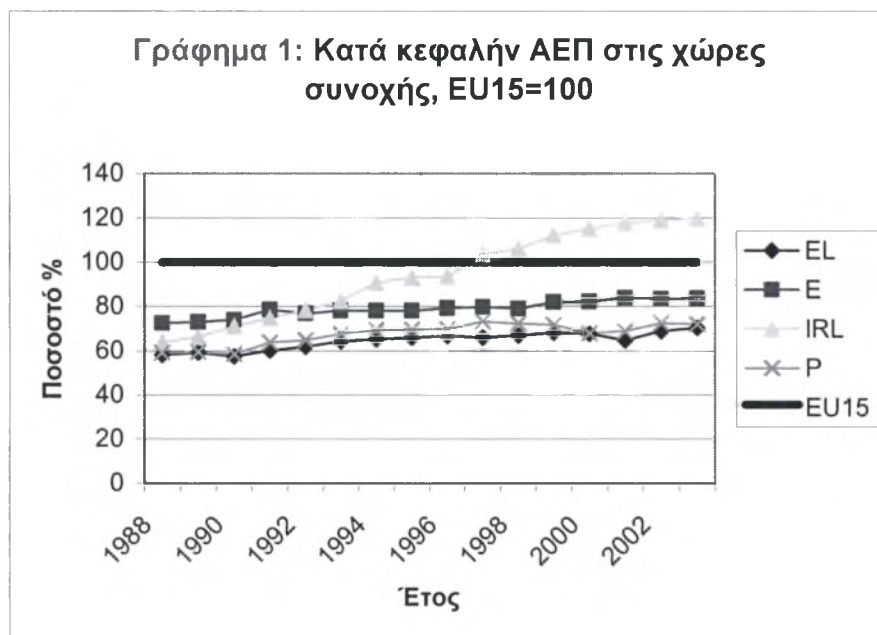
- Τάσεις σύγκλισης, από τις αρχές της δεκαετίας του '60 και μέχρι τα μέσα περίπου της δεκαετίας του '70.
- Τάσεις απόκλισης, από τα μέσα περίπου της δεκαετίας του '70 και μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του '80.
- Τάσεις σταθεροποίησης/σύγκλισης, στο δεύτερο μισό της δεκαετίας του '80, που εκμηδενίζονται στις αρχές της δεκαετίας του '90 (Ανδρικοπούλου, 1995).
- Τάσεις απόκλισης, τα τελευταία χρόνια που οφείλονται στον υπολογισμό στατιστικών στοιχείων από τις προ ένταξη 10 ή 12 χώρες.

Αρχίζοντας την ανάλυση των περιφερειακών ανισοτήτων όσον αφορά την ανάπτυξη, θα ήταν χρήσιμο να αναλύσουμε τα γραφήματα 1 και 2 τα οποία αναφέρονται στις 4 χώρες συνοχής σε σχέση με την ΕΕ των 15. Στο γράφημα 1 φαίνεται η εξέλιξη του κατά κεφαλήν ΑΕΠ της Ελλάδας, της Ισπανίας, της Ιρλανδίας και της Πορτογαλίας σε σχέση με τον ευρωπαϊκό μέσο όρο, για την περίοδο 1998-2003. Εύκολα μπορούμε να παρατηρήσουμε πως το ΑΕΠ και των 4 χωρών έχει αυξητική τάση. Αυτό, με απλά λόγια, σημαίνει πως οι χώρες συνοχής συγκλίνουν προς τον ευρωπαϊκό μέσο όρο.

Αν θέλουμε να δούμε το ρυθμό ανάπτυξης κάθε χώρας ξεχωριστά θα πρέπει να μελετήσουμε το γράφημα 2. Αυτό απεικονίζει τον ετήσιο ρυθμό μεταβολής του ΑΕΠ στις 4 χώρες καθώς και τον ετήσιο ρυθμό μεταβολής του ΑΕΠ στην ΕΕ των 15. Στην πρώτη στήλη κάθε χώρας φαίνεται ο μέσος ετήσιος ρυθμός μεταβολής για τη δεκαετία 1988-1998. Οι ρυθμοί ανάπτυξης της δεκαετίας κυμαίνονται από 6,5% στην Ιρλανδία ως 1,9% στην Ελλάδα, όταν ο μέσος κοινοτικός όρος είναι 2%.

¹ Η «σιωπηρή» ένταξη της Ανατολικής Γερμανίας μετά την ενοποίηση των δύο Γερμανιών στις 3/10/1990.

Οι υπόλοιπες τρεις στήλες δείχνουν τους μέσους ετήσιους ρυθμούς μεταβολής του εισοδήματος για τις πενταετίες 1988-1993, 1993-1998 και 1998-2003². Για την Ελλάδα βλέπουμε ότι υπάρχει διαχρονική αύξηση του ρυθμού ανάπτυξης με τις προβλέψεις να κάνουν λόγο για ρυθμό 3,9 την πενταετία 1998-2003. Αντίθετα, για τις υπόλοιπες χώρες παρατηρούμε πτώση και στασιμότητα για την ίδια περίοδο.

Προχωρώντας στην ανάλυση των περιφερειακών ανισοτήτων θα δούμε το κατά κεφαλήν ΑΕΠ της ΕΕ των 27, δηλαδή των 15 παλιών χωρών, των 10 χωρών που θα προσχωρήσουν το 2004 και των 2 υποψηφίων χωρών (Βουλγαρίας και Ρουμανίας) που αναμένεται να γίνουν πλήρη μέλη το 2007. Το γράφημα 3 μπορεί να βοηθήσει πολύ αυτή την ανάλυση.

² Τα δεδομένα για την πενταετία 1998-2003 είναι προβλέψεις.

Όπως μπορεί κανείς να παρατηρήσει στο συγκεκριμένο γράφημα, οι 27 χώρες χωρίζονται σε 3 ομάδες ανάλογα με την ανάπτυξη που παρουσιάζουν. Επίσης, φαίνονται οι μέσοι όροι της Ευρώπης των 15 και της Ευρώπης των 25 καθώς και των 12 υποψηφίων (10 νέων μελών και 2 υποψηφίων).

Στην πρώτη ομάδα περιλαμβάνονται 12 χώρες, οι οποίες είναι όλες παλαιά μέλη της Ένωσης. Συγκεκριμένα, στην ομάδα αυτή βρίσκονται το Λουξεμβούργο, η Ιρλανδία, η Δανία, η Ολλανδία, η Αυστρία, το Βέλγιο, η Φιλανδία, η Γερμανία, η Γαλλία, η Ιταλία, η Σουηδία και το Ηνωμένο Βασίλειο. Τα χαρακτηριστικά της πρώτης ομάδας είναι ότι όλες οι χώρες βρίσκονται πάνω από τον κοινοτικό μέσο όρο, τόσο της Ευρώπης των 25, όσο και της ΕΕ των 15. Σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή [COM(2003)34] σ' αυτή την ομάδα βρίσκονται χώρες με εισόδημα τουλάχιστον κατά 11% υψηλότερο από το μέσο όρο της ΕΕ των 25, ενώ ο μέσος όρος των 12 αυτών χωρών είναι 115% και αντιπροσωπεύουν το 66% περίπου του πληθυσμού της ΕΕ των 25.

Στη δεύτερη ομάδα περιλαμβάνονται 5 χώρες, οι οποίες είναι τόσο παλιά όσο και νέα μέλη. Συγκεκριμένα, στην ομάδα αυτή βρίσκονται η Ισπανία, η Πορτογαλία, η Ελλάδα, η Κύπρος και η Σλοβενία. Το χαρακτηριστικό της δεύτερης ομάδας είναι ότι όλες οι χώρες βρίσκονται κάτω από τον κοινοτικό μέσο όρο της ΕΕ των 25. Οι πέντε αυτές χώρες αντιπροσωπεύουν το 13% της ΕΕ των 25 και το κατά κεφαλήν τους εισόδημα κυμαίνεται από 71% του κοινοτικού μέσου όρου στην Ελλάδα ως 92% στην Ισπανία.

Στην τρίτη ομάδα περιλαμβάνονται 8 χώρες, οι οποίες εντάσσονται όλες το 2004. Συγκεκριμένα, στην ομάδα αυτή ανήκουν η Τσεχία, η Μάλτα, η Ουγγαρία, η Σλοβακία, η Εσθονία, η Πολωνία, η Λιθουανία και η Λετονία. Οι 8 αυτές χώρες αντιπροσωπεύουν το 21% του συνολικού πληθυσμού της Ένωσης και έχουν το χαμηλότερο κατά κεφαλήν ΑΕΠ, το οποίο ανέρχεται κατά μέσο όρο σε 42% της ΕΕ των 25 και κυμαίνεται από 65% στην Τσεχία ως 37% στη Λετονία. Συγκριτικά, τα ποσοστά για τη Βουλγαρία και τη Ρουμανία είναι 27% και 26% αντίστοιχα.

Τέλος, αξίζει να παρατηρήσουμε και αυτό που σημειώθηκε στην εισαγωγή της παρούσας ενότητας, το ότι η ένταξη των νέων χωρών (χαμηλότερη ανάπτυξη) επηρεάζει προς τα κάτω τον ευρωπαϊκό μέσο όρο. Πράγματι από το γράφημα 3 φαίνεται ότι ο μέσος όρος της Ευρώπης των 25 είναι κατά 13 ποσοστιαίες μονάδες χαμηλότερος από τον μέσο όρο της Ευρώπης των 15. Αν θέλουμε να υπολογίσουμε και την επιρροή της Βουλγαρίας και της Ρουμανίας τότε ο μέσος όρος της Ένωσης των 27 είναι 18% χαμηλότερος από αυτόν της ΕΕ των 15.

Οι διαφορές μεταξύ των περιφερειών

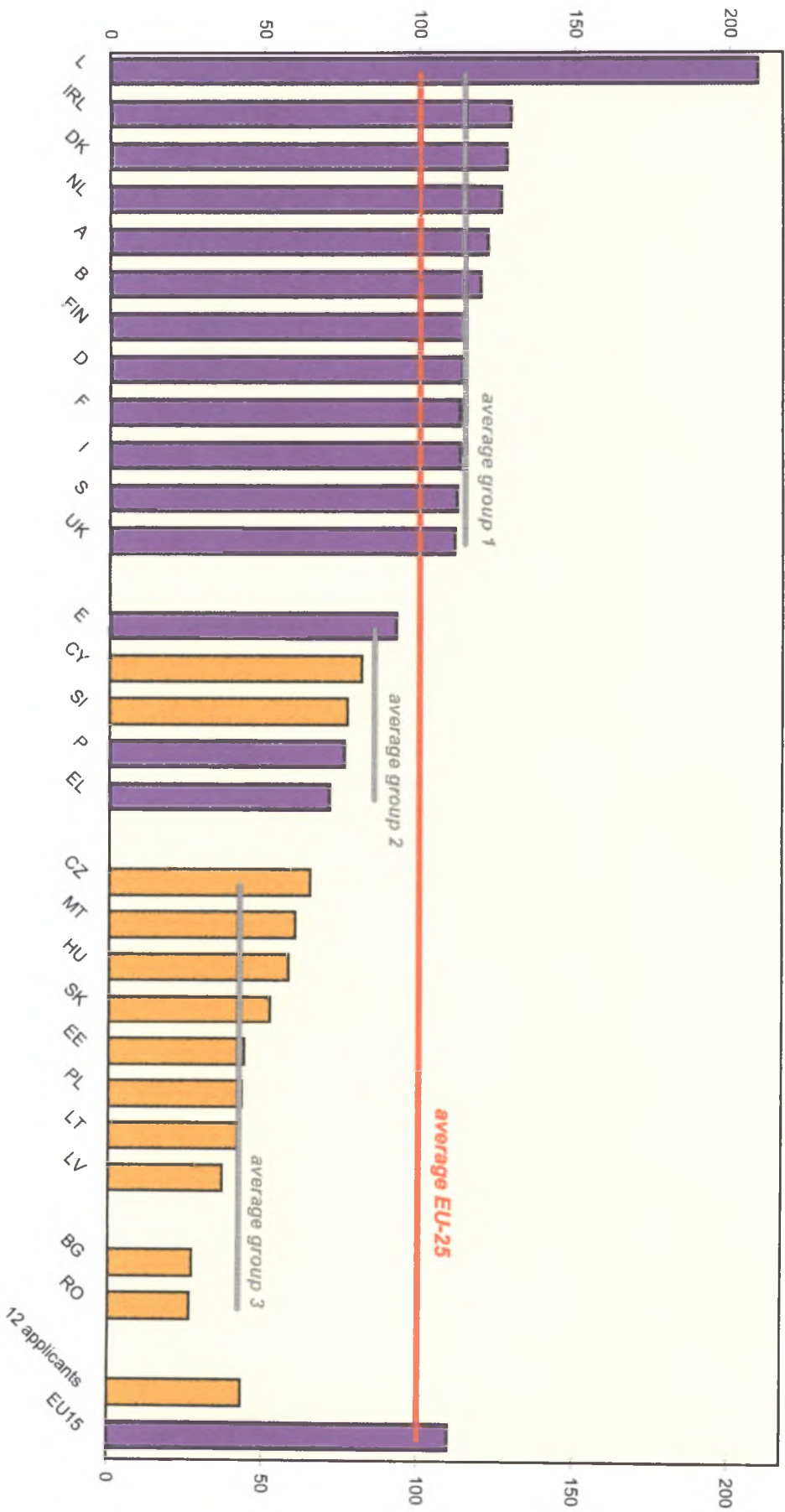
Ένα ακόμα ενδιαφέρον γράφημα της Eurostat είναι το γράφημα 4 που απεικονίζει το κατά κεφαλήν ΑΕΠ ανά χώρα και τα περιφερειακά άκρα για το έτος 2000. Δηλαδή, το γράφημα δίνει το μέσο όρο ανά χώρα – μέλος καθώς και το ΑΕΠ της φτωχότερης και της πλουσιότερης περιφέρειας. Από αυτό μπορούμε να βγάλουμε δύο συμπεράσματα για:

- i. Τις περιφερειακές ανισότητες στο εσωτερικό κάθε χώρας, και
- ii. τις περιφερειακές ανισότητες στην ΕΕ.

Οι διαφορές μεταξύ των περιφερειών (επιπέδου NUTS 2) είναι πολύ μεγαλύτερες από τις διαφορές μεταξύ κρατών – μελών. Ο πίνακας 1 περιέχει τις 16 πλουσιότερες και τις 24 φτωχότερες περιφέρειες της ΕΕ. Καθεμιά ομάδα περιοχών αποτελεί το 10% του συνολικού πληθυσμού της ΕΕ των 25. Έτσι, οι 16 πλουσιότερες περιφέρειες αντιπροσωπεύουν το 17,2% του συνολικού ΑΕΠ της Ένωσης, ενώ οι 24 φτωχότερες μόλις το 3,9%.

Graph 3: GDP per capita (PPS), 2001

Index, EU-25 = 100

Source: Eurostat, calculations DG REGIO

Το ΑΕΠ κυμαίνεται από το 266,1% του κοινοτικού μέσου όρου στην περιοχή Inner London του Ηνωμένου Βασιλείου ως το 29,4% στην περιφέρεια Lubelskie της Πολωνίας, η οποία είναι η λιγότερο ανεπτυγμένη της ΕΕ των 25.

Πίνακας 1: Κατά κεφαλήν ΑΕΠ στις πλουσιότερες και φτωχότερες περιοχές, ΕΕ25, 2000

Περιφέρεια	Κατά κεφαλήν ΑΕΠ (ΕΕ-25=100)	Περιφέρεια	Κατά κεφαλήν ΑΕΠ (ΕΕ-25=100)
Inner London (UK)	266,1	Lubelskie (PL)	29,4
Bruxelles/Brussels (B)	239,9	Podkarpackie (PL)	30,5
Luxembourg (L)	215,3	Podlaskie (PL)	31,8
Hamburg (D)	200,1	Warminsko-Mazurskie (PL)	31,9
Ile de France (F)	174,5	Swietokrzyskie (PL)	33,5
Wien (A)	173,1	Latvija (LV)	34,0
Oberbayern (D)	170,2	Eszak-Alfold (HU)	34,7
Darmstadt (D)	164,0	Eszak-Magyarorszag (HU)	35,4
Stockholm (S)	162,1	Opolskie (PL)	36,6
Uusimaa (FIN)	157,8	Lodzkie (PL)	38,0
Bremen (D)	157,5	Malopolskie (PL)	38,2
Utrecht (NL)	154,7	Kujawsko-Pomorskie (PL)	38,4
Aland (FIN)	153,4	Lubuskie (PL)	38,4
Trentino-Alto Adige (I)	150,2	Vychodne Slovensko (SK)	39,1
Lombardia (I)	148,3	Lietuva (LT)	39,3
Stuttgart (D)	147,9	Del-Alfold (HU)	39,4
		Del-Dunantul (HU)	41,0
Το 10% του συνολικού πληθυσμού με το υψηλότερο κατά κεφαλήν ΑΕΠ αντιπροσωπεύει το 17,2% του συνολικού ΑΕΠ.	171,8	Zachodniopomorskie (PL)	42,3
		Stredne Slovensko (SK)	42,6
		Pomorskie (PL)	43,1
		Eesti (EE)	44,2
		Dolnoslaskie (PL)	44,3
		Wielkopolskie (PL)	45,7
		Zapadne Slovensko (SK)	47,0
		Το 10,1% του συνολικού πληθυσμού με το χαμηλότερο κατά κεφαλήν ΑΕΠ αντιπροσωπεύει το 3,9% του συνολικού ΑΕΠ.	38,7

Η διαφορά μεταξύ του 10% του πληθυσμού της ΕΕ που κατοικεί στις 16 πλουσιότερες περιφέρειες και του 10% του πληθυσμού που κατοικεί στις 24 φτωχότερες είναι 4,4 φορές για το 2000 στην ΕΕ των 25. Αν συμπεριλάβουμε και τις δύο υποψήφιες χώρες ο λόγος αυτός γίνεται 6. Αντίθετα, πριν την διεύρυνση, δηλαδή στην Ευρώπη των 15 ο αντίστοιχος λόγος ήταν 2,8 το 1990, ενώ 2,6 το 2000. Παρατηρούμε μια μικρή σύγκλιση τη δεκαετία του '90, ενώ με τις νέες διευρύνσεις (2004 και 2007) μεγάλες αυξήσεις των αποκλίσεων.

Από την άλλη βλέπουμε τις περιφερειακές ανισότητες στο εσωτερικό των χωρών. Οι μεγαλύτερες ανισότητες παρατηρούνται σε χώρες όπως το Βέλγιο, η Γερμανία (λόγω Α. Γερμανίας), το Ηνωμένο Βασίλειο και η Γαλλία (λόγω

Υπερπόντιων Διαμερισμάτων). Όσον αφορά την Ελλάδα, οι ανισότητες δεν είναι τόσο έντονες σε σχέση με άλλες χώρες. Τέλος, κάποιες χώρες όπως η Δανία, το Λουξεμβούργο, η Κύπρος, η Εσθονία και άλλες, οι οποίες αποτελούν μια περιφέρεια (επιπέδου NUTS 2) έχουν μηδενικές ανισότητες.

Μια ακόμη παρατήρηση είναι ότι λίγες είναι οι πολύ πλούσιες περιφέρειες, αυτές που συγκεντρώνουν τις ανώτερες τιμές του δείκτη και έχουν σημαντική διαφορά από όλες τις υπόλοιπες περιφέρειες. Βρίσκονται σε 5 χώρες: Ηνωμένο Βασίλειο (Inner London), Βέλγιο (Bruxelles/Brussels), Λουξεμβούργο (Luxembourg), Γερμανία (Hamburg) και Γαλλία (Ile de France). Δεν είναι περίεργο ότι αυτές οι περιφέρειες βρίσκονται στο κέντρο της Ευρώπης, όπως φαίνεται και στο χάρτη 1.

Σ' αυτό το χάρτη αποτυπώνεται το κατά κεφαλήν ΑΕΠ ανά περιφέρεια για το έτος 2000. Ο χάρτης δείχνει ότι υπάρχει ένα σχήμα κέντρου – περιφέρειας. Το «πλούσιο» κέντρο της Ευρώπης βρίσκεται στη Νότια Γερμανία και τη Βόρεια Ιταλία και επεκτείνεται προς Βορρά και Δυτικά προς το Παρίσι, με νησίδα την ευρύτερη περιφέρεια του Λονδίνου. Άλλες περιφέρειες με δείκτη μεγαλύτερο του 125% του κοινοτικού μέσου όρου βρίσκονται στη Δανία και την Ιρλανδία.

Οι αμέσως επόμενες περιφέρειες, με δείκτες από 100-125% του μέσου όρου, καλύπτουν μια δεύτερη ζώνη, κοντά στις προηγούμενες, που περιλαμβάνει το μεγαλύτερο μέρος του Ηνωμένου Βασιλείου καθώς και τις Σκανδιναβικές χώρες.

Αντίθετα, χώρες που διαθέτουν δείκτες μικρότερους από το 50% του μέσου όρου είναι το μεγαλύτερο μέρος των νέων και υποψήφιων κρατών, με τις τελευταίες να μην ξεπερνούν το 30% του μέσου όρου.

Στις υπόλοιπες περιοχές υπάρχουν περιφέρειες με δείκτες από 50-75% (όριο του στόχου 1) και ως 75-100% του μέσου όρου.

Τέλος, ενδιαφέρον παρουσιάζει ο χάρτης 2, όπου φαίνεται η διακύμανση του κατά κεφαλήν ΑΕΠ την περίοδο 1995-2000. Σύμφωνα με την Επιτροπή [COM(2003)34], κατά το παρελθόν η ύφεση της ευρωπαϊκής οικονομίας είχε αρνητικό αντίκτυπο κυρίως στις οικονομικά ασθενέστερες περιφέρειες της ΕΕ. Μεταξύ των 1991 και 1993, το ΑΕΠ μειώθηκε κατά περίπου 0,2% στις 184 περιφέρειες για τις οποίες διατίθενται στοιχεία: Σε περιφέρειες με κατά κεφαλήν εισόδημα χαμηλότερο του 75% του μέσου όρου της ΕΕ, το εισόδημα μειώθηκε κατά 0,9% περίπου, σε σύγκριση με ποσοστό μόλις 0,1% στις άλλες περιφέρειες.

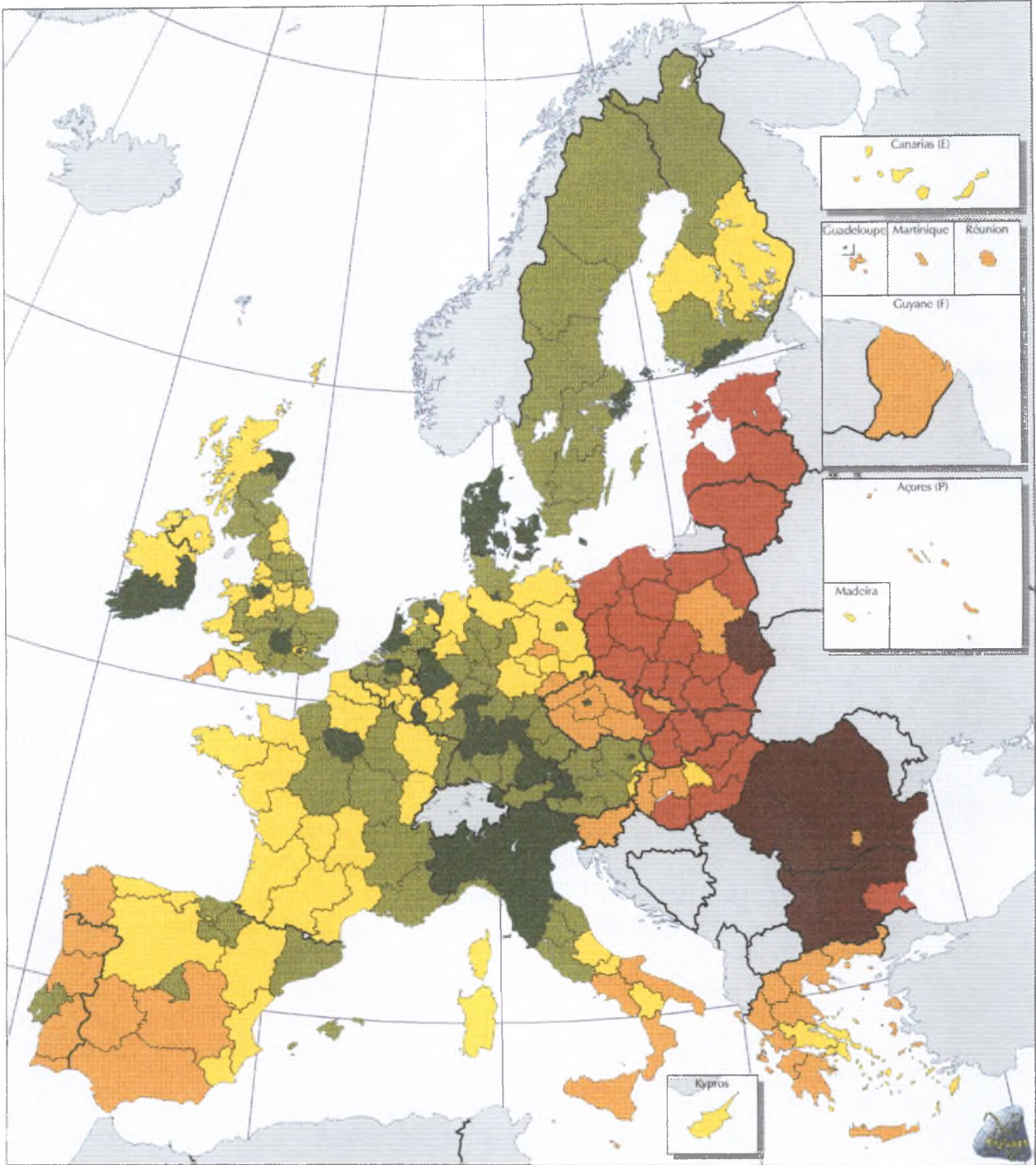
ΟΙ ΑΝΙΣΟΤΗΤΕΣ ΣΤΑ ΕΠΙΠΕΔΑ ΤΗΣ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΣΥΝΟΧΗΣ

Σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή [COM(2003)34], ο αντίκτυπος της παγκόσμιας οικονομικής ύφεσης φαίνεται ότι υπήρξε μικρότερος από τον αναμενόμενο. Το γεγονός αυτό ενδέχεται να οφείλεται εν μέρει στη στήριξη των διαρθρωτικών ταμείων (τα οποία θα αναλύσουμε στην επόμενη ενότητα της εργασίας) και στις μεταρρυθμίσεις των αγορών εργασίας της ΕΕ που εφαρμόστηκαν από το 1997 στα πλαίσια της Ευρωπαϊκής Στρατηγικής για την Απασχόληση, ενισχύοντας την ικανότητα της ευρωπαϊκής αγοράς να αντιστέκεται στους κυκλικούς κραδασμούς.

Ύφεση της αύξησης της απασχόλησης στην ΕΕ

Ακολουθώντας την ύφεση της οικονομικής ανάπτυξης μετά το δεύτερο εξάμηνο του 2000, ο ρυθμός καθαρής αύξησης των θέσεων απασχόλησης μειώθηκε κατά το δεύτερο τρίμηνο του 2001 και στους επόμενους μήνες.

Map 1: GDP per head by region (PPS), 2000

Index, EU-25 = 100

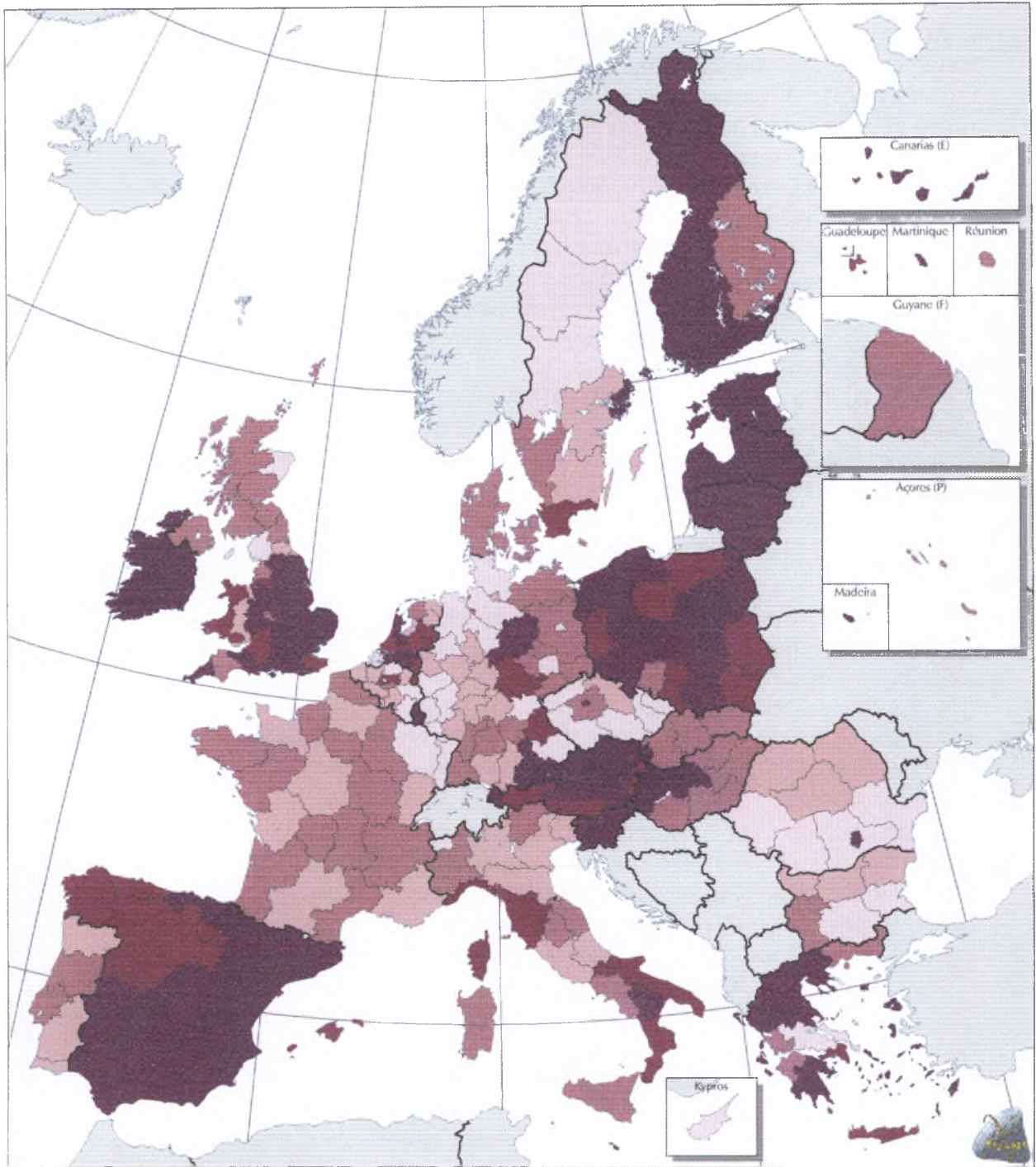
- < 30
- 30 - 50
- 50 - 75
- 75 - 100
- 100 - 125
- >= 125

MT: 1999

Source: Eurostat

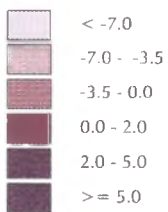
0 100 500km

© EuroGeographics Association for the administrative boundaries

Map 2: Change in GDP/head (PPS), 1995-2000

Change in index (EU-25=100) score

MT: 1995-1999

Source: Eurostat

© EuroGeographics Association for the administrative boundaries

Συνολικά, η απασχόληση αυξήθηκε κατά 1,3% το 2001, ποσοστό που αντιστοιχεί σε καθαρή αύξηση ύψους 2,2 εκατομμυρίων θέσεων απασχόλησης. Μεταξύ των ετών 1996-2001, δημιουργήθηκαν 10 εκατομμύρια θέσεις απασχόλησης.

Ο χάρτης 3 απεικονίζει το ποσοστό απασχόλησης για το έτος 2001. Το συγκεκριμένο έτος απασχολούνταν στην ΕΕ το 64% των ατόμων που βρίσκονταν σε ηλικία για να εργαστούν (15-64 ετών). Εξάλλου, καταγράφηκαν ποσοστά απασχόλησης άνω του 70% στη Δανία, στις Κάτω Χώρες, στην Πορτογαλία, στη Σουηδία και στο Ηνωμένο Βασίλειο, ενώ στην Ιταλία και στην Ελλάδα τα αντίστοιχα ποσοστά ήταν πολύ χαμηλότερα από 60%. Στο εσωτερικό των κρατών – μελών, οι αποκλίσεις όσον αφορά την απασχόληση εξακολουθούν να υφίστανται ανάλογα με το φύλο, την ηλικία ή το επίπεδο επαγγελματικών προσόντων και ικανοτήτων. Οι αποκλίσεις είναι συνήθως μεγαλύτερες στις περιπτώσεις που ο συνολικός δείκτης απασχόλησης είναι σχετικά χαμηλός.

Παράλληλα με τις μεταβολές στον τομέα της απασχόλησης, το ποσοστό ανεργίας αυξήθηκε κατά το πρώτο εξάμηνο του 2002, φτάνοντας στο 7,7% τον Αύγουστο από 7,4% το προηγούμενο έτος. Η ανεργία εξακολουθεί να παραμένει σε ιδιαίτερα υψηλά επίπεδα στην Ιταλία, στην Ελλάδα και στην Ισπανία, κυρίως όσον αφορά τις γυναίκες και τους νέους (Χάρτης 4α/β/γ). Εξάλλου, η μακροχρόνια ανεργία συνέχισε να φθίνει αλλά εξακολουθεί να πλήττει το 3,3% του εργατικού δυναμικού.

Περιφερειακή σύγκλιση των δεικτών απασχόλησης

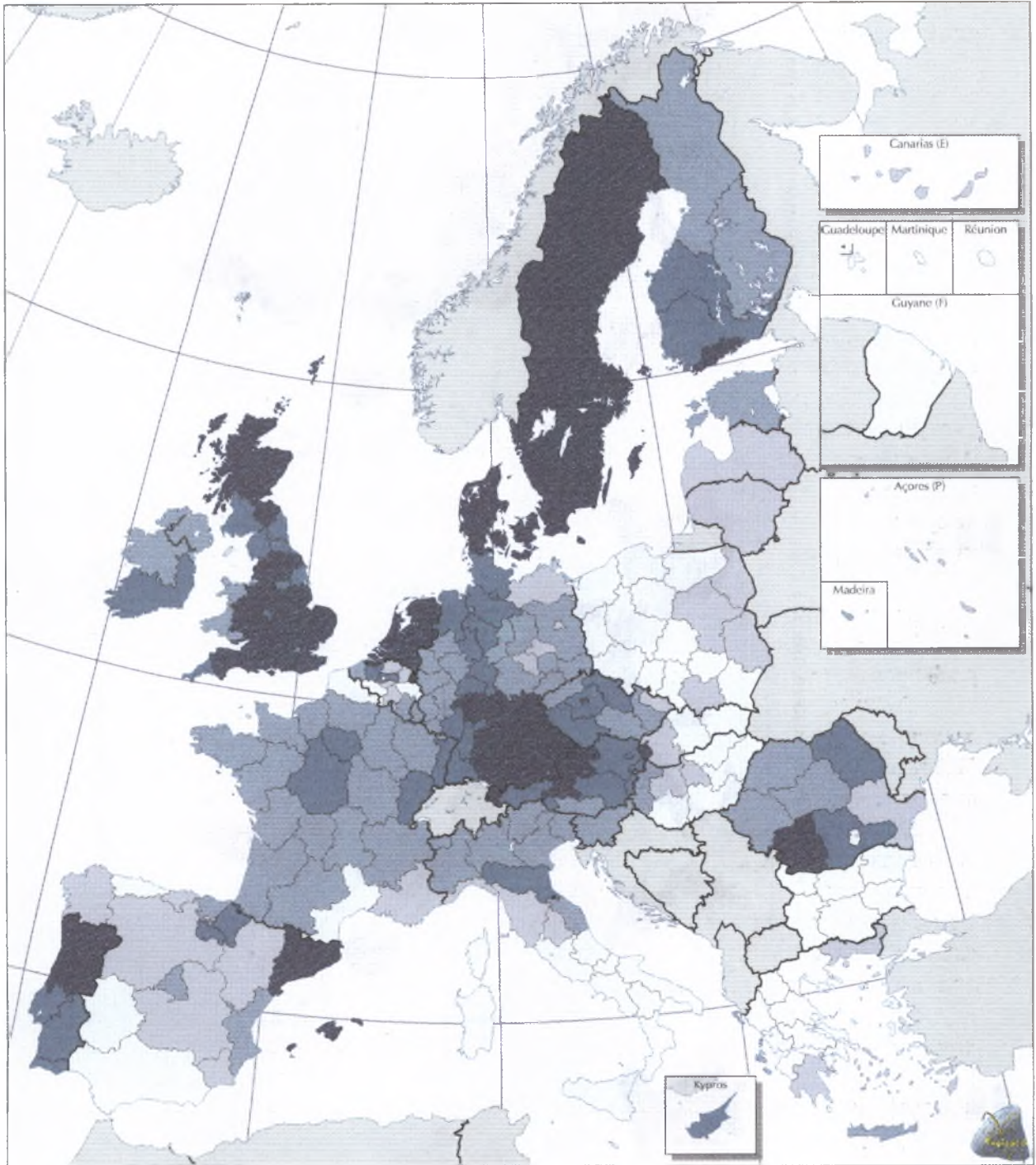
Σε περιφερειακό επίπεδο, οι αποκλίσεις του ποσοστού απασχόλησης μειώθηκαν, παραμένουν ωστόσο, σημαντικές.

Το 2001, το ποσοστό απασχόλησης των περιφερειών με τα υψηλότερα ποσοστά απασχόλησης που αντιστοιχούν στο 10% του πληθυσμού, ανήλθε κατά μέσο όρο σε 78,1%, ενώ το ποσοστό απασχόλησης στο 10% του πληθυσμού με τη χειρότερη θέση ανήλθε σε 48,6%³.

Στα πλαίσια της δεύτερης ομάδας, στην οποία περιλαμβάνονται κυρίως περιφέρειες με σχετικά υψηλό εισόδημα, σημειώθηκε ελαφρά μόνο σύγκλιση προς το ποσοστό απασχόλησης άλλων περιφερειών. Αντίθετα, οι περιφέρειες που εμφανίζουν τις καλύτερες επιδόσεις στον τομέα της απασχόλησης, χαρακτηρίζονται από υψηλά επίπεδα εισοδήματος, σχετικά χαμηλό ποσοστό απασχόλησης στη γεωργία και εξειδικευμένο ενεργό πληθυσμό.

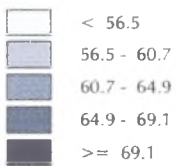
Οι αποκλίσεις όσον αφορά την ανεργία παραμένουν σημαντικές. Η ανεργία στις περιφέρειες με τα χαμηλότερα ποσοστά (10% του συνολικού πληθυσμού) ανήλθε κατά μέσο όρο μόλις σε 2,4%, ενώ στις αντίστοιχες περιφέρειες με τα υψηλότερα ποσοστά ανεργίας ανήλθε κατά μέσο όρο σε 22,6%. Οι αποκλίσεις μεταξύ περιφερειών παραμένουν έντονες στο εσωτερικό ορισμένων κρατών. Το γράφημα 5 απεικονίζει το ποσοστό ανεργίας ανά χώρα και τις ακραίες περιφερειακές τιμές. Το 2001, οι αποκλίσεις μεταξύ περιφερειών ήταν μεγαλύτερες στη Γαλλία, όπου κυμαίνονταν από 4,8% στην περιοχή Alsace ως 33,3% στην Reunion με μέσο όρο το 8,5%. Ακολούθησε η Ιταλία όπου κυμαινόταν από 3% στην περιφέρεια Trentino – Alto Adige ως 24,8% στη Calabria, όταν η χώρα είχε μέσο όρο ανεργίας 9,5 ποσοστιαίες μονάδες. Όσον αφορά τις 10 νέες χώρες, οι μεγαλύτερες αποκλίσεις παρουσιάζονται στη Σλοβακία. Εκεί, τα ποσοστά ανεργίας κυμαίνονται από 8,4% στην περιοχή Bratislavsky ως 23,9% στην περιφέρεια Vychodne Slovensko.

³ Βλέπε: Πίνακας 7(α/β): Περιφέρειες με τα χαμηλότερα και τα υψηλότερα ποσοστά απασχόλησης (15-64 ετών), ΕΕ 15, 2001, COM(2003)34 τελικό.

Map 3: Employment rate, 2001

% of population aged 15-64

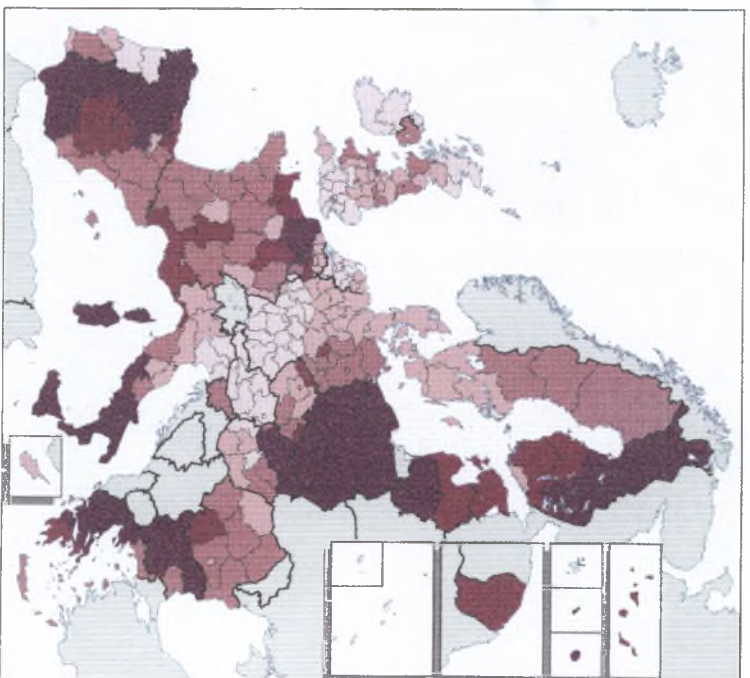
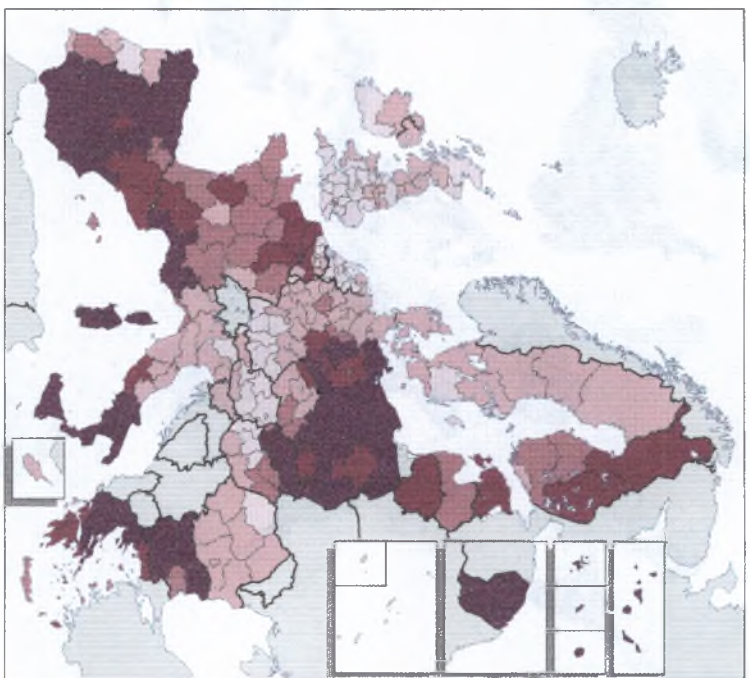
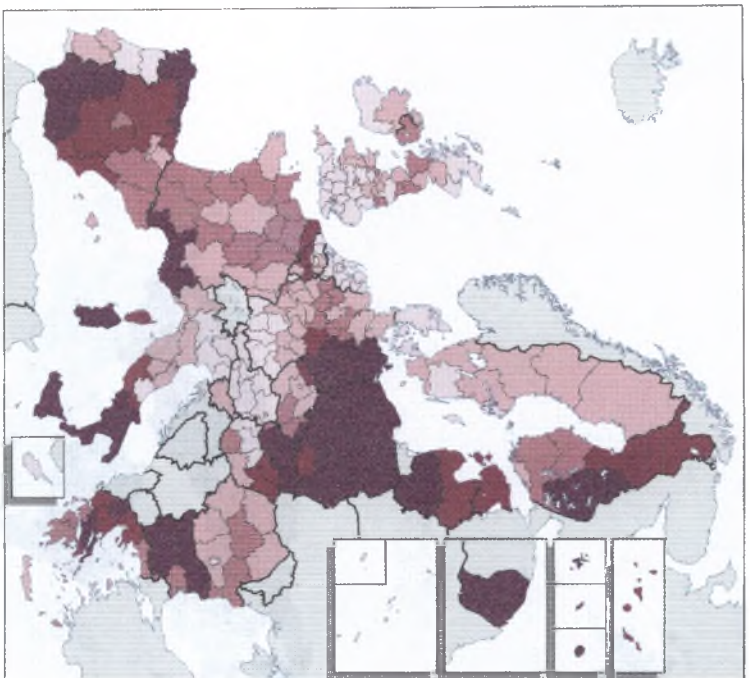
EU-27 = 62.9
Standard deviation = 8.4

Sources: Eurostat and NSI

© EuroGeographics Association for the administrative boundaries

Map 4: Unemployment, 2001

0 250 1250 km

Αν στην ανάλυσή μας συμπεριλάβουμε και τις δύο υποψήφιες χώρες, τότε στη Βουλγαρία τα ποσοστά κυμαίνονται από 9,7% στην περιφέρεια Yugorapaden ως 32,8% στην περιοχή Severozapaden. Τέλος, οι ακραίες τιμές στην ΕΕ των 27 διαμορφώνονται ως εξής: το χαμηλότερο ποσοστό ανεργίας έχει η περιφέρεια Utrecht της Ολλανδίας (1,2%), ενώ το μεγαλύτερο η Reunion της Γαλλίας (33,3%). Δηλαδή, η διαφορά στη διευρυμένη Ένωση των 27 υπερβαίνει τις 32 εκατοστιαίες μονάδες.

Κοινωνική συνοχή: Πρόοδος με αργούς ρυθμούς

Σύμφωνα με πρόσφατα στοιχεία της Επιτροπής, η κατανομή εισοδήματος στην Ένωση έχει εξισωθεί ακόμα περισσότερο με την πάροδο του χρόνου. Για παράδειγμα η αναλογία του συνολικού εισοδήματος του 20% των εισοδημάτων με την καλύτερη θέση σε σχέση με το εισόδημα του 20% με τη χειρότερη θέση μειώθηκε από 5,1 το 1995 σε 4,6 το 1999. Παρόμοια μείωση παρατηρήθηκε και στο ποσοστό φτώχειας, που ορίζεται ως το ποσοστό των ατόμων με εισόδημα 60% ή μικρότερο του μέσου εισοδήματος της χώρας στην οποία διαβιούν. Το 1999, το εισόδημα του 15% περίπου των υπηκόων της ΕΕ βρίσκονταν κάτω από το όριο της φτώχειας, σε σύγκριση με το αντίστοιχο 17% το 1995. Η συνεχής εισοδηματική ένδεια στην ΕΕ είναι σε ετήσια βάση ελαφρώς μεγαλύτερη από το ήμισυ του αντίστοιχου ποσοστού φτώχειας. Μεταξύ των ετών 1997 και 1999, το 9% του πληττόμενου πληθυσμού εμφάνιζε εισόδημα χαμηλότερο του 60% του μέσου όρου όσον αφορά καθένα από τα τρία εν λόγω έτη, ενώ για το 1999 το αντίστοιχο ποσοστό έφτανε το 15%⁴.

Απασχόληση στις νέες και υποψήφιες χώρες

Η διεθνής οικονομική ύφεση του 2001 επηρέασε όλες τις υποψήφιες χώρες, στο σύνολο των οποίων το ποσοστό απασχόλησης μειώθηκε για πέμπτη συνεχή χρονιά. Μολονότι η απασχόληση στον τομέα της παροχής υπηρεσιών αυξήθηκε σημαντικά, το γεγονός αυτό δεν αντισταθμίζει τη μείωση των θέσεων εργασίας που προκλήθηκε από την αναδιάρθρωση στο βιομηχανικό και στον γεωργικό τομέα.

Το 2001, το ποσοστό απασχόλησης των υποψήφιων χωρών ήταν σχεδόν 6 ποσοστιαίες μονάδες χαμηλότερο από το αντίστοιχο της ΕΕ15. Μόνο στην Κύπρο και στη Σλοβενία σημειώθηκε υψηλότερο ποσοστό απασχόλησης από το μέσο όρο της ΕΕ. Στις περισσότερες υποψήφιες χώρες, το ποσοστό απασχόλησης των γυναικών εξελίχθηκε θετικότερα από αυτό των ανδρών, είτε μειούμενο με βραδύτερους ρυθμούς είτε αυξανόμενο ταχύτερα.

Οι αποκλίσεις των περιφερειών στον τομέα της απασχόλησης είναι μικρότερες από τις αντίστοιχες της ΕΕ, αλλά παραμένουν σημαντικές. Οι μεγαλύτερες αποκλίσεις των περιφερειών όσον αφορά τα ποσοστά απασχόλησης παρατηρούνται στη Σλοβακία, στη Βουλγαρία και, σε μικρότερο βαθμό, στην Ουγγαρία. Στις χώρες με σημαντική απόκλιση των ποσοστών απασχόλησης σημειώθηκε επίσης σημαντική απόκλιση των ποσοστών ανεργίας.

Η ανεργία αυξήθηκε στις υποψήφιες χώρες τα τελευταία χρόνια και μάλιστα υπερέβη τα επίπεδα της ΕΕ, φθάνοντας το 2001 στο 13% κατά μέσο όρο για το σύνολο των χωρών. Ωστόσο, στη Λιθουανία, στην Πολωνία, στη Σλοβακία και στη Βουλγαρία σημειώθηκαν ποσοστά ανεργίας υψηλότερα του 16%. Ιδιαίτερη ανησυχία προκαλεί το υψηλό επίπεδο ανεργίας των νέων στις υποψήφιες χώρες (28,6%) το οποίο αυξήθηκε ακόμη περισσότερο το 2001 και είναι σχεδόν διπλάσιο από το αντίστοιχο ποσοστό της ΕΕ. Παράλληλα, έχει αρχίσει να μειώνεται η συμμετοχή του

⁴ Βλέπε: Γράφημα 4, Πληθυσμός σε περιστασιακό/μόνιμο κίνδυνο φτώχειας, 1999, COM(2003)34 τελικό.

εργατικού δυναμικού, γεγονός στο οποίο οφείλεται εν μέρει η περιορισμένη αύξηση του επίσημου ποσοστού ανεργίας.

Οι αποκλίσεις μεταξύ περιφερειών όσον αφορά την ανεργία εξακολούθησαν να αυξάνονται κατά το 2001. Στο 10% των περιφερειών με τη μεγαλύτερη πληθυσμιακή συγκέντρωση το ποσοστό ανεργίας ανήλθε κατά μέσο όρο σε 3,6%, ενώ για το 10% των περιφερειών που βρίσκονται στους αντίποδες το αντίστοιχο ποσοστό ανήλθε σε 24,3%. Στις μισές περίπου περιφέρειες των υποψήφιων χωρών, το ποσοστό ανεργίας είναι υπερδιπλάσιο από το αντίστοιχο της ΕΕ.

Οι αποκλίσεις όσον αφορά την απασχόληση και την κοινωνική συνοχή θα αυξηθούν στη διευρυνόμενη ΕΕ

Βάσει των πλέον πρόσφατων διαθέσιμων στοιχείων, η προσχώρηση των υποψήφιων χωρών ενδέχεται να οδηγήσει στη μείωση του μέσου όρου απασχόλησης της ΕΕ και παράλληλα στην αύξηση του ποσοστού ανεργίας της ΕΕ. Η διεύρυνση θα έχει επίσης σημαντικό αντίκτυπο στην τομεακή σύνθεση της απασχόλησης στη διευρυνόμενη ΕΕ. Η γεωργία αντιστοιχεί σε πολύ υψηλότερο ποσοστό απασχόλησης στις υποψήφιες χώρες σε σχέση με την ΕΕ 15 – 13,2% για τις δέκα χώρες που προσχωρούν, 20,8% αν συνυπολογισθούν τα στοιχεία για τη Βουλγαρία και τη Ρουμανία. Με τη διεύρυνση, το ποσοστό απασχόλησης στη γεωργία θα αυξηθεί από 4,1% στην ΕΕ 15 σε 5,5% στην ΕΕ 25 (και σε 7,6% στην ΕΕ 27), ενώ το ποσοστό στον τομέα παροχής υπηρεσιών θα μειωθεί στο βιομηχανικό τομέα το ποσοστό απασχόλησης θα παραμείνει αμετάβλητο. Κατά τα επόμενα έτη (ανεξάρτητα από τη διεύρυνση) αναμένεται ότι στις περισσότερες υποψήφιες χώρες θα σημειωθούν σημαντικές μεταρρυθμίσεις στο γεωργικό τομέα, λόγω των οποίων θα ασκηθούν διαρθρωτικές πιέσεις στις αγροτικές περιοχές των υπόψη χωρών.

Εξάλλου, θα σημειωθούν αποκλίσεις μεταξύ της απασχόλησης και της ανεργίας. Ενώ το ποσοστό ανεργίας στο 10% των περιφερειών με την καλύτερη θέση στη διευρυνόμενη ΕΕ θα ανέρχεται κατά μέσο όρο σε 2,4%, θα φθάνει μέχρι 22,6% στις περιφέρειες με τη χειρότερη θέση⁵. Η ομάδα περιφερειών με την καλύτερη θέση θα περιλαμβάνει σχεδόν αποκλειστικά περιφέρειες των σημερινών κρατών μελών, ενώ οι περισσότερες περιφέρειες με τη χειρότερη θέση θα ανήκουν στις υποψήφιες χώρες.

ΟΙ ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΕΣ ΣΥΓΚΛΙΣΗΣ

Οι δυνατότητες σύγκλισης των περιφερειακών οικονομιών σε κοινοτικό επίπεδο δεν είναι ιδιαίτερα ευνοϊκές. Όπως θα δούμε η προσπάθεια που χρειάζεται είναι τεράστια. Οι φτωχότερες περιφέρειες δύσκολα θα μπορέσουν να καλύψουν τη διαφορά που τις χωρίζει από τις ανεπτυγμένες περιοχές της Κοινότητας.

Οι θεωρητικές δυνατότητες και τα πραγματικά δεδομένα

Σύμφωνα με την Ελ. Ανδρικοπούλου (1995) οι προβλέψεις της τέταρτης έκθεσης για την κατάσταση των περιφερειών της Κοινότητας (ΕΕΚ-Α, 1991,6.93) είναι αποθαρρυντικές. Οι θεωρητικές απαιτήσεις για την περιφερειακή σύγκλιση στα επίπεδα σύγκλισης και ανεργίας έχουν ως εξής:

---

⁵Βλέπε: Πίνακας 8 (α/β) - Περιφέρειες που πλήττονται λιγότερο και περιφέρειες που πλήττονται περισσότερο από την ανεργία, ΕΕ27, 2001, COM(2003)34 τελικό.

i. Σε σχέση με τους ρυθμούς ανάπτυξης

Μια περιφέρεια που βρίσκεται στο 50% του κοινοτικού μέσου όρου, για να μπορέσει να συγκλίνει κατά 20 ποσοστιαίες μονάδες και να φτάσει στο 70%, θα πρέπει να έχει έναν ρυθμό ανάπτυξης που να υπερβαίνει τον κοινοτικό μέσο όρο:

- Κατά 1,75 ποσοστιαίες μονάδες κάθε χρόνο και για είκοσι χρόνια, ή
- Κατά 2,25 ποσοστιαίες μονάδες κάθε χρόνο και για δεκαπέντε χρόνια, ή
- Κατά 3,5 ποσοστιαίες μονάδες κάθε χρόνο και για δέκα χρόνια.

Αν υποθέσουμε ότι ο συνολικός ρυθμός της ανάπτυξης της Κοινότητας είναι 2% ετησίως, αυτό σημαίνει ότι η συγκεκριμένη περιφέρεια για να φτάσει από το 50% στο 70% του μέσου όρου της Κοινότητας θα πρέπει να έχει ένα σταθερό ετήσιο ρυθμό ανάπτυξης 5,5% για δέκα χρόνια ή 4,25% για δεκαπέντε χρόνια ή 3,75% για είκοσι χρόνια. Οι ρυθμοί αυτοί είναι πρακτικά αδύνατο να επιτευχθούν από τις λιγότερο ανεπτυγμένες περιφέρειες και ιδίως σε μακροχρόνια βάση.

ii. Σε σχέση με τα ποσοστά ανεργίας

Εξίσου δύσκολη είναι η κατάσταση και για τη μείωση της ανεργίας. Στις περιφέρειες που αντιμετωπίζουν έντονα προβλήματα ανεργίας, θα πρέπει να δημιουργούνται νέες θέσεις εργασίας με ρυθμό κατά πολύ μεγαλύτερο απ' ό,τι στο σύνολο της Κοινότητας. Για να μειωθεί η ανεργία σε μια περιφέρεια από 15% στο 10%, θα πρέπει η αύξηση της απασχόλησης να είναι μεγαλύτερη από τη μέση αύξηση της απασχόλησης στην Κοινότητα:

- Κατά 1,5 ποσοστιαίες μονάδες κάθε χρόνο και για είκοσι χρόνια, ή
- Κατά 2 ποσοστιαίες μονάδες κάθε χρόνο και για δεκαπέντε χρόνια, ή
- Κατά 2,25 ποσοστιαίες μονάδες κάθε χρόνο και για δέκα χρόνια.

Όπως και στην περίπτωση των ρυθμών ανάπτυξης, αυτοί οι ρυθμοί αύξησης της απασχόλησης είναι ιδιαίτερα δύσκολο να επιτευχθούν. Τα πράγματα είναι ακόμα πιο δύσκολα όταν η περιφέρεια με την υψηλή ανεργία είναι ταυτόχρονα και περιφέρεια με χαμηλή ανάπτυξη.

Με βάση αυτές τις θεωρητικές απαιτήσεις, η σύγκλιση των επιπέδων ανάπτυξης θα πρέπει να θεωρηθεί ουτοπική. Καμιά περιφέρεια που αντιμετωπίζει αναπτυξιακά προβλήματα, δεν μπορεί να ανταποκριθεί μακροπρόθεσμα σ' αυτούς τους ρυθμούς, καθώς θα πρέπει να διατηρηθεί σταθερά μια αύξηση του ΑΕΠ και των θέσεων εργασίας κατά πολύ ψηλότερη από αυτήν που θα έχουν οι ανεπτυγμένες περιφέρειες, έχοντας ταυτόχρονα να ανταγωνιστεί με αυτές στη δημιουργία και προσέλκυση νέων επενδύσεων και να αντιμετωπίσει τα σοβαρά προβλήματα καθυστέρησης. Δημιουργείται έτσι ένας φαύλος κύκλος, κεντρικός κορμός του οποίου είναι οι αιτίες της καθυστερημένης ανάπτυξης αλλά και οι λόγοι που προσελκύουν τις επενδύσεις στις ήδη ανεπτυγμένες περιοχές.

iii. Τα εμπειρικά δεδομένα διαχρονικά

Παρά τις αρνητικές αυτές προϋποθέσεις, όπως επισημαίνει η ίδια έκθεση (ΕΕΚ-Α, 1991, 6. 41-42), τα εμπειρικά δεδομένα είναι θετικά. Ως ομάδα, οι 4 χώρες συνοχής είχαν την περίοδο 1982-1985 ένα ποσοστό αύξησης του συνολικού ΑΕΠ σχεδόν ίσο με εκείνο της υπόλοιπης Κοινότητας (1,9%). Την επόμενη περίοδο 1986-1990, οι χώρες αυτές σημείωσαν μια διαφορά ανάπτυξης κατά 1,2 ποσοστιαίες μονάδες υψηλότερη από τις υπόλοιπες 8 χώρες (4,2% έναντι 3,0%).

Επειτα, όπως είδαμε στο γράφημα 1, οι χώρες συνοχής συνέχισαν να αναπτύσσονται γρηγορότερα από την υπόλοιπη Ένωση. Αν εξαιρέσουμε την Ιρλανδία που την δεκαεπταετία 1988-2003 είχε τρομακτικούς ρυθμούς ανάπτυξης και από το 63,8% του κοινοτικού μέσου όρου (1988) προβλέπεται να φτάσει το 119,9% του

μέσου όρου το 2003, οι υπόλοιπες τρεις χώρες συγκλίνουν αργά αλλά σταθερά. Έτσι, την περίοδο 1988-1993 ο μέσος όρος των τριών είναι 2% σε σχέση με το 1,7% της ΕΕ των 12. την περίοδο 1993-1998 οι τρεις αναπτύσσονται με ρυθμό 3,1% ενώ η Ένωση των 15 με 2,5%. Τέλος, για την περίοδο 1998-2003 οι προβλέψεις κάνουν λόγο για ρυθμό ανάπτυξης 3,1% στις τρεις χώρες και 2,1% στην ΕΕ των 15.

Επιπλέον είναι διαθέσιμα τα αποτελέσματα μιας μελέτης σχετικά με τον αναμενόμενο οικονομικό αντίκτυπο των παρεμβάσεων του στόχου 1 για την περίοδο 2000-2006 (για τις εκτιμήσεις της οποίας χρησιμοποιείται ένα πρότυπο εισροών – εκροών). Τα εν λόγω αποτελέσματα είναι ενθαρρυντικά. Σύμφωνα με τη μελέτη, το συνολικό ΑΕΠ της Πορτογαλίας για την περίοδο 2000-2006 θα είναι κατά 3,5% υψηλότερο από το αντίστοιχο ποσοστό χωρίς την κοινοτική στήριξη. Για την Ελλάδα το αντίστοιχο ποσοστό ανέρχεται σε 2,2%, ενώ για την περιοχή του Mezzogiorno σε 1,7%, σε 1,6% για την Ανατολική Γερμανία και σε 1,1% για την Ισπανία. Στην Ιρλανδία ο αναμενόμενος αντίκτυπος είναι οριακός δεδομένου ότι στην περίπτωση αυτή οι δαπάνες αφορούσαν κυρίως επενδύσεις σε άυλα στοιχεία, και ειδικότερα την εκπαίδευση, που δεν αξιολογείται ευχερώς με βάση το πρότυπο εισροών-εκροών. Όσον αφορά τις επενδύσεις, για τα έτη από το 2000 έως το 2006, οι κοινοτικές ενισχύσεις (Διαρθρωτικά Ταμεία και Ταμείο Συνοχής) αντιστοιχούν σε ποσοστό που υπερβαίνει το 8% της συνολικής επένδυσης (δημόσιας και ιδιωτικής) στην Πορτογαλία και στην Ελλάδα και το 6,5% στην περιοχή του Mezzogiorno. Στην Ιρλανδία, στην Ανατολική Γερμανία και στην Ισπανία ο αντίκτυπος είναι ελαφρώς μικρότερος (4,9%, 4,2% και 3,2%, αντίστοιχα).

Ο συνολικός αντίκτυπος των δαπανών του στόχου 1 επί του περιφερειακού ΑΕΠ υπερβαίνει σημαντικά την αρχική δαπάνη σε όλες τις υπόψη περιοχές. Ανέρχεται σε ποσοστό 133% της παρέμβασης του στόχου 1 και στις έξι περιοχές από κοινού (δηλαδή, κάθε δαπανώμενο ευρώ αυξάνει το εγχώριο ΑΕΠ κατά 1,33 ευρώ), ενώ υπερβαίνει το 140% στην περιοχή του Mezzogiorno, στην Ανατολική Γερμανία και στην Πορτογαλία. Εντούτοις, σημαντικός είναι ο αντίκτυπος και σε περιοχές εκτός από αυτές στις οποίες χορηγούνται οι ενισχύσεις. Το γεγονός ότι το ένα τέταρτο περίπου της αρχικής δαπάνης θα διατεθεί σε άλλες περιοχές της ΕΕ και λιγότερο από ένα δέκατο εκτός της ΕΕ αποτελεί ένδειξη της ισχύος της ενιαίας αγοράς.

ΟΙ ΑΙΤΙΕΣ ΤΩΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΩΝ ΑΝΙΣΟΤΗΤΩΝ

Όπως είδαμε στην προηγούμενη ενότητα, δεν υπάρχει μια και μοναδική απάντηση στο ερώτημα των αιτιών των περιφερειακών ανισοτήτων. Οι λόγοι στους οποίους αποδίδονται οι υπάρχουσες ανισότητες συνδέονται, ανάλογα με τη θεωρητική κατεύθυνση, με τους διάφορους παράγοντες που επηρεάζουν την κινητικότητα των συντελεστών παραγωγής και τη συγκέντρωση σε ορισμένες περιοχές.

Στις εκθέσεις προόδου της ΕΕ [COM(2002)46 και COM(2003)34], σημειώνονται οι σημαντικές αποκλίσεις που υφίστανται στην Ένωση όσον αφορά τους παράγοντες με βάση τους οποίους καθορίζεται η ανταγωνιστικότητα των περιφερειών. Μνημονεύονται ειδικότερα οι δημογραφικές μεταβολές, το επίπεδο εκπαίδευσης, η απασχόληση ανά τομέα και η κοινωνία της γνώσης.

Η δημογραφική εξέλιξη στη σημερινή Ένωση, τα επίπεδα εκπαίδευσης και η προπαρασκευή για την κοινωνία της γνώσης αξίζουν ιδιαίτερη προσοχή. Επίσης σημαντικά είναι τα στοιχεία με τους δείκτες τεχνολογικής προόδου όπως ο αριθμός

αιτήσεων χορήγησης διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας, οι τομείς υψηλής τεχνολογίας καθώς και οι δαπάνες για έρευνα και ανάπτυξη.

Οι δημογραφικές τάσεις

Στο γενικότερο πλαίσιο της επιβράδυνσης της δημογραφικής ανάπτυξης και της γήρανσης του πληθυσμού της Ένωσης, οι τάσεις σε περιφερειακό επίπεδο παρουσιάζουν μεγαλύτερες διαφορές⁶.

Στη διάρκεια της περιόδου 1995-1999, η ετήσια αύξηση του πληθυσμού ήταν εντονότερη στις αγγλικές, ιρλανδικές, βελγικές, ολλανδικές, ελληνικές περιφέρειες, όπως και στη νότια Γαλλία και τη βόρεια Γερμανία. Αντίθετα, η μείωση του πληθυσμού πλήττει εντονότερα τις περιφέρειες της βόρειας Φινλανδίας, της κεντρικής και βόρειας Σουηδίας και γενικά τις υποψήφιες χώρες, με εξαίρεση ορισμένες πολωνικές περιφέρειες. Είναι αισθητή επίσης στη νότια Ιταλία, στις περιφέρειες της κεντρικής Γαλλίας, στη Σκωτία, στη βόρεια Ισπανία και στο Alentejo της Πορτογαλίας.

Τέλος, οι περιφέρειες που παρουσιάζουν τη μεγαλύτερη αύξηση του πληθυσμού τους κάθε έτος είναι συχνά εκείνες που έχουν ήδη μεγαλύτερη πυκνότητα από το μέσο όρο. Ομοίως, οι περιφέρειες των οποίων ο πληθυσμός μειώνεται είναι εκείνες που έχουν ήδη χαμηλή πυκνότητα πληθυσμού⁷. Στο επίπεδο της Ένωσης, τα φαινόμενα περιφερειακής δημογραφικής συγκέντρωσης φαίνεται επομένως ότι εξακολουθούν να επιδεινώνονται και συμπληρώνουν τη διάγνωση της δεύτερης έκθεσης για τη συνοχή ως προς την ανισορροπία της χωροταξικής ανάπτυξης.

Το μορφωτικό επίπεδο

Τα στοιχεία για το έτος 2000 εμφανίζουν γενική αύξηση του μορφωτικού επιπέδου του πληθυσμού μεταξύ 25 και 59 ετών. Πράγματι, σε σχέση με τα στοιχεία για το 1999, το μερίδιο του πληθυσμού με χαμηλό μορφωτικό επίπεδο μειώθηκε από 33 σε 31,5%, ενώ το μέσο και το ανώτερο επίπεδο αυξήθηκαν αντιστοίχως από 47,6 σε 48,3% και από 19,4 σε 20,2% (Χάρτες 5α/β/γ - Μορφωτικό επίπεδο το 2001).

Ο πληθυσμός που έχει χαμηλό μορφωτικό επίπεδο συγκεντρώνεται πάντοτε στο νότο της Ένωσης (Πορτογαλία, Ισπανία, Ιταλία και Ελλάδα), στην Ιρλανδία και σε ένα πυρήνα που τοποθετείται μεταξύ του Nord-Pas-de-Calais και της Πικαρδίας στη Γαλλία, καθώς και στο Hainaut και τη Λιέγη στο Βέλγιο.

Ο πληθυσμός με μέσο μορφωτικό επίπεδο βρίσκεται μάλλον στο κέντρο και στα ανατολικά της Ένωσης, ενώ τα υψηλότερα ποσοστά μόρφωσης παρατηρούνται στις Σκανδιναβικές χώρες, στο Ηνωμένο Βασίλειο, στη Γερμανία και στη Μπενελούξ, όπως και στη Μαδρίτη και τη Χώρα των Βάσκων.

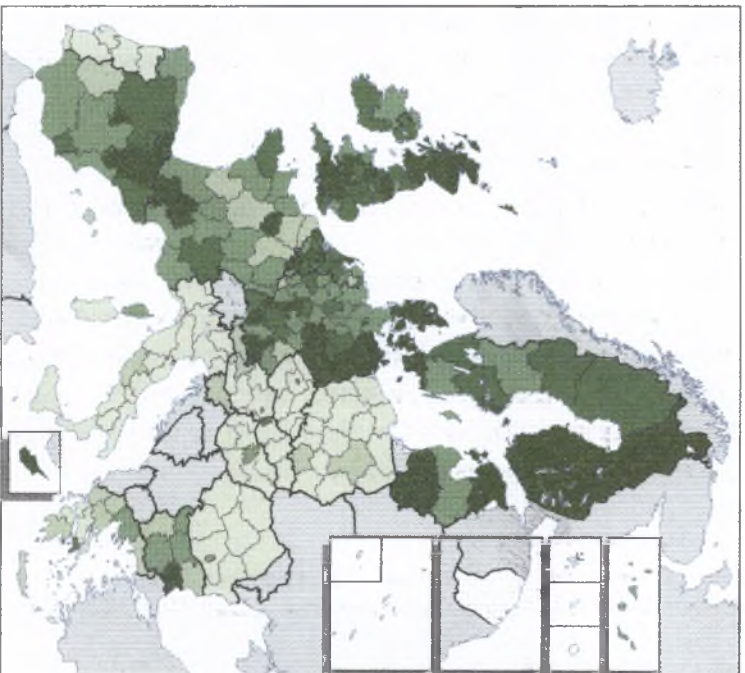
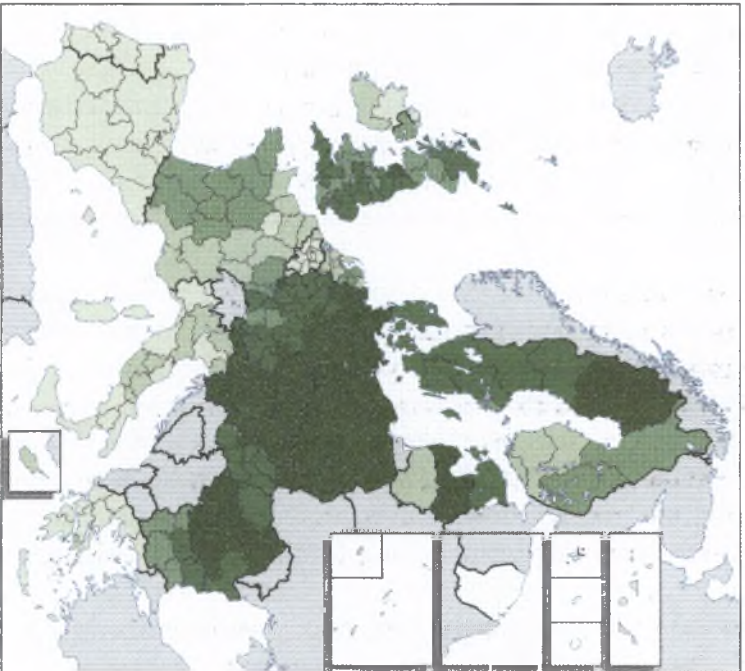
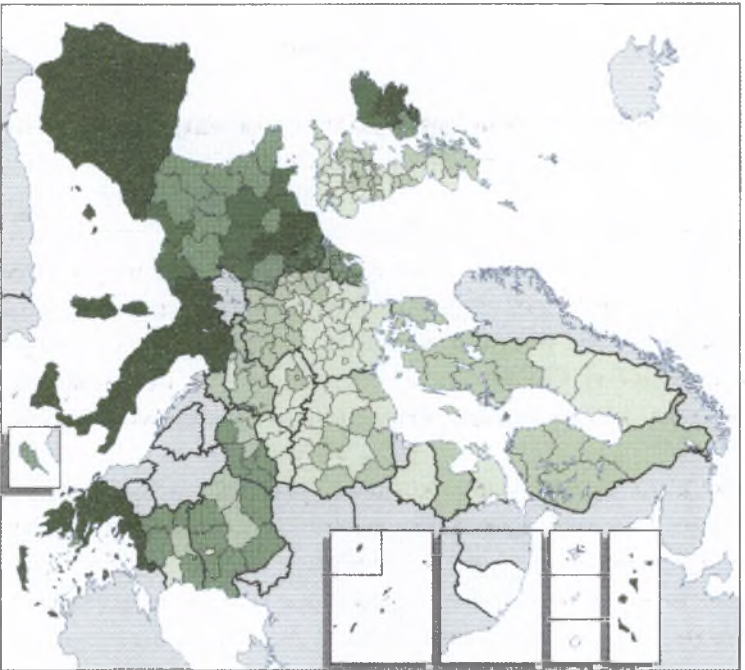
Η κοινωνία της γνώσης

Ο άνθρωπος παράγων θα είναι ασφαλώς αποφασιστικός για την κάλυψη των καθυστερήσεων των περιφερειών της Ένωσης που είναι λιγότερο ανεπτυγμένες. Για το λόγο αυτό η εκπαίδευση και η κατάρτιση αποτελούν δύο σημαντικά θέματα. Πρέπει να εξασφαλιστεί ότι όλοι οι ευρωπαίοι μπορούν να αποκτήσουν τη γνώση και τις δεξιότητες που είναι αναγκαίες για να ζήσουν και να εργαστούν στην κοινωνία της γνώσης και να τις αναβαθμίζουν καθ' όλη τη διάρκεια της ύπαρξής τους. Η προπαρασκευή για την κοινωνία της γνώσης πρέπει να διέλθει από μέτρα που βοηθούν τις περιφέρειες να ενισχύσουν τις υποδομές και την ικανότητα για E&A.

⁶ Βλέπε: Χάρτης 8 - Αύξηση πληθυσμού ανά περιφέρεια NUTS 2, 1995-1999, COM(2002) 46 τελικό

⁷ Βλέπε: Χάρτης 9 - Πυκνότητα πληθυσμού ανά περιφέρεια NUTS 3, 1999, COM(2002) 46 τελικό

Map 5: Educational level, 2001

0 250 1250 km

© EuroGeographics Association for the administrative boundaries

Το επίπεδο πρόσβασης στο Διαδίκτυο (ποσοστό νοικοκυριών που έχουν πρόσβαση στο Διαδίκτυο από το σπίτι) τείνει να παραμείνει κατώτερο από 30% στις χώρες συνοχής, ενώ οι Σκανδιναβικές χώρες και οι Κάτω Χώρες βρίσκονται γύρω στο 60% (στοιχεία Flash Ευρωβαρόμετρο 112 του Νοεμβρίου 2001). Τα χρονικά διαστήματα αναβάθμισης σε αυτούς τους τομείς της τεχνολογίας πληροφοριών και επικοινωνιών μπορούν να είναι να είναι συντομότερα απ' ό,τι για τις κλασικές υποδομές, στον τομέα των μεταφορών ή της ενέργειας. Πρέπει εντούτοις να υπάρχει πραγματική πολιτική βούληση που να μεταφράζεται σε μια συνεκτική στρατηγική και σε συγκεκριμένα και φιλόδοξα μέτρα, σύμφωνα με τους στόχους της δράσης eEurope 2002.

Ομοίως, το μερίδιο των δαπανών για έρευνα και ανάπτυξη στο ΑΕΠ είναι κατώτερο από 1 % στις χώρες του νότου και υπερβαίνει το 3% στις σκανδιναβικές χώρες. Επιβεβαιώνεται ότι ο αριθμός αιτήσεων διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας παρουσιάζει τις ίδιες ανισότητες (κατώτερος από 20 ανά εκατομμύριο κατοίκων στις χώρες συνοχής και ανώτερος από 300 ανά εκατομμύριο κατοίκων στις σκανδιναβικές χώρες).

Αιτήσεις χορήγησης διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας

Στη Φινλανδία, στη Σουηδία και στη Γερμανία ο αριθμός των αιτήσεων χορήγησης διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας⁸ που καταχωρίζονται ανά εκατομμύριο κατοίκους είναι υπερδιπλάσιος του μέσου όρου της ΕΕ. Ο αριθμός για τις Κάτω Χώρες και το Λουξεμβούργο υπερβαίνει επίσης το μέσο όρο της ΕΕ των 309, ενώ προσεγγίζει τον αντίστοιχο αριθμό στη Γαλλία, στο Βέλγιο, στη Δανία και στην Αυστρία. Το Ηνωμένο Βασίλειο βρίσκεται αρκετά χαμηλότερα από το μέσο όρο της ΕΕ, ενώ στην Ιταλία και στην Ιρλανδία ο αριθμός είναι ο μισός από τον αντίστοιχο κοινοτικό μέσο όρο. Εξάλλου, υφίσταται σαφής απόκλιση μεταξύ των ανωτέρω χωρών και των υπολοίπων κρατών μελών της Νότιας Ευρώπης, στα οποία ο αριθμός ανέρχεται μόλις σε 7 αιτήσεις ανά εκατομμύριο κατοίκους στην Πορτογαλία και σε 16 στην Ελλάδα. Οι επιδόσεις των υποψηφίων χωρών είναι παρόμοιες με αυτές της Πορτογαλίας και της Ελλάδας - μόνο στη Σλοβενία (21) και στην Ουγγαρία (14) καταχωρίζονται πολύ περισσότερα από 10 διπλώματα ευρεσιτεχνίας ανά εκατομμύριο κατοίκους.

Οι αποκλίσεις είναι πιο έντονες σε περιφερειακό επίπεδο, αντικατοπτρίζοντας εν μέρει την καταχώριση των διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας στην έδρα των επιχειρήσεων, γεγονός που αυξάνει την περιφερειακή συγκέντρωση των εν λόγω διπλωμάτων. Και οι 34 περιφέρειες με λιγότερα από 10 διπλώματα ευρεσιτεχνίας ανά εκατομμύριο κατοίκους βρίσκονται στη Νότια Ευρώπη και στις ιδιαίτερα απομακρυσμένες περιφέρειες (Χάρτης 6β Υψηλή τεχνολογία - Αιτήσεις χορήγησης διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας που κατατέθηκαν στο Ευρωπαϊκό Γραφείο Διπλωμάτων Ευρεσιτεχνίας, 1998 έως 2000). Σε 33 άλλες περιφέρειες καταχωρίστηκαν περισσότερα από 200 διπλώματα ευρεσιτεχνίας ανά εκατομμύριο κατοίκους, περιλαμβανομένων 18 από τις 40 περιφέρειες της Γερμανίας. Όσον αφορά τις υπόλοιπες 15 περιφέρειες, τέσσερις βρίσκονται στη Σουηδία, τρεις στη Φινλανδία και από δύο στη Γαλλία, στο Ηνωμένο Βασίλειο και στο Βέλγιο. Στα περισσότερα κράτη μέλη ξεχωρίζουν μία ή δύο περιφέρειες που εμφανίζουν σαφώς τον υψηλότερο αριθμό, όπως η Στοκχόλμη, η Άνω Βαυαρία και η περιοχή της Brabant Wallon.

⁸ Βλέπε: Πίνακας 9 - Αιτήσεις χορήγησης διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας ανά εκατομμύριο κατοίκους, 1998-2000, COM(2003)34 τελικό.

Τομείς υψηλής τεχνολογίας

Πολλοί θεωρούν ότι η ικανότητα καινοτομίας μπορεί να μετρηθεί ακριβέστερα στους τομείς υψηλής τεχνολογίας. η απασχόληση σε θέσεις υψηλής τεχνολογίας σε περιορισμένο αριθμό τομέων⁹ υπολογίζεται ότι υπερβαίνει μόλις το 11 % της συνολικής απασχόλησης στην ΕΕ15. Οι 8 από τις 10 περιφέρειες με τα υψηλότερα ποσοστά (όλες άνω του 18%) βρίσκονται στη Δυτική Γερμανία ενώ για τη Γερμανία εν γένει το ποσοστό ανέρχεται σε 14%. Αντίθετα, σε 15 περιφέρειες το ποσοστό απασχόλησης στον τομέα υψηλής τεχνολογίας είναι μικρότερο από 5% του συνόλου. οι περιφέρειες αυτές βρίσκονται στην Πορτογαλία (5,5%), στην Ελλάδα (4%), στην Ισπανία, στο Λουξεμβούργο καθώς και στην Κορνουάλη του Ηνωμένου Βασιλείου.

Ο αριθμός των κατατεθειμένων διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας¹⁰ όσον αφορά τους τομείς υψηλής τεχνολογίας ποικίλλει σημαντικά τόσο μεταξύ των κρατών μελών, όσο και μεταξύ των περιφερειών. Η Φινλανδία και η Σουηδία προηγούνται εμφανώς της υπόλοιπης ΕΕ, με 119 και 80 διπλώματα ευρεσιτεχνίας ανά εκατομμύριο κατοίκους αντίστοιχα, σε σύγκριση με το μέσο όρο της ΕΕ που ανέρχεται σε 23. Ειδικότερα η Γερμανία (36) κατατάσσεται σε χαμηλότερη θέση από τα δύο προαναφερθέντα κράτη μέλη καθώς και από τις Κάτω Χώρες (48) - μόνο το 13% των διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας της Γερμανίας αφορά την υψηλή τεχνολογία, ποσοστό παρόμοιο με αυτό της Πορτογαλίας και της Ισπανίας. Το αντίστοιχο ποσοστό είναι 40% στη Φινλανδία και 25% περίπου στη Σουηδία, στις Κάτω Χώρες και στην Ιρλανδία. Αντίθετα, στην Πορτογαλία και στην Ελλάδα η αναλογία είναι μικρότερη από ένα δίπλωμα ευρεσιτεχνίας υψηλής τεχνολογίας ανά εκατομμύριο κατοίκους.

Οι αποκλίσεις είναι εντονότερες σε περιφερειακό επίπεδο σε 108 περιφέρειες, τα διπλώματα ευρεσιτεχνίας υψηλής τεχνολογίας ανά εκατομμύριο κατοίκους είναι λιγότερα από 10, ενώ σε 32 περιφέρειες είναι λιγότερα από 2. Οι 32 αυτές περιφέρειες, εκτός από πέντε, ανήκουν στα κράτη μέλη της Νότιας Ευρώπης. Σε 17 περιφέρειες που βρίσκονται στην κορυφή της κατάταξης, ο αριθμός είναι τουλάχιστον διπλάσιος από το μέσο όρο της ΕΕ15 οι εν λόγω περιφέρειες συμπίπτουν εν γένει με τις περιφέρειες στις οποίες ο συνολικός αριθμός των καταχωρισμένων διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας ήταν περίπου ο διπλάσιος του μέσου όρου της ΕΕ15. Η κατάταξη των περιφερειών σύμφωνα με το συνολικό αριθμό διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας και διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας υψηλής τεχνολογίας είναι παρόμοια, όπως επιβεβαιώνεται από τον συντελεστή συσχέτισης 0,86.

Δαπάνες Ε&Α

Παρόμοιες αποκλίσεις παρατηρούνται επίσης όσον αφορά τις δαπάνες Ε&Α¹¹. Το 1999, ο μέσος όρος των δαπανών αυτών ανήλθε σε 1,9% του ΑΕΠ. Το υψηλότερο ποσοστό σημειώθηκε στη Σουηδία με 3,8% του ΑΕΠ και στη Φινλανδία με 3,2% του

⁹ Ο τομέας υψηλής τεχνολογίας περιλαμβάνει τις εξής δραστηριότητες (NACE2):

1. **Μεταποίηση υψηλής τεχνολογίας:** κατασκευή μηχανών γραφείου, ηλεκτρονικών υπολογιστών, συσκευών ραδιοφωνίας και τηλεόρασης, εξοπλισμού επικοινωνιών, ιατρικών οργάνων ακριβείας και οπτικών οργάνων, ρολογιών κάθε είδους
2. **Μεταποίηση μέσης υψηλής τεχνολογίας:** κατασκευή ηλεκτρικών μηχανών, παραγωγή χημικών ουσιών, κατασκευή μηχανημάτων και ειδών εξοπλισμού π.δ.κ.α., κατασκευή εξοπλισμού μεταφορών
3. **Υπηρεσίες υψηλής τεχνολογίας:** ταχυδρομικές και τηλεπικοινωνιακές υπηρεσίες, ηλεκτρονικοί υπολογιστές και συναφείς δραστηριότητες, έρευνα και ανάπτυξη

¹⁰ Διπλώματα ευρεσιτεχνίας υψηλής τεχνολογίας θεωρούνται τα διπλώματα ευρεσιτεχνίας στους εξής τομείς: πληροφορική και αυτοματοποίηση γραφείου, μικροοργανισμοί και γενετική μηχανική, αεροναυπηγική, τεχνολογία επικοινωνιών, ημιαγωγοί και λείζερ

¹¹ Βλέπε: Πίνακας 10 - Δαπάνες Ε&Α, σύνθεση και ποσοστό % του ΑΕΠ, 1999, COM(2003)34 τελικό.

ΑΕΠ ενώ στην Ισπανία, στην Πορτογαλία και στην Ελλάδα ήταν χαμηλότερο του 1%. Σε όλες τις υποψήφιες χώρες το ποσοστό είναι επίσης χαμηλότερο του 1% του ΑΕΠ, με εξαίρεση τη Σλοβενία και την Τσεχική Δημοκρατία (1,5% και 1,2%, αντίστοιχα). Εξάλλου, σημαντικές αποκλίσεις υπάρχουν και στο εσωτερικό των κρατών μελών. Ο λόγος μεταξύ του υψηλότερου και του χαμηλότερου περιφερειακού επιπέδου Ε&Α είναι συνολικά μεγαλύτερος του 4 και κατά πολύ μεγαλύτερος στα περισσότερα κράτη μέλη.

Από τις 176 περιφέρειες για τις οποίες διατίθενται στοιχεία, σε 17 περιφέρειες οι δαπάνες Ε&Α υπερβαίνουν το 3% του ΑΕΠ. 10 από τις περιφέρειες αυτές βρίσκονται στη Γερμανία, δύο στη Φινλανδία, η Σουηδία περιλαμβάνεται στο σύνολό της (διατίθενται μόνο εθνικά στοιχεία), δύο στη Γαλλία και από μία στο Ηνωμένο Βασίλειο και στην Αυστρία¹². Όσον αφορά τις χαμηλότερες θέσεις της κατάταξης, οι δαπάνες Ε&Α είναι μικρότερες του 1% του ΑΕΠ σε 86 περιφέρειες ενώ σε 27 περιφέρειες ανέρχονται σε λιγότερο από 0,5%. Οι εν λόγω 27 περιφέρειες είναι συγκεντρωμένες σε κράτη μέλη της Νότιας Ευρώπης.

Η σύνθεση των ακαθάριστων εγχώριων δαπανών Ε&Α (ΑΔΕΑ) είναι σαφής σε εθνικό επίπεδο. στις περιπτώσεις με το υψηλότερο επίπεδο Ε&Α, ο επιχειρηματικός τομέας φαίνεται να διαδραματίζει σημαντικότερο ρόλο, ενώ όσον αφορά τα χαμηλότερα επίπεδα, είναι ουσιαστικότερος ο ρόλος της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Οι δραστηριότητες Ε&Α στον επιχειρηματικό τομέα (ΕΤΛΑ που περιλαμβάνει τις κρατικές επιχορηγήσεις και άλλα παρόμοια χρηματοδοτικά μέσα) αντιπροσωπεύουν τα δύο τρίτα σχεδόν των συνολικών δραστηριοτήτων Ε&Α στην ΕΕ (το γεγονός αυτό έρχεται σε αντίθεση με το πραγματικό ποσοστό δραστηριοτήτων Ε&Α που χρηματοδοτούνται από τον επιχειρηματικό τομέα και το οποίο ανέρχεται σε 56,3% του συνολικού επιπέδου χρηματοδότησης της ΕΕ), ενώ η τριτοβάθμια εκπαίδευση αντιπροσωπεύει το ένα πέμπτο και το κράτος το 14%. Στην Ελλάδα και στην Πορτογαλία, ο επιχειρηματικός τομέας καλύπτει το ένα τέταρτο περίπου των συνολικών δαπανών Ε&Α και περίπου το ήμισυ στην Ιταλία και στην Ισπανία. Και στις τέσσερις αυτές χώρες, ο ρόλος του τομέα της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης είναι σημαντικότερος (στην Ελλάδα, αντιπροσωπεύει περίπου το ήμισυ του συνόλου), καθώς και οι κρατικοί και ιδιωτικοί μη κερδοσκοπικοί οργανισμοί στην Πορτογαλία. Η Σουηδία εμφανίζει το υψηλότερο συνολικό και επιμέρους ποσοστό όσον αφορά τις επιχειρηματικές δαπάνες (75%). Το ποσοστό είναι επίσης μεγάλο στη Φινλανδία και στη Γερμανία (υψηλές συνολικές δαπάνες Ε&Α), καθώς και στο Βέλγιο (περίπου στο μέσο όρο) και στην Ιρλανδία.

Στις υποψήφιες χώρες ο κρατικός τομέας διαδραματίζει ευρύτερο ρόλο (29% επί του συνόλου), ενώ η συμμετοχή του επιχειρηματικού τομέα ανέρχεται σε ποσοστό 46%. Σε ορισμένες χώρες, ο επιχειρηματικός τομέας είναι σημαντικότερος αλλά το γεγονός αυτό δεν φαίνεται να επηρεάζει το εν γένει επίπεδο των δαπανών Ε&Α. Ο επιχειρηματικός τομέας αντιπροσωπεύει περισσότερο από τα δύο τρίτα των συνολικών δαπανών Ε&Α στη Σλοβακική Δημοκρατία και στη Ρουμανία, ενώ περίπου το ένα πέμπτο στην Κύπρο, στην Εσθονία και στη Λιθουανία, καθώς και στη Βουλγαρία. Στη Σλοβενία και στην Τσεχική Δημοκρατία, οι οποίες εμφανίζουν το υψηλότερο σύνολο δαπανών Ε&Α, ο επιχειρηματικός τομέας αντιπροσωπεύει ποσοστό άνω του ημίσεως, γεγονός που αντισταθμίζεται με χαμηλότερα ποσοστά στον τομέα της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης.

---

¹² Βλέπε: Χάρτης 7 - Δαπάνες έρευνας και ανάπτυξης, 1999, COM(2003)34 τελικό.

Η ΧΩΡΟΤΑΞΙΚΗ ΣΥΝΙΣΤΩΣΑ ΤΗΣ ΣΥΝΟΧΗΣ

Οι λόγοι των περιφερειακών διαφοροποιήσεων, πέρα από οικονομικοί (αυτοί που οφείλονται σε διαρθρωτικές αδυναμίες των τοπικών παραγωγικών δομών) είναι ταυτόχρονα και χωροταξικοί (αυτοί που αφορούν τη γεωγραφική θέση) και τα χαρακτηριστικά του φυσικού και ανθρώπινου περιβάλλοντος με την ευρύτερη έννοια.

Όπως γνωρίζουμε, σήμερα επικρατεί μια ισχυρότατη χωροταξική συγκέντρωση των δραστηριοτήτων σε ένα τρίγωνο που περιλαμβάνεται μεταξύ North Yorkshire (Ηνωμένο Βασίλειο), Franche – Comte (Γαλλία) και Αμβούργου (Γερμανία). Απ' την άλλη μεριά, σύμφωνα με την Επιτροπή [COM(2002) 46 τελικό] επιβεβαιώνονται τα στοιχεία σχετικά με την κοινωνικοοικονομική κατάσταση των παραμεθόριων περιφερειών και την ισχυρή αύξηση της βαρύτητάς τους στη διευρυμένη Ένωση καθώς και τη σημασία του κοινοτικού εδάφους που καλύπτεται από ορεινές περιοχές, από παράκτιες και παραθαλάσσιες περιφέρειες, από νησιά και αρχιπελάγη. Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο η Επιτροπή εκπονεί τη στιγμή αυτή ορισμένες μελέτες σχετικές με τις περιοχές που πάσχουν από σοβαρά γεωγραφικά ή φυσικά μειονεκτήματα.

Οι μελέτες αυτές έχουν στόχο εν πρώτοις να αποτελέσουν μια ειδική βάση δεδομένων για τις περιοχές αυτές, συγκεντρώνοντας το σύνολο των διαθέσιμων στατιστικών στοιχείων σε διάφορα επίπεδα (τοπικό, περιφερειακό, εθνικό και κοινοτικό) σχετικά με τα θέματα της βιώσιμης ανάπτυξης των περιοχών αυτών (δείκτες κοινωνικοοικονομικοί, περιβαλλοντικοί, δημογραφικοί κλπ.).

Επιπλέον, η βάση αυτή θα επιτρέψει να πραγματοποιηθεί αντικειμενική διάγνωση της κατάστασης των περιφερειών αυτών, με βαθμολόγηση και αξιολόγηση των μειονεκτημάτων τους, περιγραφή των ιδιαίτερων αναγκών τους και ανάλυση των ενεργειών και των πολιτικών που έχουν καταρτιστεί από τα κράτη μέλη και από την Ένωση με σκοπό την καταπολέμηση των ενδεχόμενων αναπτυξιακών καθυστερήσεών τους.

Οι περιοχές που πάσχουν από σοβαρά γεωγραφικά ή φυσικά μειονεκτήματα:

Οι νησιωτικές περιοχές της Ένωσης παρουσιάζουν άκρα ποικιλομορφία, ως προς τον πληθυσμό τους, την έκτασή τους, το επίπεδο αυτονομίας τους αλλά και το βιοτικό τους επίπεδο – με κατά κεφαλή ΑΕΠ που κυμαίνεται από 45 έως 110% του κοινοτικού μέσου όρου. Τρεις εξωγενείς παράγοντες – το θαλάσσιο περιβάλλον, οι διαστάσεις της νήσου και η απόσταση από άλλα τμήματα ξηράς – δημιουργούν μία ολόκληρη αλυσίδα αιτιών που περιορίζουν την οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη μιας νήσου. Η ανάπτυξη αυτή είναι ακόμη περισσότερο άνιση μεταξύ των νήσων καθώς αυτές είναι εκ φύσεως ανομοιογενείς, ορισμένες δε συγκεντρώνουν διπλό ή και τριπλό μειονέκτημα (νησιωτικές, ορεινές και αραιοκατοικημένες περιοχές).

Η ανάλυση των κοινοτικών και εθνικών προγραμμάτων για τις πέντε νήσους οδηγούς της μελέτης – Bornholm (DK), Κρήτη (EL), Βαλεαρίδες (E), Αζόρες (P) και Western-Isles (UK) - αποκαλύπτει εντούτοις επαναλαμβανόμενες προτεραιότητες:

- ανάπτυξη των τηλεπικοινωνιών, ουσιαστική για την καταπολέμηση της απομόνωσης και των κινδύνων που συνδέονται με αυτή (ειδικά προγράμματα στη Δανία και στην Κρήτη)

- προώθηση καθαρών μορφών ενέργειας (Δανία, Κρήτη, Αζόρες) ή/και σύνδεση των νήσων με την ηπειρωτική χώρα με υποβρύχιο ηλεκτρικό καλώδιο (Ελλάδα), για να επιλυθούν τα προβλήματα εφοδιασμού σε ενέργεια.

- αποτελεσματική διαχείριση των απορριμμάτων, της οποίας ο πολύπλοκος χαρακτήρας συμβαδίζει με το μικρό μέγεθος και την οικολογική ευπάθεια των νήσων. Ένα πρόγραμμα χρηματοδοτικών ενισχύσεων για την εφαρμογή «οικολογικών» λύσεων προβλέπεται στο πλαίσιο του «νόμου για την ενίσχυση των νήσων» της Δανίας

- επαρκή υδροδότηση με πόσιμο νερό, πρόβλημα ειδικό των μεσογειακών νήσων και των ιδιαίτερα απομακρυσμένων περιφερειών. Οι Βαλεαρίδες επέλεξαν την αφαλάτωση του θαλάσσιου ύδατος

- οικονομική διαφοροποίηση, αναγκαία για τη ζωογόνηση της νησιωτικής ανάπτυξης προς άλλους τομείς δραστηριοτήτων εκτός από την αλιεία και τον τουρισμό.

Αποτελέσματα των μελετών

Στις 286 ευρωπαϊκές νήσους διαμένουν δέκα εκατομμύρια κάτοικοι, σύμφωνα με τα στοιχεία της Eurostat. Το 95 % του πληθυσμού των νήσων βρίσκεται στη Μεσόγειο. Πέντε νησιωτικές περιοχές (Σικελία, Σαρδηνία, Βαλεαρίδες, Κρήτη και Κορσική) συγκεντρώνουν το 85 % του συνολικού νησιωτικού πληθυσμού. Το κατά κεφαλήν ΑΕγχΠ των νησιωτικών περιοχών της ΕΕ υπολογίζεται ότι ανήλθε το 2000 σε 72 % του μέσου κοινοτικού όρου, αλλά ο μέσος αυτός όρος καλύπτει μεγάλο εύρος περιπτώσεων.

Η κοινωνικοοικονομική ανάπτυξη ορισμένων νήσων καθίσταται ενδεχομένως δυσχερής λόγω ενός ή περισσοτέρων από τους ακόλουθους λόγους:

- ο καθοριστικότερος είναι ο μικρός αριθμός κατοίκων. Η ανάπτυξη των νήσων με πληθυσμό μικρότερο από 5000 κατοίκους εμποδίζεται από την αποδημία και τη γήρανση του πληθυσμού, από το χαμηλό επίπεδο της υποδομής στους τομείς της εκπαίδευσης και της υγείας καθώς και λόγω των δυσκολιών πρόσβασης σε δημόσιες υπηρεσίες.

- οι πιο απομακρυσμένες νήσοι αντιμετωπίζουν δυσχέρειες όσον αφορά την προσβασιμότητά τους ενώ ο ορεινός χαρακτήρας τους ή/και το γεγονός ότι αποτελούν μέρος ενός αρχιπελάγους δημιουργεί πρόσθετους περιορισμούς στις μετακινήσεις.

- η οικονομία είναι περισσότερο ευάλωτη, δεδομένου ότι βασίζεται σε μία ή δύο βασικές δραστηριότητες και ειδικότερα στη γεωργία, στην αλιεία ή στον τουρισμό.

- σε περιορισμένη εδαφική έκταση, οποιαδήποτε ανάπτυξη οικονομικών δραστηριοτήτων μπορεί να προκαλέσει πιέσεις στο ευαίσθητο οικοσύστημα.

Προσπαθώντας να αντιμετωπίσουν τις αντιξοότητες αυτές, ορισμένες νησιωτικές περιοχές επενδύουν σε καινοτόμες μορφές ανάπτυξης ώστε να διαφοροποιήσουν την οικονομία τους [δημιουργία τεχνολόγων (Κρήτη, Aaland) καθώς και κέντρων παροχής υποστήριξης στις ΜΜΕ (Μαγιόρκα)] ή να λάβουν καλύτερα υπόψη τους περιβαλλοντικούς παράγοντες [προώθηση των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας (Samsøe)]. Σήμερα, 87 % του νησιωτικού πληθυσμού καλύπτεται από το στόχο 1 και 11 % από το στόχο 2. Επίσης, 97 % του νησιωτικού πληθυσμού εμπίπτει στις εξαιρέσεις που προβλέπονται στο άρθρο 87, παράγραφος 3, στοιχεία α) και γ) της Συνθήκης σχετικά με τις κρατικές ενισχύσεις, ενώ το 14 % του εν λόγω πληθυσμού λαμβάνει ενισχύσεις που υπερβαίνουν το 40 %.

Επίσης, πραγματοποιήθηκε μελέτη με θέμα "Το ευρωπαϊκό ανθρώπινο δυναμικό και οι περιφέρειες - Μια εμπειρική συμβολή στο διάλογο σχετικά με το ανθρώπινο δυναμικό και την περιφερειακή ανάπτυξη στα κράτη μέλη της ΕΕ και στις υποψήφιες χώρες". Στόχος της μελέτης ήταν η ανάλυση της διάρθρωσης και των χαρακτηριστικών του ανθρώπινου δυναμικού καθέτως (ΕΕ, εθνικό και περιφερειακό

επίπεδο) και οριζοντίως (κοινωνικοοικονομικό πλαίσιο, επίπεδο ικανοτήτων, ηλικία, φύλο και τομείς).

Στη μελέτη με θέμα "Ανθρώπινο δυναμικό σε μια παγκοσμιοποιημένη οικονομία της γνώσης" εξετάζεται η πρόταση να τεθεί η επένδυση σε ανθρώπινο δυναμικό ως πρώτιστος στόχος των πολιτικών που αποσκοπούν στην προώθηση της οικονομικής ανάπτυξης και της κοινωνικής συνοχής. Τονίζεται ότι η επένδυση σε ανθρώπινο δυναμικό συμβάλλει σημαντικά στην αύξηση της παραγωγικότητας, στην τεχνολογική μεταβολή και διάδοση καθώς και ότι οι πολιτικές που αυξάνουν την ποσότητα και την ποιότητα των αποθεμάτων ανθρωπίνου κεφαλαίου, ενισχύουν την κοινωνική συνοχή.

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ

Στην προηγούμενη ενότητα, η παρουσίαση και η ανάλυση των περιφερειακών ανισοτήτων, μας κατέστησε σαφές ότι η περιφερειακή πολιτική της ΕΕ ήταν, είναι και θα είναι για πολλά χρόνια ακόμα επιτακτική ανάγκη. Η πραγματική σύγκλιση των ευρωπαϊκών περιφερειών περνά μέσα από τη σωστή εφαρμογή της περιφερειακής πολιτικής. Δημιουργεί για τις υστερούσες περιοχές τόσο δικαιώματα στη χρήση κοινοτικών πόρων για την ανάπτυξη τους, όσο και υποχρεώσεις ως προς την αποτελεσματική χρήση αυτών των πόρων.

Πού στηρίζεται, όμως, η ευρωπαϊκή περιφερειακή πολιτική και ποια τα κύρια χαρακτηριστικά της;

Η περιφερειακή πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης βασίζεται στην οικονομική αλληλεγγύη. Ένα μέρος των συνδρομών των κρατών μελών στον κοινοτικό προϋπολογισμό μεταφέρεται προς τις μειονεκτικές περιφέρειες και κοινωνικές κατηγορίες. Για την περίοδο 2000-2006, οι μεταφορές αυτές θα αντιπροσωπεύσουν το ένα τρίτον του κοινοτικού προϋπολογισμού, δηλαδή 213 δις ευρώ:

- 195 δις. μέσω των Διαρθρωτικών Ταμείων (το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης, το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο, Το Χρηματοδοτικό Μέσο Προσανατολισμού της Αλιείας, το τμήμα Προσανατολισμού του Ευρωπαϊκού Γεωργικού Ταμείου Προσανατολισμού και Εγγυήσεων)
- 18 δις. μέσω του Ταμείου Συνοχής.

Τα Διαρθρωτικά Ταμεία επικεντρώνονται σε σαφείς **στόχους προτεραιότητας**:

- Το 70% των πιστώσεων διατίθενται αποκλειστικά για την κάλυψη της καθυστέρησης των αναπτυξιακά καθυστερημένων περιφερειών, οι οποίες αντιπροσωπεύουν το 22% του πληθυσμού της Ένωσης (**στόχος 1**)
- Το 11,5% των πιστώσεων στηρίζουν την οικονομική και κοινωνική ανασυγκρότηση των περιοχών, οι οποίες αντιμετωπίζουν διαρθρωτικά προβλήματα και στις οποίες ζει το 18% του ευρωπαϊκού πληθυσμού (**στόχος 2**)

Το 12,3% των πιστώσεων προωθούν τον εκσυγχρονισμό των συστημάτων κατάρτισης και την απασχόληση (**στόχος 3**), εκτός των περιφερειών του στόχου 1, στις οποίες τα μέτρα αυτά αποτελούν μέρος των στρατηγικών κάλυψης της καθυστέρησης.

Εξάλλου, τέσσερις κοινοτικές πρωτοβουλίες αποσκοπούν στον καθορισμό κοινών λύσεων για ειδικούς προβληματισμούς. Διαθέτουν το 5,35% των πιστώσεων των Διαρθρωτικών Ταμείων:

- διασυνοριακή, διακρατική και διαπεριφερειακή συνεργασία (**Interreg III**),
- αειφόρος ανάπτυξη πόλεων και προβληματικών συνοικιών (**Urban II**).
- αγροτική ανάπτυξη μέσω των τοπικών πρωτοβουλιών (**Leader+**)
- καταπολέμηση των ανισοτήτων και της διακριτικής μεταχείρισης όσον αφορά την πρόσβαση στην αγορά εργασίας (**Equal**).

Για την προσαρμογή των δομών της αλιείας, διατίθενται ιδιαίτερες πιστώσεις εκτός των περιφερειών του στόχου 1 (0,5%).

Τέλος, προβλέπονται καινοτόμες ενέργειες, σκοπός των οποίων είναι να προωθούν την εμφάνιση νέων ιδεών σχετικά με την ανάπτυξη, καθώς και τους συναφείς πειραματισμούς (0,51%).

Τα Διαρθρωτικά Ταμεία χρηματοδοτούν πολυετή προγράμματα. Τα προγράμματα αυτά αποτελούν αναπτυξιακές στρατηγικές που καθορίζονται στα πλαίσια εταιρικών σχέσεων μεταξύ των περιφερειών, των κρατών μελών και της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Λαμβάνουν υπόψη κατευθυντήριες γραμμές που έχουν χαραχθεί από την Επιτροπή και ισχύουν για όλη την Ένωση. Επιδρούν στις οικονομικές και κοινωνικές δομές, ούτως ώστε:

- να αναπτύσσονται υποδομές, για παράδειγμα, μεταφορών ή ενέργειας,
- να επεκτείνονται οι υπηρεσίες τηλεπικοινωνιών,
- να βοηθούνται οι επιχειρήσεις και να παρέχεται κατάρτιση στους εργαζομένους,
- να διαδίδονται τα μέσα και οι γνώσεις της κοινωνίας των πληροφοριών.

Οι αναπτυξιακές πρωτοβουλίες που χρηματοδοτούνται από τα Διαρθρωτικά Ταμεία πρέπει να καλύπτουν συγκεκριμένες ανάγκες, των οποίων η εκτίμηση πραγματοποιείται επί τόπου από τις περιφέρειες ή τα κράτη. Εντάσσονται σε μία αναπτυξιακή προσέγγιση που σέβεται το περιβάλλον, και προωθούν την ισότητα των ευκαιριών. Η υλοποίησή τους είναι αποκεντρωμένη, πράγμα που σημαίνει ότι οι εθνικές και περιφερειακές αρχές έχουν κατά κύριο λόγο την ευθύνη της υλοποίησης αυτής.

Ένα ειδικό ταμείο, το **Ταμείο Συνοχής**, χρηματοδοτεί άμεσα συγκεκριμένα έργα περιβαλλοντικών υποδομών ή υποδομών μεταφορών στην Ισπανία, την Ελλάδα, την Ιρλανδία και την Πορτογαλία – χώρες οι οποίες χαρακτηρίζονται ακόμη από έλλειψη τέτοιων υποδομών. Τέλος, Το **Μέσο προενταξιακών διαρθρωτικών πολιτικών (ISPA)** παρεμβαίνει σύμφωνα με το ίδιο πρότυπο στις δέκα χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης που είναι υποψήφιες για ένταξη στην Ένωση.

Πριν αναλύσουμε διεξοδικά τα παραπάνω χαρακτηριστικά, θα ήταν πολύ χρήσιμο να δούμε τις ημερομηνίες σταθμούς στην ιστορία της περιφερειακής πολιτικής. Αυτές φαίνονται στο πλαίσιο 1, το οποίο περιλαμβάνει τα σημαντικότερα γεγονότα από τη γέννηση της ΕΕ ως και το 2006.

ΒΑΣΙΚΟΙ ΣΤΟΧΟΙ

Όπως έγινε αντιληπτό από την προηγούμενη ενότητα, δεν είναι δυνατόν να μετράμε τις ανισότητες μόνο σε επίπεδο ΑΕΠ και ανεργίας. Το πρόβλημα είναι βαθύτερο και πρέπει στην ανάλυση μας να συμπεριλαμβάνουμε έννοιες, όπως: ανταγωνιστικότητα, τεχνολογία, έρευνα και ανάπτυξη, επενδύσεις, υποδομές, εξειδίκευση, ίσες ευκαιρίες και άλλα.

Έτσι, οι τρεις βασικοί στόχοι της περιφερειακής πολιτικής είναι οι εξής:

I. Βελτίωση της περιφερειακής ανταγωνιστικότητας

Οι προτάσεις των κρατών μελών πρέπει να επιτρέψουν την βελτίωση της ανταγωνιστικότητας των περιφερειών, βοηθώντας τις επιχειρήσεις να επεκτείνουν τις δραστηριότητές τους, να δημιουργήσουν θέσεις απασχόλησης και να αυξήσουν την αποδοτικότητά τους.

Με τη λογική αυτή, είναι κατά πρώτον λόγο απαραίτητο να τεθούν στη διάθεση των επιχειρήσεων και των πολιτών, ασφαλείς, σύγχρονες και ταχείες υποδομές μεταφορών, με αποτελεσματικές ανταποκρίσεις, επιτυγχάνοντας πραγματική διατροπικότητα των μεταφορικών μέσων.

Χωρίς ενέργεια, δεν υπάρχει παραγωγή. Εντούτοις, αν η εξάρτηση από μία μοναδική πηγή ενέργειας ή από έναν μοναδικό προμηθευτή ενέργειας είναι

υπερβολική, τότε το περιθώριο ελιγμών των επιχειρήσεων μειώνεται σε μεγάλο βαθμό. Τα κράτη ή οι περιφέρειες έχουν κάθε συμφέρον να διαφοροποιήσουν τις πηγές προμήθειάς τους και, κατά συνέπεια, να δημιουργήσουν πραγματική διασύνδεση των κυκλωμάτων διανομής. Πρέπει να ευνοούνται οι επενδύσεις στις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, καθώς και οι τεχνολογίες μικρής κατανάλωσης ενέργειας.

ΠΛΑΙΣΙΟ 1: ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΕΣ – ΣΤΑΘΜΟΙ

1957 Τα κράτη που συνυπογράφουν την Συνθήκη της Ρώμης αναφέρουν στο προοίμιο της την ανάγκη «να ενισχύσουν την ενότητα των οικονομιών τους και να εξασφαλίσουν την αρμονική τους ανάπτυξη μειώνοντας τις υφιστάμενες ανισότητες μεταξύ των διαφόρων περιοχών, και την καθυστέρηση των λιγότερο ευνοημένων μεταξύ αυτών».

1958 Ίδρυση δύο τομεακών Ταμείων: του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου (ΕΚΤ) και του Ευρωπαϊκού Γεωργικού Ταμείου Προσανατολισμού και Εγγυήσεων (ΕΓΤΠΕ).

1975 Δημιουργία του Ευρωπαϊκού Ταμείου Περιφερειακής Ανάπτυξης (ΕΤΠΑ) για την μερική ανακατανομή των συνδρομών των κρατών προς όφελος των μειονεκτικών περιφερειών.

1986 Η ενιαία ευρωπαϊκή πράξη θέτει τις βάσεις για μία πραγματική πολιτική συνοχής, η οποία θα πρέπει να αντισταθμίζει, για τις χώρες του Νότου και τις λοιπές μειονεκτικές περιφέρειες, τις πιέσεις της ενιαίας αγοράς.

1989-1993 Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο των Βρυξελλών (Φεβρουάριος 1988) αποφασίζει τη μεταρρύθμιση της λειτουργίας των ταμείων αλληλεγγύης, τα οποία ονομάζονται εφεξής Διαρθρωτικά Ταμεία, και αποφασίζει ότι θα τους διατεθούν 68 δις ECU (σε τιμές 1997).

1992 Η Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση, η οποία τίθεται σε ισχύ το 1993, καθιερώνει την συνοχή ως έναν από τους ουσιαστικούς στόχους της Ένωσης, εκ παραλλήλου με την οικονομική και νομισματική ένωση και την ενιαία αγορά. Προβλέπει επίσης τη δημιουργία του Ταμείου Συνοχής, το οποίο στηρίζει έργα υπέρ του περιβάλλοντος και των μεταφορών στα λιγότερο ευημερούντα κράτη μέλη.

1994-1999 Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Εδιμβούργου (Δεκέμβριος 1993) αποφασίζει να διαθέσει 177 δις ECU περίπου (σε τιμές 1999), δηλαδή το ένα τρίτο του κοινοτικού προϋπολογισμού, για την πολιτική συνοχής. Ένα νέο Χρηματοδοτικό Μέσο Προσανατολισμού της Αλιείας (ΧΜΠΑ) συμπληρώνει τα Διαρθρωτικά Ταμεία.

1997 Η Συνθήκη του Άμστερνταμ επιβεβαιώνει τη σημασία της συνοχής, και περιλαμβάνει επίσης ένα κεφάλαιο σχετικά με την απασχόληση, στο οποίο προβάλλεται η ανάγκη της κοινής δράσης για την υποχώρηση της ανεργίας.

2000-2006 Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Βερολίνου (Μάρτιος 1999) αποφασίζει τη μεταρρύθμιση των Διαρθρωτικών Ταμείων και τη μερική τροποποίηση της λειτουργίας του Ταμείου Συνοχής. Τα ταμεία αυτά θα διαθέτουν πλέον των 30 δις ευρώ ετησίως μεταξύ του 2000 και του 2006, δηλαδή 213 δις ευρώ κατά τη διάρκεια αυτής της επταετίας. Το Μέσο προενταξιακών διαρθρωτικών πολιτικών (ISPA) και το Ειδικό πρόγραμμα ένταξης για την γεωργία και την αγροτική ανάπτυξη (SAPARD) συμπληρώνουν το πρόγραμμα PHARE για την προώθηση της οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης στις υποψήφιες για ένταξη χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης.

Οι νέοι τρόποι επικοινωνίας που βασίζονται στο Διαδίκτυο, επιτρέπουν στις απομακρυσμένες και απόκεντρες περιοχές να προσελκύουν και να συγκρατούν διάφορες δραστηριότητες. Οι περιφέρειες πρέπει να ενθαρρύνουν τις επιχειρήσεις να χρησιμοποιούν το Διαδίκτυο, είτε για το ηλεκτρονικό εμπόριο, την τηλεργασία είτε για την ανταλλαγή δεδομένων. Οι επενδύσεις στα δίκτυα τηλεπικοινωνίας αναλαμβάνονται, κατά γενικό κανόνα από τους παράγοντες τηλεπικοινωνιών, ωστόσο, οι ευρωπαϊκοί πόροι μπορούν, για παράδειγμα, να παρεμβαίνουν για να εξασφαλίζεται η γενική αρχή της καθολικής εξυπηρέτησης, δηλαδή για να εξασφαλίζεται η πρόσβαση στα δίκτυα αυτά, ακόμη και σε περιπτώσεις που η ζήτηση δεν είναι επαρκής για να αναληφθεί από την αγορά.

Ο εκσυγχρονισμός των μεθόδων παραγωγής έχει πρωταρχική σημασία. Οι περιφέρειες και οι επιχειρήσεις τους καλούνται να ανοιχτούν στις νέες τεχνολογίες παραγωγής, και μάλιστα να εφαρμόσουν περιφερειακές στρατηγικές καινοτομίας. Οι δημόσιοι και ιδιωτικοί οργανισμοί πρέπει να συνεργάζονται ώστε η έρευνα να έχει αντίκτυπο στην οικονομική ανάπτυξη. Οι περιφέρειες μπορούν να προωθούν την παραγωγή και την διάδοση της καινοτομίας, δηλαδή την μεταφορά τεχνολογίας και τεχνογνωσίας και να δίνουν ώθηση στη συνεχή κατάρτιση.

Οι επιχειρήσεις μπορούν να βοηθούνται, υπό τον όρο ότι οι χρηματοδοτήσεις σε κεφάλαιο θα περιορίζονται όλο και περισσότερο, προς όφελος άλλων χρηματοοικονομικών τεχνικών και μεθόδων. Οι υπηρεσίες που πρέπει να παρέχονται, χρηματοδοτούμενες ιδίως μέσω των ιδιωτικών κεφαλαίων, αναμένεται ότι θα αντικατοπτρίζουν τις ειδικές ανάγκες των ΜΜΕ, και ότι θα επιτρέπουν στους οικονομικούς παράγοντες να επιτυγχάνουν υψηλό βαθμό ειδίκευσης, καθώς και εμπορικά πλεονεκτήματα. Ο τουρισμός, ο πολιτισμός, το περιβάλλον και η κοινωνική οικονομία, είναι τομείς πολλά υποσχόμενοι από την άποψη της περιφερειακής ανάπτυξης και των προσλήψεων. Ένα περιβάλλον ποιότητας βελτιώνει την εικόνα μίας περιφέρειας και αυξάνει τις πιθανότητές της να αναπτυχθεί οικονομικά. Στις περιφέρειες στις οποίες δεν υπάρχουν, πρέπει να προβλεφθούν υποδομές για παροχή ύδρευσης καλύτερης ποιότητας, με ταυτόχρονη μείωση των απωλειών των δικτύων,

Η ανάκτηση και η ανακύκλωση των αποβλήτων, καθώς και η απορρύπανση των χώρων ταφής των αποβλήτων, αποτελούν μέρος των δραστηριοτήτων που πρέπει να διοργανωθούν στο πλαίσιο της αειφόρου περιφερειακής ανάπτυξης.

Τα Διαρθρωτικά Ταμεία παρεμβαίνουν κατά διαφορετικό τρόπο στις διάφορες περιφέρειες, σε συνάρτηση με τις αρχικές τους οικονομικές και κοινωνικές συνθήκες.

II. Ανάπτυξη και βελτίωση της απασχόλησης

Η δημιουργία θέσεων απασχόλησης κατέστη ο μείζων προβληματισμός των πολιτικών ιθυνόντων, σε εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο. Η ευρωπαϊκή στρατηγική για την απασχόληση είναι ενδεικτική της κοινοτικής δέσμευσης υπέρ μίας ολοκληρωμένης και συντονισμένης δράσης στον τομέα αυτό, στο σύνολο του κοινοτικού εδάφους.

Οι ανθρόπινοι πόροι πρέπει να αναπτυχθούν, τόσο ως επίλυση όσο και ως πρόληψη της ανεργίας. Πρέπει να αναληφθούν πρωτοβουλίες, ούτως ώστε οι πραγματικοί ή ενδεχόμενοι άνεργοι να μην εγκαταλειφθούν στο περιθώριο της αγοράς εργασίας.

Για να υλοποιηθεί η γενική αρχή της ισότητας των ευκαιριών στον τομέα της απασχόλησης, χρειάζεται να διευκολυνθεί η πρόοδος της σταδιοδρομίας των γυναικών, να αρθούν τα εμπόδια που παρακωλύουν την πρόσβασή τους στις ανώτερες θέσεις και να βελτιωθεί η ισορροπία της εκπροσώπησης τους σε ορισμένα

επαγγέλματα. Εκτός από την διακριτική μεταχείριση που πλήττει τις γυναίκες, είναι σημαντικό να καταπολεμηθεί και η διακριτική μεταχείριση στην αγορά εργασίας, της οποίας θύματα είναι ορισμένοι άνθρωποι, λόγω, για παράδειγμα, της εθνικής τους καταγωγής, του μειονεκτήματός τους, ή της ηλικίας τους.

Τέλος, η εκπαίδευση και η κατάρτιση εξακολουθούν να είναι το καλύτερο κλειδί για αυτούς που θέλουν να ανοίξουν τις πόρτες της αγοράς εργασίας. Κατά συνέπεια, είναι σημαντική η τελειοποίηση των συστημάτων εκπαίδευσης, η διαφοροποίηση των δυνατοτήτων κατάρτισης, καθώς και η ενίσχυση της δια βίου εκπαίδευσης.

III. Εξισορρόπηση της ανάπτυξης μεταξύ των αστικών και των αγροτικών περιοχών, καθώς και των περιοχών που εξαρτώνται από την αλιεία

Με την προώθηση της συμπληρωματικότητας και της ισορροπίας μεταξύ των αστικών και των αγροτικών περιοχών, ευνοείται η ανάπτυξη της Ευρώπης κατά τρόπο αρμονικότερο. Πρέπει, εντούτοις, να λαμβάνονται υπόψη τα ιδιαίτερα προβλήματα και οι ιδιομορφίες των περιοχών αυτών.

Το πλεονέκτημα των πόλεων είναι ότι αποτελούν κέντρα επικοινωνίας, εμπορίου, καινοτομίας και πολιτισμού – έναντι του μειονεκτήματος της υπερκατανάλωσης ενέργειας και της παραγωγής σημαντικών ποσοτήτων αποβλήτων. Πρέπει να ενισχυθεί, προς όφελος της απασχόλησης, ο ρόλος που οι αστικές περιοχές διαδραματίζουν για την περιφερειακή ανάπτυξη. Η ισόρροπη αστική ανάπτυξη απαιτεί αναζωογόνηση των μειονεκτικότερων συνοικιών και μεγαλύτερο βαθμό κοινωνικής ενσωμάτωσης. Η ποιότητα της ζωής και η προστασία της υγείας μπορούν να ενισχυθούν με την διαμόρφωση καθαρών και οικονομικών συστημάτων μεταφορών, την αξιοποίηση των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας και την ορθολογική χρησιμοποίηση των παραδοσιακών πηγών ενέργειας. Τέλος, η αποτελεσματική και πλησίον των κατοίκων διοικητική διαχείριση συμβάλλει στη βελτίωση του πλαισίου διαβίωσης στις πόλεις.

Ένας μεγάλος αριθμός αγροτικών περιοχών πάσχουν από χαμηλή πυκνότητα πληθυσμού, έλλειψη βασικών υπηρεσιών και περιορισμένο αριθμό δυνατοτήτων απασχόλησης. Αυτά τα προβλήματα είναι σε μεγάλο βαθμό συνδεδεμένα με την παρακμή της γεωργίας. Ωστόσο, η γεωργία εξακολουθεί να είναι παρούσα στις περισσότερες αγροτικές περιοχές, διατηρώντας τα τοπία της υπαίθρου και παρέχοντας τις απαραίτητες πρώτες ύλες.

Για να διατηρηθεί η υπαίθρος ζωντανή, είναι σημαντικό να παροτρύνονται οι γεωργοί να εκσυγχρονίζουν τα συστήματα παραγωγής και εμπορίας των προϊόντων τους, και να μεριμνούν για την ποιότητα τους. Η ανταγωνιστικότητα των αγροτικών περιοχών εξαρτάται επίσης από τη διαφοροποίηση των δραστηριοτήτων που δημιουργούν θέσεις απασχόλησης και καθιστούν εφικτή την καταπολέμηση της απερίημωσης της υπαίθρου. Τέλος, η υπαίθρος είναι συχνά συνώνυμη με υγιεινό περιβάλλον και με φυσική κληρονομιά, στοιχεία προνομιακά για την αναψυχή και τον τουρισμό. Πρέπει, επομένως, να διαφυλαχθούν τα τοπία, να προστατευθεί η φύση και να ενθαρρυνθεί η ανακαίνιση των χωριών.

Ένας μεγάλος αριθμός παράκτιων περιοχών εξακολουθούν να ζουν από την αλιεία, παρόλο που, και αυτή, αντιμετωπίζει προβλήματα.

Ο εξορθολογισμός και ο εκσυγχρονισμός της αλιευτικής παραγωγής πρέπει να βοηθήσουν τον τομέα αυτό να επιταχύνει την αναδιάρθρωση του. Ο εκσυγχρονισμός των σκαφών, η τελειοποίηση επιλεκτικότερων τεχνικών αλιείας, η υδατοκαλλιέργεια

και η προώθηση των προϊόντων ποιότητας, αποτελούν ορισμένες από τις κατευθύνσεις που πρέπει να ακολουθηθούν, ούτως ώστε να αναζωογονηθούν οι πόλεις και τα χωριά που εξαρτώνται από την αλιεία.

ΣΥΝΤΟΜΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ

Η περιφερειακή πολιτική της ΕΕ μπορεί να χωριστεί σε πέντε περιόδους (1^η περίοδος: 1958-1974, 2^η περίοδος: 1975-1985, 3^η περίοδος: 1986-1993, 4^η περίοδος: 1994-1999, 5^η περίοδος: 2000-2006).

1^η περίοδος, 1958-1974

Η Συνθήκη της Ρώμης (1957), με την οποία συστήθηκε η ΕΟΚ, δεν έκανε καμία πρόβλεψη για άσκηση συγκροτημένης περιφερειακής πολιτικής από τα κοινοτικά όργανα. Η άσκηση της πολιτικής αυτής έμεινε στα χέρια των χωρών μελών.

Όμως στο προοίμιο της Συνθήκης υπάρχει ρητή αναφορά ότι ανάμεσα στους λόγους της ίδρυσης της ΕΟΚ είναι και η μέριμνα των κρατών «για την ενίσχυση της ενότητας της οικονομίας τους και για την εξασφάλιση της αρμονικής αναπτύξεώς τους, μειώνοντας τις διαφορές μεταξύ των διαφόρων περιοχών και την καθυστέρηση των λιγότερο ευνοημένων» και θεωρεί συμβατές με το κοινοτικό δίκαιο τις κρατικές ενισχύσεις για την ανάπτυξη των περιοχών αυτών.

Την περίοδο αυτή, περιφερειακή πολιτική ασκείται έμμεσα από τη δράση του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου (ΕΚΤ) , του Ευρωπαϊκού Γεωργικού Ταμείου Προσανατολισμού και Εγγυήσεων (ΕΓΓΠΕ) - Τμήμα Προσανατολισμού και της Ευρωπαϊκής Τράπεζας Επενδύσεων (ΕΤΕ) (Σπιλάνης, 1996).

2η περίοδος, (1975-1985)

Η πρώτη θεσμική εξέλιξη που γίνεται είναι η ίδρυση του Ευρωπαϊκού Ταμείου Περιφερειακής Ανάπτυξης – ΕΤΠΑ (Διάσκεψη Κορυφής στο Παρίσι 9-10/12/1974) καθώς και η πρώτη απόπειρα για την σύγκλιση προς την Οικονομική Νομισματική Ένωση (ΟΝΕ), με το σχέδιο Werner.

Ο χαρακτήρας και οι εφαρμογές αυτής της περιόδου όσον αφορά τις δραστηριότητες του ΕΤΠΑ, περιορίζονται στην χρηματοδότηση μεμονωμένων επενδυτικών σχεδίων βασικών υποδομών και παραγωγικών επενδύσεων.

Η κατανομή των κοινοτικών πόρων του ΕΤΠΑ, στα κράτη – μέλη γίνεται βάση σταθερών ποσοτώσεων και ενός πλαισίου διατάξεων που αφορούν τα κριτήρια επιλεξιμότητας των ενισχυόμενων έργων, τα ποσοστά συγχρηματοδότησης κ.α

Το 1985 σημαντική αλλαγή ουσιαστικά γίνεται με την αναδιοργάνωση του ΕΤΠΑ , όπου η Κοινοτική Περιφερειακή Πολιτική φαίνεται να αλλάζει στα εξής σημεία:

- Ενιαίος τρόπος πολιτικής σε κοινοτικό επίπεδο,
- συνολικός προγραμματισμός και αντικατάσταση των μεμονωμένων δράσεων και σχεδίων,
- συντονισμός των δράσεων με συμμετοχή όλων των ΔΤ,

Ενώ την ίδια χρονιά στις 14/6 η Ευρωπαϊκή Επιτροπή υποβάλει στο Συμβούλιο των Υπουργών και το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο τη «Λευκή Βίβλο» της για την ολοκλήρωση της εσωτερικής αγοράς με στόχο να επιτευχθεί η Κοινή Αγορά με την

άρση όλων των φορολογικών, διοικητικών και τεχνικών εμποδίων στα εσωτερικά της Κοινότητας μέχρι το 1992

Οι φράσεις κλειδιά που χαρακτηρίζουν την συγκεκριμένη περίοδο είναι: «ολοκληρωμένη αναπτυξιακή προσέγγιση», «ενδογενής ανάπτυξη», «η Ευρώπη των Περιφερειών».

3η περίοδος (1986-1993)

Η περίοδος αυτή είναι πολύ σημαντική διότι σηματοδοτείται από πολλά εξίσου πολύ σημαντικά γεγονότα. Επιγραμματικά ορισμένα από αυτά είναι:

- 1/1/1986: Διεύρυνση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας με την ένταξη της Ισπανίας και της Πορτογαλίας
- 17/2/1986: Υπογραφή στο Λουξεμβούργο της Ενιαίας Ευρωπαϊκής Πράξης, η οποία είχε εγκριθεί στις 2/12/1985 στο Λουξεμβούργο και άρχισε να τίθεται σε ισχύ την 1/7/1987.
- Την νέα αντίληψη περί προγραμματισμού με βάση την έγκριση των Κανονισμών για την εφαρμογή των Μεσογειακών Ολοκληρωμένων Προγραμμάτων (ΜΟΠ), στις 23/7/1985 (Σπιλάνης, 1996) και την ουσιαστική δραστηριοποίηση από το 1986.
- 7/2/1992: Υπογραφή της Συνθήκης του Μάαστριχ (Η «Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση», όπως χαρακτηρίστηκε, η οποία προέβλεπε την δημιουργία της Πολιτικής και της Οικονομικής & Νομισματικής Ένωσης με βάση την οποία ενισχύονται σημαντικά οι εξουσίες του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου.

Όσον αφορά τους Κανονισμούς των ΔΤ, το 1987, με την υιοθέτηση της Ενιαίας Ευρωπαϊκής Πράξης αποφασίστηκε μια ριζική μεταρρύθμιση του συνόλου των διαρθρωτικών πολιτικών και ειδικότερα των ΔΤ της Κοινότητας. (Μαραβέγιας, 1994)

Κεντρικός στόχος: η αύξηση της αποτελεσματικότητας τους. Η μεταρρύθμιση αυτή η οποία υλοποιήθηκε με την έκδοση των σχετικών κανονισμών στην περίοδο 1988-92, είχε ως βασικούς άξονες:

- την ουσιαστική ενίσχυση των κονδυλίων των Ταμείων,
- τον επανακαθορισμό της λειτουργίας των ΔΤ με βάση τις αρχές της επικέντρωσης.

Με βάση το παραπάνω σκεπτικό και με στόχο την ενίσχυση των περιφερειών που παρουσιάζουν διαρθρωτικές αδυναμίες, έτσι ώστε να επιτευχθεί η οικονομική και κοινωνική σύγκλιση της ΕΕ, όπως όριζε η Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη, υιοθετείται το 1988 ο κανονισμός ΕΟΚ2052/88 του Συμβουλίου Υπουργών «που αφορά την αποστολή ταμείων με διαρθρωτικούς στόχους...». Οι κανονισμοί προέβλεπαν τα εξής:

- Άμβλυνση των περιφερειακών ανισοτήτων με διπλασιασμό των πόρων για διαρθρωτικούς σκοπούς μέχρι το 1992
- Παρέμβαση για την αποτελεσματικότητα των χρηματοδοτικών πόρων
- Χρηματοδότηση μόνο προγραμμάτων που καλύπτουν ορισμένες περιφέρειες και υπακούουν σε συγκεκριμένους στόχους με σκοπό την συγκέντρωση των πόρων σε λίγες περιοχές έτσι ώστε να αυξηθεί η αποτελεσματικότητα των παρεμβάσεων
- Αναβάθμιση του ρόλου των περιφερειών και της σχέσης κράτους και περιφέρειας και της σχέσης με την ΕΕ.
- Ενίσχυση των προγραμμάτων κοινοτικής πρωτοβουλίας που έχουν ως στόχο την συμβολή στην επίλυση προβλημάτων που συνδέονται με την υλοποίηση άλλων

πολιτικών ή την συμβολή προβλημάτων που είναι κοινά για όλες ή για ορισμένες περιφέρειες (Σπιλάνης, 1996).

Τέλος, η Συνθήκη του Μάαστριχ, καθιερώνει το Ταμείο Συνοχής, για τα κράτη-μέλη των οποίων το κατά κεφαλή ΑΕΠ είναι κάτω του 90% από το μέσο όρο της ΕΕ, δηλαδή για τις χώρες Ελλάδα, Πορτογαλία, Ισπανία και Ιρλανδία. Σε σύγκριση με τα υπόλοιπα ΔΤ (ΕΤΠΑ, Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο, Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο – Τμήμα Προσανατολισμού, Χρηματοδοτικό Μέσο Προγραμματισμού Αλιείας), η λειτουργία του Ταμείου Συνοχής, για το οποίο είχε προβλεφθεί ένα συνολικό ποσό 16 δις ECU για την περίοδο 1993-99 για δράσεις στους τομείς περιβάλλοντος και μεταφορών, στοχεύει στην μείωση της απόκλισης μεταξύ των εθνικών οικονομιών.

4η περίοδος (1994-1999)

Η αναπροσαρμογή των Κανονισμών των ΔΤ για την περίοδο 1994-99 δεν άλλαξε ουσιαστικά τους στόχους προτεραιότητας. Μια μικρή αλλαγή έγινε στο περιεχόμενο των στόχων που αφορούσαν την καταπολέμηση της ανεργίας με έμφαση στην απασχόληση (Διακήρυξη του Δουβλίνου για την Απασχόληση 13-14/12/1996 – Ευρωπαϊκή Επικαιρότητα 1996-97, Τριμερής Διάσκεψη στη Ρώμη 14-15-16/6/1996 – Ευρωπαϊκή Επικαιρότητα 1996, Πρόγραμμα, εργασίας της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για το 1998 Ευρωπαϊκή Επικαιρότητα 1997), ενώ προστέθηκε και ένας στόχος περιφερειακός που αναφέρεται στην «ανάπτυξη των ιδιαίτερα αραιοκατοικημένων περιοχών» του Βορρά, της Σουηδίας και της Φιλανδίας.

Οι πόροι των ΔΤ για την περίοδο 1994-99 ανέρχονται σε 141,471 δις. ECU (τιμές 1992). Το ποσό αυτό αντιπροσωπεύει, κατά μέσο όρο το 1/3 του κοινοτικού προϋπολογισμού, ο οποίος ανέρχεται σε 1,2 του ΑΕΠ της Κοινότητας. Όσον αφορά στην κατανομή των κοινοτικών πόρων παρατηρούνται τα εξής:

- Κατανομή μεταξύ των Στόχων: Εξακολουθεί να δίνεται προτεραιότητα στις περιφέρειες με αναπτυξιακή καθυστέρηση (Στόχος 1 των ΔΤ). Ο προϋπολογισμός ο σχετικός με αυτές τις περιφέρειες ανέρχεται σε 96,346 δις ECU, δηλαδή το 70% περίπου του μέσου κατά κεφαλήν ΑΕΠ της Κοινότητας. Το υπόλοιπο 30%, δηλ. τα 45,125 δις ECU, κατανέμονται μεταξύ των άλλων στόχων.
- Κατανομή μεταξύ των κρατών – μελών: Γίνεται με βάση συγκεκριμένα κριτήρια όπως: επίπεδο εθνικής και περιφερειακής ευημερίας, πληθυσμός των περιφερειών, σχετική σοβαρότητα των διαρθρωτικών προβλημάτων και ιδίως του προβλήματος της ανεργίας, αναπτυξιακές ανάγκες των αγροτικών περιοχών κ.α
- Κατανομή μεταξύ των τύπων δράσης: Το μεγαλύτερο μέρος (90%), του προϋπολογισμού των ΔΤ, χρησιμοποιήθηκε για την υποστήριξη ενεργειών που διεξάγονται με πρωτοβουλίες των κρατών - μελών, μέσω των Κοινοτικών Πλαισίων Στήριξης (ΚΠΣ) ή των Ενιαίων Εγγραφών Προγραμματισμού (DOCUP). Από την άλλη πλευρά η Κοινότητα συγχρηματοδοτεί τις Κοινοτικές Πρωτοβουλίες, έως το ποσό των 13,45 δις. ECU, δηλαδή 9% του συνόλου. Επίσης υποστηρίζει και μια σειρά καινοτόμων ενεργειών μέχρι το ποσό που αντιστοιχεί στο 1% του συνόλου αυτού.

Σημαντικά γεγονότα αυτής της περιόδου είναι τα εξής:

- 1/1/1995: Διεύρυνση της ΕΕ με την ένταξη της Σουηδίας, της Αυστρίας και της Φιλανδίας,
- 29/3/1996: Πανηγυρική έναρξη στο Τορίνο της Διακυβερνητικής Διάσκεψης για την αναθεώρηση της Συνθήκης του Μάαστριχ,

- 13-14/12/1996: Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο στο Δουβλίνο εγκρίνει το «Σύμφωνο Σταθερότητας, και Ανάπτυξης» για την ΟΝΕ,
- 2/10/1997: Υπογραφή της Συνθήκης του Άμστερνταμ, με την οποία τροποποιείται η Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση.

5η περίοδος (2000-2006):

Το «Πρόγραμμα Δράσης 2000» (“AGENDA 2000”)

Σύμφωνα με τους John Bachtter και Ivan Turok (1997, σελ.354), αναφερόμενοι στο άρθρο 130α της Ενιαίας Ευρωπαϊκής Πράξης, υποστηρίζουν ότι η Συνοχή μεταξύ των χωρών - μελών της ΕΕ, θα πρέπει να λαμβάνει υπ' όψιν της την οικονομική σύγκλιση των βασικών εισοδημάτων, την ανταγωνιστικότητα και την εργασία μέσω της αύξησης του κατά κεφαλήν ΑΕΠ καθώς και την κοινωνική αλληλεγγύη μέσω μείωσης των άνισων ευκαιριών πρόσβασης στην απασχόληση και της περιθωριοποίησης. Οι ίδιοι κάνουν λόγο για μια Agenda αναδιάρθρωσης και αναπροσαρμογής (Agenda for Reform)

Ανταποκρινόμενη στα αιτήματα του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου της Μαδρίτης (15-16/12/1995), η Ευρωπαϊκή Επιτροπή παρουσίασε τον Ιούλιο του 1997, προτάσεις και γενικές προοπτικές της Κοινότητας, μετά το τέλος του αιώνα. Οι τέσσερις βασικοί άξονες ενδιαφέροντος είναι οι εξής:

1. μεταρρύθμιση των ΔΤ
2. αναθεώρηση της γεωργικής πολιτικής
3. διεύρυνση προς τις χώρες της ΚΑΕ
4. το πλαίσιο χρηματοδότησης της Ένωσης μετά το 1999

Προτάσεις για τα Διαρθρωτικά Ταμεία

Βασικός στόχος και την νέα περίοδο αποτελεί για την ΕΕ, η οικονομική και κοινωνική συνοχή. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή δίνει για την περίοδο αυτή συνολικά 275 δις. ECU, εκ των οποίων τα 45 προορίζονται για διεύρυνση (νέες χώρες – μέλη). Σημαντικές ρυθμίσεις, των νέων κανονισμών ως προς την νέα μορφή χρηματοδότησης είναι οι εξής:

- Οι διαρθρωτικές δαπάνες για την περίοδο αυτή διατηρούνται στο 0,46% του κοινοτικού ΑΕΠ,
- Η μεταφορά πόρων από τα ΔΤ και το Ταμείο Συνοχής προς ένα κράτος - μέλος δεν θα μπορεί να υπερβαίνει το 4% του ΑΕΠ.

Επίσης πρέπει να εντοπίσουμε τις αλλαγές εκείνες που προκύπτουν μέσα από τους Νέους Κανονισμούς για την περίοδο 2000-2006. Αυτές είναι:

Αλλαγή στους στόχους προτεραιότητας: Ο αριθμός των στόχων προτεραιότητας μειώνεται σε τρεις από έξι και τροποποιείται και το περιεχόμενό τους. Αυτό έγινε προκειμένου να επιτευχθεί μεγαλύτερη συγκέντρωση των παρεμβάσεων, μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα και απλοποίηση των διαρθρωτικών μέτρων. Συνοπτικά οι στόχοι αυτοί αφορούν στα εξής:

Στόχος 1: Καλύπτει μόνο περιφέρειες στις οποίες το κατά κεφαλήν ΑΕΠ είναι μικρότερο του 75% του μέσου όρου της ΕΕ . Προσανατολισμός στην προώθηση της ανάπτυξης και στην διαρθρωτική πολιτική προσαρμογής των αναπτυξιακά καθυστερημένων περιοχών.

Στόχος 2: Περιλαμβάνει τις περιοχές που πλήττονται από τις βιομηχανικές αλλαγές, την παρακμή και την απώλεια οικονομικών δραστηριοτήτων (βιομηχανικές, αγροτικές, αστικές ή εξαρτώμενες από την αλιεία). Οι περιοχές αυτές πλήττονται κατά κανόνα με υψηλό ποσοστό ανεργίας (πάνω από το μέσο όρο της Κοινότητας).

Στόχος 3: Αφορά στην ανάπτυξη των ανθρώπινων πόρων, ιδίως μέσω των παρεμβάσεων του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου και εφαρμόζεται σε περιφέρειες που δεν καλύπτονται από τους στόχους 1 και 2. Οι παρεμβάσεις εδώ στοχεύουν στο να βοηθήσουν τα κράτη – μέλη να προσαρμόσουν και να εκσυγχρονίσουν το εκπαιδευτικό τους σύστημα και τα συστήματα επαγγελματικής κατάρτισης και απασχόλησης (Μεταξάς, 2002). Οι στόχοι προτεραιότητας συζητούνται αναλυτικότερα στην συνέχεια της εργασίας.

ΤΑ ΟΡΓΑΝΑ ΚΑΙ ΤΑ ΕΡΓΑΛΕΙΑ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Για να πετύχει η ΕΕ τους παραπάνω στόχους – τους οποίους θα δούμε αναλυτικότερα στην συνέχεια – διαθέτει και τα ανάλογα όργανα και εργαλεία για την άσκηση της περιφερειακής πολιτικής.

Η Επιτροπή Περιφερειακής Πολιτικής (ΕΠΕ)

Η Επιτροπή Περιφερειακής Πολιτικής είναι ανώτατο συμβουλευτικό επιτελικό σώμα, που αναφέρεται στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή και στο Συμβούλιο και συγκροτείται από δύο μέλη της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και έναν παρατηρητή της Ευρωπαϊκής Τράπεζας Επενδύσεων. Κύριο έργο της Επιτροπής είναι η χάραξη της περιφερειακής πολιτικής της Κοινότητας και ο συντονισμός των περιφερειακών πολιτικών των κρατών-μελών. Η Επιτροπή μελετά επίσης τα προβλήματα περιφερειακής ανάπτυξης της Κοινότητας και γνωμοδοτεί για την έγκριση των Κ.Π.Σ.

Η Επιτροπή Περιφερειών (ΕΠ)

Η Επιτροπή Περιφερειών θεσμοθετήθηκε από τη Συνθήκη του Μάαστριχ και εκφράζει τις θέσεις των περιφερειακών Αρχών στη διαμόρφωση των Κοινοτικών πολιτικών, κυρίως στην παιδεία, τον πολιτισμό, την οικονομική και κοινωνική συνοχή, τη δημόσια υγεία και τα δίκτυα μεταφορών. Η Επιτροπή αυτή αποτελείται από 189 αντιπροσώπους των περιφερειών και της Τοπικής Αυτοδιοίκησης και γνωμοδοτεί υποχρεωτικά για τις παραπάνω πολιτικές. Έχει επιπλέον το δικαίωμα να γνωμοδοτεί, με δική της πρωτοβουλία, και για τις άλλες πολιτικές της Ένωσης.

Η Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή (ΟΚΕ)

Η Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή είναι συμβουλευτικό σώμα που γνωμοδοτεί στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή και στο Συμβούλιο. Στις γνωμοδοτήσεις της περιλαμβάνεται και ο τομέας της περιφερειακής ανάπτυξης. Στην Επιτροπή αυτή μετέχουν εκπρόσωποι των εργαζόμενων, των εργοδοτών και άλλων ομάδων συμφερόντων.

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή

Ένα μέλος (Επίτροπος) της Ευρωπαϊκής Επιτροπής έχει πάντοτε την ευθύνη των θεμάτων που έχουν σχέση με την περιφερειακή ανάπτυξη των χωρών-μελών. Η XVI Γενική Διεύθυνση Περιφερειακής Πολιτικής υπάγεται στον εκάστοτε αρμόδιο Επίτροπο.

Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο

Ειδικές Επιτροπές του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου ασχολούνται με τα προβλήματα της περιφερειακής ανάπτυξης και της χωροταξικής πολιτικής. (Κόνσολας, 1997)

Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης (ΕΤΠΑ)

Στην αρχή το ΕΤΠΑ ήταν πολύ περιορισμένο. Εκτός από τον ανεπαρκή προϋπολογισμό του, είχε ένα χαρακτηριστικό που το ξεχώριζε από τα άλλα κοινοτικά χρηματοδοτικά μέσα και παρεμπόδιζε την αποτελεσματικότητά του. Ήταν η κατανομή των πόρων του σε ορισμένες ποσοστάσεις κατά κράτη μέλη, οι οποίες το έκαναν να είναι περισσότερο όργανο των εθνικών περιφερειακών πολιτικών παρά της κοινοτικής περιφερειακής πολιτικής. Πολύ νωρίς η Επιτροπή είχε αρχίσει να διαμαρτύρεται γι' αυτές τις αδυναμίες του ΕΤΠΑ και να πολεμάει να προσαρμόσει τα μέσα του προς τους στόχους του. Η πρώτη δειλή μεταρρύθμιση του ΕΤΠΑ, τον Φεβρουάριο του 1979, έδωσε στην Επιτροπή ένα τμήμα «εκτός ποσοστάσεων» για τη χρηματοδότηση κοινοτικών ενεργειών, προοριζόμενων να συμπληρώσουν ή να ενδυναμώσουν την εφαρμογή άλλων πολιτικών της Κοινότητας. Κατά τη δεύτερη μεταρρύθμιση του ΕΤΠΑ, τον Ιούνιο του 1984, το σύστημα των εθνικών ποσοστάσεων αντικαταστάθηκε από ένα σύστημα ψαλίδων που καθόριζε για κάθε κράτος μέλος και για μια τριετή περίοδο το ανώτατο και το κατώτατο όριο των ενισχύσεων που μπορούσε να τύχει, πράγμα που επέτρεπε μεγαλύτερη ευλυγισία στη διαχείριση του Ταμείου και μεγαλύτερη συγκέντρωση των παρεμβάσεων του υπέρ των λιγότερο εύπορων κρατών μελών.

Η τρίτη μεταρρύθμιση του ΕΤΠΑ, τον Δεκέμβριο του 1988, βασιζόμενη στη μεταρρύθμιση των διαρθρωτικών ταμείων, εγκατέλειψε τον υποχρεωτικό καταμερισμό των πόρων του ΕΤΠΑ και βασίζεται σε έναν ενδεικτικό καταμερισμό, τον οποίον αποφασίζει η Επιτροπή για μια πενταετή περίοδο. Αυτή η πολιτική συνεχίστηκε με τη νέα μεταρρύθμιση του Περιφερειακού Ταμείου τον Ιούνιο 1999. Ο νέος κανονισμός του ΕΤΠΑ χαρακτηρίζεται από σημαντική ευλυγισία της δράσης του. Επιτρέπει πράγματι στο Ταμείο να χρησιμοποιεί όλες τις μορφές χρηματοδοτικής παρέμβασης, δηλαδή τη συγχρηματοδότηση λειτουργικών προγραμμάτων, καθεστώτων ενίσχυσης και μεγάλων σχεδίων, την παροχή γενικών επιδοτήσεων και την οικονομική και τεχνική ενίσχυση προπαρασκευαστικών και εκτιμητικών μέτρων.

Ο κανονισμός του ΕΤΠΑ τροποποιήθηκε εκ νέου, τον Ιούλιο 1993 στα πλαίσια της αναθεώρησης των διαρθρωτικών ταμείων. Καθορίζει το πεδίο παρέμβασης λαμβάνοντας καλύτερα υπόψη τις ειδικές ανάγκες των περιοχών, και ιδίως των περιοχών του στόχου 1, διευρύνοντας αυτό το πεδίο στις επενδύσεις στους τομείς της εκπαίδευσης και της υγείας και υπογραμμίζοντας τη σπουδαιότητα ορισμένων τομέων προτεραιότητας, όπως της έρευνας και τεχνολογικής ανάπτυξης ή της

επέκτασης των διευρωπαϊκών δικτύων. Ο νέος κανονισμός προβλέπει νέες μορφές παρέμβασης, όπως οι συνολικές επιδοτήσεις για τις κοινοτικές πρωτοβουλίες. Εξάλλου, ο κανονισμός του επιτρέπει στο Ταμείο να χρησιμοποιεί όλες τις μορφές χρηματοδοτικής παρέμβασης, δηλαδή τη συγχρηματοδότηση λειτουργικών προγραμμάτων, καθεστώτων ενίσχυσης και μεγάλων σχεδίων, την παροχή γενικών επιδοτήσεων και την οικονομική και τεχνική ενίσχυση προπαρασκευαστικών και εκτιμητικών μέτρων.

➤ Ο κανονισμός περί των γενικών διατάξεων των Διαρθρωτικών Ταμείων προβλέπει ότι η κύρια αποστολή του ΕΤΠΑ είναι η συμβολή στην επίτευξη των στόχων 1 και 2. Στο πλαίσιο της αποστολής του, το ΕΤΠΑ συμμετέχει στη χρηματοδότηση:

(α) παραγωγικών επενδύσεων οι οποίες επιτρέπουν τη δημιουργία ή τη διατήρηση σταθερών θέσεων απασχόλησης,

(β) επενδύσεων σε υποδομές και

(γ) της ανάπτυξης του ενδογενούς δυναμικού, μέσω μέτρων ενθάρρυνσης και στήριξης των πρωτοβουλιών τοπικής ανάπτυξης και απασχόλησης καθώς και των δραστηριοτήτων των μικρομεσαίων επιχειρήσεων, στα οποία περιλαμβάνονται ειδικότερα:

- οι ενισχύσεις στις υπηρεσίες που παρέχονται στις επιχειρήσεις, ιδίως στους τομείς της διαχείρισης, των μελετών και ερευνών της αγοράς, καθώς και των υπηρεσιών οι οποίες παρέχονται από κοινού σε περισσότερες επιχειρήσεις,
- η χρηματοδότηση της μεταφοράς τεχνολογίας, στην οποία περιλαμβάνεται ιδίως η συγκέντρωση, η διάδοση πληροφοριών, η κοινή οργάνωση μεταξύ επιχειρήσεων και ερευνητικών εγκαταστάσεων και η χρηματοδότηση της εφαρμογής καινοτομιών στις επιχειρήσεις,
- η βελτίωση της πρόσβασης των επιχειρήσεων στις δυνατότητες χρηματοδότησης και δανεισμού, μέσω της δημιουργίας και ανάπτυξης των κατάλληλων χρηματοδοτικών μέσων,
- οι άμεσες ενισχύσεις στις επενδύσεις στις περιπτώσεις που δεν προβλέπεται καθεστώς ενισχύσεων,
- η κατασκευή υποδομών με διαστάσεις κατάλληλες για την τοπική ανάπτυξη και την ανάπτυξη της απασχόλησης,
- οι ενισχύσεις στις δομές παροχής εκ του σύνεγγυς υπηρεσιών, με σκοπό τη δημιουργία νέων θέσεων απασχόλησης, εξαιρουμένων των μέτρων που χρηματοδοτούνται από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο, και
- τα μέτρα τεχνικής βοήθειας.

Στις περιοχές που καλύπτονται από τον στόχο 1, το ΕΤΠΑ δύναται να συμμετέχει στη χρηματοδότηση των επενδύσεων στον τομέα της εκπαίδευσης και της υγείας, συμβάλλοντας κατ' αυτόν τον τρόπο στη διαρθρωτική τους αναπροσαρμογή. Συμβάλλει επίσης στην εφαρμογή των κοινοτικών πρωτοβουλιών για τη διασυνοριακή, διακρατική και δια-περιφερειακή συνεργασία (INTERREG) και για την οικονομική και κοινωνική αναβάθμιση των πόλεων και των προαστίων που διέρχονται κρίση (URBAN). Τέλος, το ΕΤΠΑ συμβάλλει στη χρηματοδότηση καινοτομικών δράσεων, ιδίως μελετών, πιλοτικών σχεδίων και ανταλλαγών εμπειριών. (Μούσης, 2001)

Το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο (ΕΚΤ)

Το ΕΚΤ είναι το ΔΤ που στηρίζει τις σημαντικές δραστηριότητες του κοινωνικού τομέα. Κυρίως ενισχύει δράσεις που προωθούν την επαγγελματική

εκπαίδευση, καταπολεμών τη μακροχρόνια ανεργία και δημιουργούν δραστηριότητες για πρόσληψη προσωπικού στην ελεύθερη αγορά.

Το Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Προσανατολισμού και Εγγυήσεων (ΕΓΤΠΕ-Π)

Το Διαρθρωτικό αυτό Ταμείο ενισχύει την αναδιάρθρωση του γεωργικού τομέα, σε όλες τις φάσεις της παραγωγικής διαδικασίας, συμβάλλει στην ανάπτυξη συμπληρωματικών δραστηριοτήτων για τους γεωργούς και γενικότερα προωθεί με ποικίλα μέσα την άνοδο του βιοτικού επιπέδου του αγροτικού πληθυσμού.

Το Χρηματοδοτικό Μέσο Προσανατολισμού της Αλιείας (ΧΜΠΑ)

Το Διαρθρωτικό αυτό Ταμείο έχει ως αποστολή την αναδιάρθρωση του τομέα της αλιείας στις χώρες της Ένωσης. Οι ενισχύσεις που παρέχει καλύπτουν έργα αλιευτικής υποδομής και ανάπτυξης επιχειρηματικής δραστηριότητας στον αλιευτικό τομέα.

Ταμείο Συνοχής

Το πιο χαρακτηριστικό γεγονός αυτής της περιόδου προγραμματισμού είναι η ίδρυση του Ταμείου Συνοχής, το οποίο διαφέρει σε πολλά σημεία από τα άλλα Διαρθρωτικά Ταμεία. Κατ' αρχήν, δε συντονίζεται μαζί τους και δεν ακολουθεί το κοινό πλαίσιο λειτουργίας τους όπως διαμορφώθηκε μετά τη μεταρρύθμιση του 1988. Έπειτα, χρηματοδοτεί χώρες (και όχι περιφέρειες), αυτές που βρίσκονται κάτω από το 90% του κοινοτικού μέσου όρου του κατά κεφαλήν ΑΕΠ. Οι χώρες αυτές, που ονομάζονται και «χώρες συνοχής», είναι η Ελλάδα, η Ισπανία, η Πορτογαλία και η Ιρλανδία. Επίσης, ενισχύει μεμονωμένα επενδυτικά σχέδια (και όχι προγράμματα), τα οποία μάλιστα αφορούν μόνο δύο τομείς: των υποδομών μεταφορών (ιδίως των διευρωπαϊκών δικτύων μεταφορών), και του περιβάλλοντος. Μια ακόμη διαφορά, η πιο σημαντική, είναι ότι για να δικαιούνται των ενισχύσεων του οι συγκεκριμένες χώρες, οφείλουν να ακολουθούν μια πολιτική μείωσης των δημοσιονομικών ελλειμμάτων. Συγκεκριμένα, οι ενισχύσεις του Ταμείου δίνονται «υπό την προϋπόθεση» και μόνον (αρχή της «αιρεσιμότητας» - conditionality), ότι έχει συνταχθεί και εφαρμόζεται, σε εθνικό επίπεδο και εν όψει της ΟΝΕ, ένα συγκεκριμένο πρόγραμμα σύγκλισης. Κάθε παρέκκλιση από το πρόγραμμα αυτό είναι λόγος αναστολής των χρηματοδοτήσεων του Ταμείου Συνοχής προς τη συγκεκριμένη χώρα.

ΟΙ ΣΤΟΧΟΙ ΠΡΟΤΕΡΑΙΟΤΗΤΑΣ ΤΩΝ ΔΙΑΡΘΡΩΤΙΚΩΝ ΤΑΜΕΙΩΝ

Σύμφωνα με τους πρώτους Κανονισμούς της μεταρρύθμισης του 1988, τα Διαρθρωτικά Ταμεία παρεμβαίνουν με βάση συγκεκριμένους στόχους που έχουν προτεραιότητα σε κοινοτικό επίπεδο και αφορούν είτε συγκεκριμένου τύπου περιοχές και έχουν περιφερειακή διάσταση, είτε συγκεκριμένες ειδικές κατηγορίες δικαιούχων και είναι οριζόντιοι, εφαρμόζονται δηλαδή σε όλο το έδαφος της Κοινότητας. Για την περίοδο 1989-1993, οι περιφερειακοί στόχοι αναφέρονται στην ανάπτυξη των περιφερειών με αναπτυξιακή καθυστέρηση (Στόχος 1) την ανασυγκρότηση των περιοχών με βιομηχανική παρακμή (Στόχος 2), και την ανάπτυξη και διαφοροποίηση των αγροτικών περιοχών (Στόχος 5β), ενώ οι οριζόντιοι στόχοι, στην καταπολέμηση

της μακροχρόνιας ανεργίας (Στόχος 3) και την επαγγελματική ένταξη των νέων (Στόχος 4), καθώς και στην προσαρμογή των γεωργικών διαρθρώσεων (Στόχος 5α).

Η αναπροσαρμογή των Κανονισμών για την περίοδο 1994-1999 δεν άλλαξε ουσιαστικά τους στόχους προτεραιότητας. Μια μικρή αλλαγή έγινε στο περιεχόμενο των στόχων που αφορούν την καταπολέμηση της ανεργίας, ενώ προστέθηκε ένας ακόμη περιφερειακός στόχος (Στόχος 6), που αναφέρεται στην «ανάπτυξη των ιδιαίτερα αραιοκατοικημένων περιοχών» του Βορρά, της Σουηδίας και της Φινλανδίας.

Το μεγαλύτερο βάρος από πλευράς χρηματοδοτικών πόρων δίνεται στις περιφέρειες του Στόχου 1 (80% των πόρων του ΕΤΠΑ και συνολικά περίπου 70% των τριών Ταμείων). Ως περιφέρειες με αναπτυξιακή καθυστέρηση του Στόχου 1 ορίστηκαν αυτές που βρίσκονται κάτω από το 75% του μέσου κατά κεφαλήν ΑΕΠ της Κοινότητας. Στις περιφέρειες του Στόχου 1 περιλαμβάνονται όλες οι περιφέρειες της Ελλάδας, της Πορτογαλίας και της Ιρλανδίας, η Βόρεια Ιρλανδία, η Νότια Ιταλία, και μεγάλο μέρος της Νότιας και Δυτικής Ισπανίας. Κατά τη δεύτερη περίοδο 1994-1999, το κριτήριο επιλεξιμότητας του Στόχου 1 δεν άλλαξε, αλλά εφαρμόστηκε με μεγαλύτερη ελαστικότητα, αυξάνοντας ελαφρά την έκταση και τον πληθυσμό των περιοχών που καλύπτονται από τους περιφερειακούς στόχους.

Οι νέοι Κανονισμοί για την επταετή περίοδο 2000-2006 επιχειρούν μια σημαντική αλλαγή στους στόχους προτεραιότητας. Ο αριθμός τους μειώνεται σε τρεις και το περιεχόμενό τους αλλάζει.

- **Στόχος 1 (εδαφικός): Προώθηση της ανάπτυξης και της διαρθρωτικής προσαρμογής των καθυστερημένων αναπτυξιακά περιφερειών.**

Ο Στόχος 1 παραμένει ο ίδιος. Αναφέρεται στις περιφέρειες των οποίων το κατά κεφαλήν ΑΕΠ (μετρούμενο σε μονάδες αγοραστικής δύναμης) είναι μικρότερο του 75% του κοινοτικού μέσου όρου, με βάση τα διαθέσιμα κοινοτικά στοιχεία των τριών τελευταίων ετών. Μ' αυτό το κριτήριο, όλες οι ελληνικές περιφέρειες εντάσσονται στο Στόχο 1.

Στο Στόχο 1 εντάσσονται επίσης οι περιοχές που ήταν μέχρι σήμερα επιλέξιμες για το Στόχο 6 καθώς και οι άκρως απομακρυσμένες περιφέρειες (υπερπόντια γαλλικά διαμερίσματα, Αζόρες, Μαδέρα και Κανάρια νησιά). Στη χρηματοδότηση του Στόχου 1 συμμετέχουν, όπως και στις προηγούμενες περιόδους προγραμματισμού, όλα τα Διαρθρωτικά Ταμεία (ΕΤΠΑ, ΕΚΤ, ΕΓΤΠΕ-Τμήμα Προσανατολισμού και ΧΜΠΑ). Για τις σημερινές περιφέρειες του Στόχου που δε θα είναι επιλέξιμες μετά το 2000, προβλέπεται μεταβατική στήριξη έως τις 31 Δεκεμβρίου 2005. Τέλος, δύο ειδικά προγράμματα θα χρηματοδοτηθούν στα πλαίσια του στόχου 1: το πρόγραμμα PEACE για τη στήριξη της ειρηνευτικής προσπάθειας στη Βόρεια Ιρλανδία (€500 εκ.) και ένα πρόγραμμα ειδικής βοήθειας για τις περιφέρειες χαμηλής πυκνότητας πληθυσμού της Σουηδίας (€350 εκ.).

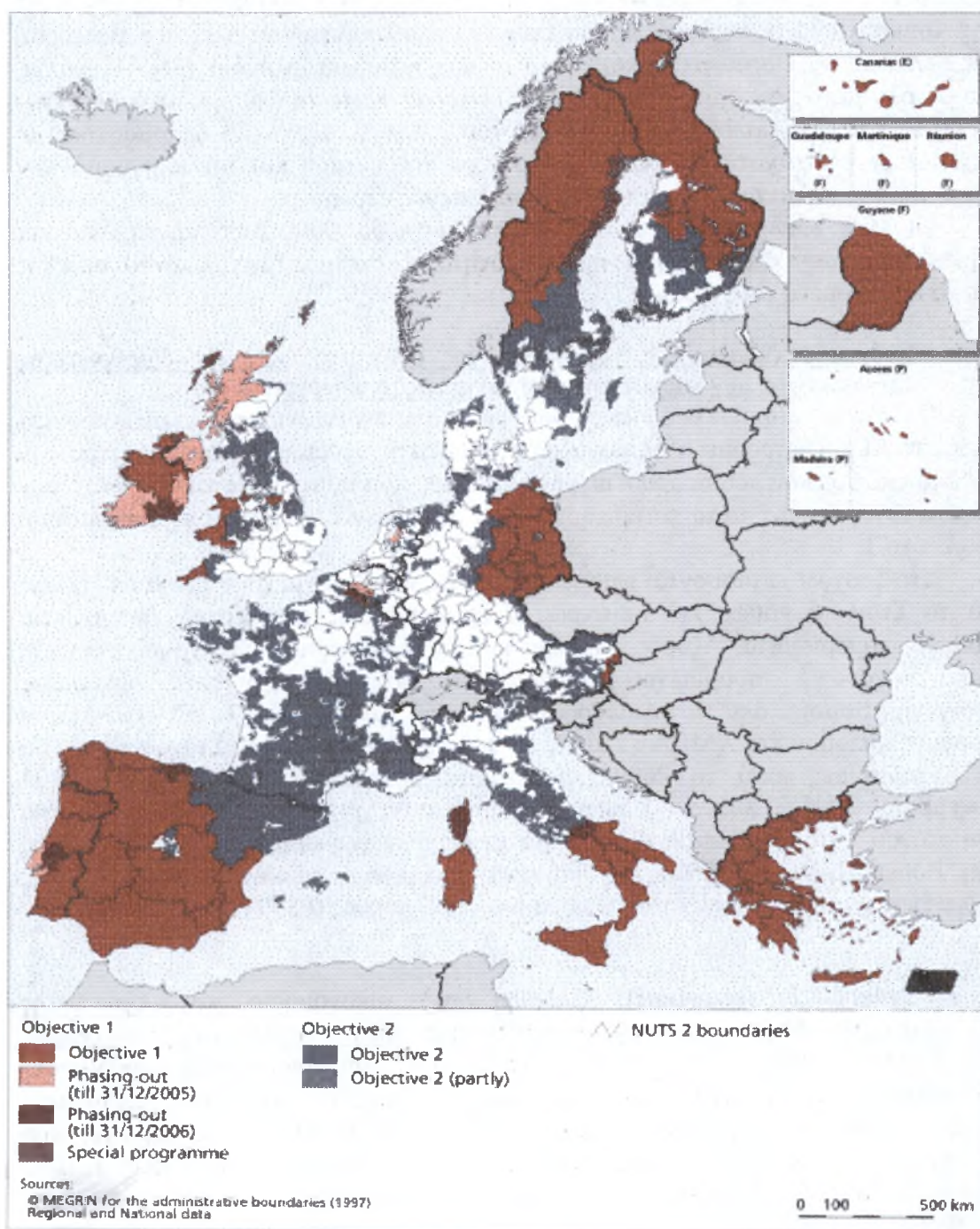
- **Στόχος 2 (εδαφικός): Στήριξη της οικονομικής και κοινωνικής ανασυγκρότησης των περιοχών που αντιμετωπίζουν διαρθρωτικές δυσκολίες.**

Ο νέος Στόχος 2 καλύπτει όλες τις περιοχές που βρίσκονται σε διαδικασία κοινωνικοοικονομικής ανασυγκρότησης, είτε είναι βιομηχανικές, αγροτικές, αστικές ή εξαρτώμενες από την αλιεία περιοχές. Περιλαμβάνει δηλαδή τις περιοχές που εντάσσονταν προηγούμενα στους Στόχους 2 και 5β και επεκτείνεται στις αστικές περιοχές και τις εξαρτώμενες από την αλιεία περιοχές που αντιμετωπίζουν διαρθρωτικά προβλήματα. Τα κριτήρια επιλεξιμότητας έχουν οριστεί σε συνάρτηση με το συγκεκριμένο πρόβλημα που αντιμετωπίζει κάθε τύπος περιοχής.

Το συνολικό μέγεθος του πληθυσμού που θα καλυφθεί από το Στόχο 2 δε θα ξεπεράσει το 18% του συνολικού πληθυσμού της ΕΕ, ενώ πρόκειται να καθοριστεί και ένα ανώτατο όριο πληθυσμού που θα καλυφθεί σε κάθε κράτος-μέλος, με βάση κριτήρια που συναρτώνται με τη σοβαρότητα των διαρθρωτικών προβλημάτων. Δύο Διαρθρωτικά Ταμεία, το ΕΤΠΑ και το ΕΚΤ, θα στηρίξουν την ανασυγκρότηση αυτών των περιοχών, ενώ θα συμβάλλουν επίσης, ανάλογα με τον τύπο της περιοχής, το ΧΜΠΑ και το Τμήμα Εγγυήσεων του ΕΓΤΠΕ. Τέλος, μεταβατική στήριξη έχει προβλεφθεί και για τις περιοχές που καλύπτονταν μέχρι πρόσφατα από τους Στόχους 2 και 5β, οι οποίες δε θα είναι επιλέξιμες τη νέα περίοδο προγραμματισμού.

Θα πρέπει να σημειωθεί ότι μια περιοχή μπορεί να είναι επιλέξιμη μόνο για έναν Στόχο από τους 1 και 2.

Χάρτης 6: Περιφέρειες των Στόχων 1 και 2.

- **Στόχος 3 (Θεματικός): Στήριξη της προσαρμογής και του εκσυγχρονισμού των πολιτικών και συστημάτων εκπαίδευσης, κατάρτισης και απασχόλησης.**

Ο Στόχος 3 έχει ως αφητηρία το νέο τίτλο για την απασχόληση στη Συνθήκη του Άμστερνταμ και την ευρωπαϊκή στρατηγική για την απασχόληση που καταρτίστηκε μετά το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Έσσεν. Ο Στόχος 3 ενοποιεί τους προηγούμενους Στόχους 3 και 4 και περιλαμβάνει το σύνολο των μέτρων για τους ανθρώπινους πόρους σε εθνικό επίπεδο. Καλύπτει ολόκληρο το έδαφος της ΕΕ, εκτός των περιφερειών που καλύπτονται από το Στόχο 1, και χρηματοδοτείται μόνο από το ΕΚΤ.

Όλοι οι στόχοι προτεραιότητας προγραμματίζονται για την επταετή περίοδο 2000-2006 και με δυνατότητα τροποποίησης στο μέσο της περιόδου ύστερα από την ενδιάμεση αξιολόγηση. Ο Στόχος 1 θα εφαρμοστεί υποχρεωτικά μέσω της διαδικασίας των Κοινοτικών Πλαισίων Στήριξης (ΚΠΣ) και των Επιχειρησιακών Προγραμμάτων (ΕΠ.), ενώ οι Στόχοι 2 και 3 θα χρησιμοποιήσουν τη διαδικασία των Ενιαίων Εγγράφων Προγραμματισμού (ΕΕΠ). Και στις δύο περιπτώσεις πρόκειται για προγράμματα εθνικής πρωτοβουλίας που συνοψίζουν εθνικές επιλογές και προτεραιότητες ανάπτυξης. Στην περίπτωση της Ελλάδας, όλη η χώρα εντάσσεται στο Στόχο 1 και στις τρεις περιόδους προγραμματισμού, ενώ τα διαδοχικά ΚΠΣ περιλαμβάνουν σταθερά δύο σκέλη: το εθνικό σκέλος που περιέχει μια σειρά από ΕΠ και μεγάλα έργα για το σύνολο της χώρας (τα οποία διαχειρίζονται οι αρμόδιοι κεντρικοί φορείς-υπουργεία) και το περιφερειακό σκέλος που περιέχει τα ΕΠ των δεκατριών περιφερειών της χώρας (τα οποία διαχειρίζονται οι περιφερειακοί φορείς).

Εκτός από τα Διαρθρωτικά Ταμεία, στην επίτευξη των στόχων προτεραιότητας συμμετέχουν και άλλα χρηματοδοτικά όργανα, όπως η Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων με την παροχή δανείων που συμπληρώνουν τα έργα που χρηματοδοτούνται από τα Διαρθρωτικά Ταμεία, το Ευρωπαϊκό Ταμείο Επενδύσεων με επιδότηση επιτοκίων και εγγυήσεις δανείων, και η Ευρωπαϊκή Κοινότητα Ατομικής Ενέργειας (Ευρατόμ)

Τέλος, το Ταμείο Συνοχής συνεχίζει να στηρίζει τις προσπάθειες των τεσσάρων χωρών συνοχής. Διατηρεί τον ίδιο προσανατολισμό στους τομείς των διευρωπαϊκών δικτύων μεταφορών και του περιβάλλοντος, αλλά και τον ίδιο χαρακτήρα της υπό όρους χρηματοδότησης, την προϋπόθεση τήρησης του «συμφώνου σταθερότητας και ανάπτυξης» που προβλέπεται στη Συνθήκη του Άμστερνταμ. Όπως αναφέρεται χαρακτηριστικά, κανένα νέο έργο ή νέο στάδιο ενός μεγάλου έργου δε θα χρηματοδοτείται από το Ταμείο Συνοχής, αν διαπιστωθεί ότι το κράτος – μέλος δεν έχει τηρήσει το σύμφωνο σταθερότητας και ανάπτυξης.

ΚΟΙΝΟΤΙΚΕΣ ΠΡΩΤΟΒΟΥΛΙΕΣ ΚΑΙ ΚΑΙΝΟΤΟΜΕΣ ΕΝΕΡΓΕΙΕΣ

Ένα μικρό μέρος των χρηματοδοτήσεων των Ταμείων καλύπτουν οι κοινοτικές πρωτοβουλίες και οι καινοτόμες ενέργειες. Αυτή η κατηγορία παρεμβάσεων διαμορφώνεται απ' την ίδια την Ευρωπαϊκή Επιτροπή και σκοπό έχει να συμβάλει στην επίλυση προβλημάτων που έχουν ιδιαίτερες συνέπειες στο επίπεδο της Κοινότητας. Στα πλαίσια των κοινοτικών πρωτοβουλιών, τα κράτη-μέλη υποβάλλουν προτάσεις και αναλαμβάνουν την εφαρμογή συγκεκριμένων προγραμμάτων. Οι καινοτόμες ενέργειες (μελέτες, πρότυπα πειραματικά σχέδια, δίκτυα) αποτελούν τη μοναδική εξαίρεση στο όλο σχήμα διαχείρισης των Διαρθρωτικών Ταμείων, καθώς αυτές τις εισάγει με δική της πρωτοβουλία η Επιτροπή και τις διαχειρίζεται η ίδια, χωρίς την παρεμβολή των κρατών-μελών.

Οι κοινοτικές πρωτοβουλίες που εφαρμόστηκαν την περίοδο 1989-1993 και αυτές που ολοκληρώνονται την τρέχουσα περίοδο 1994-1999, εστιάστηκαν στα εξής οκτώ θέματα: διασυνοριακή συνεργασία και διαπεριφερειακά, διασυνοριακά και διακρατικά δίκτυα (πρωτοβουλίες INTERREG, REGEN) αγροτική ανάπτυξη (LEADER) προστασία του περιβάλλοντος (ENVIREG) ιδιαίτερα απομακρυσμένες από το κέντρο περιφέρειες (REGIS) απασχόληση και ανάπτυξη του ανθρώπινου δυναμικού (EUROFORM, NOW, HORIZON, YOUTHSTART) διαχείριση των βιομηχανικών μεταβολών (ADAPT, RECHAR, RESIDER, RENAVAL, KONVER, RETEX, MME, PRISMA, Κλωστοϋφαντουργία – Ένδυση στην Πορτογαλία), ανάπτυξη των αστικών συνοικιών (URBAN) ανασυγκρότηση του τομέα της αλιείας (PESCA). Η πρωτοβουλία PEACE που αφορά την ειρήνευση στη Βόρειο Ιρλανδία, η οποία διατηρείται και στην περίοδο 2000-2006 στα πλαίσια του Στόχου 1.

Η πρώτη σημαντική καινοτομία της νέας περιόδου προγραμματισμού 2000-2006 είναι η δραστική μείωση του αριθμού των κοινοτικών πρωτοβουλιών, από δεκατρείς που ήταν την προηγούμενη περίοδο (και εφαρμόζονταν με πάνω από 400 προγράμματα), σε τέσσερις μόνον, οι οποίες αφορούν:

- τη διασυνοριακή, διεθνική και διαπεριφερειακή συνεργασία, με στόχο την αρμονική, ισόρροπη και βιώσιμη ανάπτυξη του κοινοτικού χώρου (INTERREG III),
- την οικονομική και κοινωνική αναβάθμιση των πόλεων και των αστικών συνοικιών σε κρίση, με σκοπό την προώθηση της βιώσιμης αστικής ανάπτυξης (URBAN II),
- την αγροτική ανάπτυξη μέσω πρωτοβουλιών που αναπτύσσονται από τοπικές ομάδες δράσης (LEADER+),
- τη διεθνική συνεργασία για την προώθηση νέων μεθόδων καταπολέμησης των πάσης φύσεως διακρίσεων και ανισοτήτων στην αγορά εργασίας (EQUAL).

Η δεύτερη σημαντική καινοτομία είναι ότι κάθε μία από τις πρωτοβουλίες αυτές χρηματοδοτείται αποκλειστικά και μόνον από ένα Ταμείο: οι δύο πρώτες από το ΕΤΠΑ, η τρίτη από το ΕΓΤΠΕ-Π και η τελευταία από το ΕΚΤ. Η ίδια αρχή, κάθε τομέας δράσης να χρηματοδοτείται από ένα και μόνο Ταμείο, ισχύει και για τα πιλοτικά σχέδια των καινοτόμων ενεργειών. (Ανδρικοπούλου, 2000)

INTERREG III

Η ιδέα πίσω από τη δημιουργία της κοινοτικής πρωτοβουλίας INTERREG ήταν ότι τα εθνικά σύνορα δεν μπορεί να αποτελούν φραγμό στην ισόρροπη ανάπτυξη και ολοκλήρωση του ευρωπαϊκού χώρου. Στις προηγούμενες περιόδους, η πρωτοβουλία INTERREG (σε συνδυασμό και με την πρωτοβουλία REGEN) εφαρμόστηκε σε τρεις τομείς: (α) διασυνοριακή συνεργασία (β) διεθνικά ενεργειακά δίκτυα, και (γ) συνδυασμένη δράση για την αντιμετώπιση των πλημμυρών και της ξηρασίας και την ανάπτυξη της χωροταξίας σε μεγάλες γεωγραφικές ενότητες της Ένωσης, της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης, και της Μεσογείου.

Τη νέα περίοδο 2000-2006, η πρωτοβουλία INTERREG θα αναλάβει, στην προοπτική της διεύρυνσης, τις διασυνοριακές δραστηριότητες στα κράτη-μέλη που έχουν εκτεταμένα σύνορα με τις υπονήφιες χώρες και θα επιδιώξει τη βελτίωση του συντονισμού με τα προγράμματα PHARE, TACIS και MEDA.

Η νέα πρωτοβουλία INTERREG III περιέχει τρεις τομείς:

- **INTERREG IIIA:** Διασυνοριακή συνεργασία μεταξύ γειτονικών αρχών με σκοπό την ανάπτυξη διασυνοριακών οικονομικών και κοινωνικών κέντρων μέσω κοινών στρατηγικών βιώσιμης χωρικής ανάπτυξης. Θέματα προτεραιότητας των παρεμβάσεων είναι: η αστική, η αγροτική και η παράκτια ανάπτυξη, η ανάπτυξη των

MME και των τοπικών πρωτοβουλιών απασχόλησης, η ολοκλήρωση της αγοράς εργασίας, η ενδυνάμωση των ανθρώπινων πόρων, η βελτίωση μεταφορών και επικοινωνιών, κ.α.

- **INTERREG IIB:** Διεθνική συνεργασία μεταξύ εθνικών, περιφερειακών και τοπικών αρχών με στόχο την προώθηση ενός υψηλότερου βαθμού χωρικής ολοκλήρωσης σε μεγάλες ομαδοποιήσεις ευρωπαϊκών περιφερειών, ώστε να επιτευχθεί βιώσιμη, αρμονική και ισόρροπη ανάπτυξη στην Ευρωπαϊκή Ένωση και καλύτερη χωρική ολοκλήρωση με τις υποψήφιες και άλλες γειτονικές χώρες. Το πρόγραμμα αποτελεί συνέχεια του INTERREG IIC και λαμβάνει υπόψη τις πολιτικές προτεραιότητες στον τομέα των Διευρωπαϊκών Δικτύων καθώς και τις προτάσεις του Ευρωπαϊκού Σχεδίου Χωρικής Ανάπτυξης. Η χρηματική στήριξη θα κατευθυνθεί:

α) στην επεξεργασία επιχειρησιακών στρατηγικών χωρικής ανάπτυξης σε διεθνική κλίμακα, όπως και στη συνεργασία μεταξύ πόλεων και μεταξύ αστικών και αγροτικών περιοχών, με έμφαση στην προώθηση της πολυκεντρικής και βιώσιμης ανάπτυξης,

β) στην προώθηση αποτελεσματικών και βιώσιμων μεταφορικών συστημάτων και βελτιωμένης πρόσβασης στην κοινωνία των πληροφοριών, ειδικά με έμφαση στην προώθηση της επικοινωνίας σε νησιωτικές και απομακρυσμένες περιφέρειες,

γ) στην προώθηση της διατήρησης του περιβάλλοντος και την ορθή διαχείριση των φυσικών πόρων και ιδιαίτερα των υδάτινων πόρων.

- **INTERREG IIC:** Διαπεριφερειακή συνεργασία με σκοπό τη βελτίωση της αποτελεσματικότητας των πολιτικών και των εργαλείων περιφερειακής ανάπτυξης και συνοχής μέσω δικτύωσης, ιδίως για τις καθυστερημένες αναπτυξιακά περιφέρειες και αυτές που υφίστανται διαρθρωτική προσαρμογή. Αυτό το πρόγραμμα καλύπτει: (α) την ανταλλαγή εμπειριών και καλών πρακτικών, και (β) δράσεις συνεργασίας σε τομείς όπως έρευνα, τεχνολογική ανάπτυξη και MME, κοινωνία των πληροφοριών, τουρισμός, πολιτισμός και απασχόληση, κλπ.

URBAN II

Η πρωτοβουλία URBAN αναφέρεται στην οικονομική και κοινωνική αναζωογόνηση πόλεων και συνοικιών που βρίσκονται σε κρίση, και έχει σκοπό να προωθήσει τη βιώσιμη αστική ανάπτυξη. Οι στόχοι της είναι δύο: (α) η προώθηση της διαμόρφωσης και υλοποίησης καινοτόμων στρατηγικών βιώσιμης οικονομικής και κοινωνικής αναζωογόνησης των μικρών και μεσαίων πόλεων ή αστικών συνοικιών σε μεγαλύτερες πόλεις, και (β) η ανταλλαγή γνώσης και εμπειρίας σε σχέση με τη βιώσιμη αστική αναζωογόνηση και ανάπτυξη στην ΕΕ. Οι προτεραιότητες των στρατηγικών αστικής αναζωογόνησης περιλαμβάνουν:

- αναβάθμιση υποβαθμισμένων περιοχών (κτιρίων και ανοιχτών χώρων, προστασία της ιστορικής και πολιτιστικής κληρονομιάς, ευκαιρίες απασχόλησης, κλπ),
- προώθηση της απασχόλησης και επιχειρηματικότητας καθώς και των τοπικών πρωτοβουλιών απασχόλησης,
- βελτίωση της εκπαίδευσης και κατάρτισης των αποκλεισμένων από την αγορά εργασίας ατόμων,
- ανάπτυξη αποτελεσματικών και περιβαλλοντικά φιλικών ολοκληρωμένων συστημάτων δημόσιας μεταφοράς,
- ανακύκλωση και διαχείριση απορριμμάτων, διαχείριση υδάτινων πόρων και μείωση του θορύβου, κλπ,
- ανάπτυξη τεχνολογιών για την κοινωνία της πληροφορίας με σκοπό την προσφορά υπηρεσιών δημόσιου χαρακτήρα προς τις μικρές επιχειρήσεις και τους πολίτες.

LEADER+

Η νέα κοινοτική πρωτοβουλία LEADER+ αφορά όλες τις αγροτικές περιοχές και προωθεί ολοκληρωμένα σχέδια που διαμορφώνονται και υλοποιούνται με άμεση συνεργασία φορέων σε τοπικό επίπεδο. Ο στόχος της είναι να ενθαρρύνει τους τοπικούς παράγοντες στις αγροτικές περιοχές να σκεφτούν για το μέλλον της περιοχής τους και να στηρίζει την εφαρμογή ολοκληρωμένων, υψηλής ποιότητας και πρωτότυπων στρατηγικών βιώσιμης ανάπτυξης, ενθαρρύνοντας τον πειραματισμό για νέους τρόπους διατήρησης της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς, ενίσχυσης του οικονομικού περιβάλλοντος για τη δημιουργία απασχόλησης και βελτίωσης της οργανωτικής ικανότητας της κοινότητάς τους. Η χρηματοδοτική στήριξη χορηγείται σε ομάδες συνεργαζόμενων φορέων γνωστές ως «τοπικές ομάδες δράσης». Η πρωτοβουλία LEADER+ θα δομηθεί γύρω σε τρεις δράσεις:

- Δράση 1: Στρατηγικές ολοκληρωμένης αγροτικής ανάπτυξης πιλοτικού χαρακτήρα. Αφορά αγροτικές περιοχές που θέλουν και μπορούν να εφαρμόσουν μια ολοκληρωμένη και βιώσιμη πιλοτική αναπτυξιακή στρατηγική που υποστηρίζεται από ένα αναπτυξιακό σχέδιο, βασίζεται σε αντιπροσωπευτική συνεργασία και διαρθρώνεται γύρω από ένα ισχυρό θέμα που χαρακτηρίζει την ταυτότητα της περιοχής.
- Δράση 2: Στήριξη της συνεργασίας μεταξύ αγροτικών χώρων στο ίδιο κράτος-μέλος ή σε διάφορα κράτη-μέλη. Η δράση μπορεί να έχει δύο συχνά συμπληρωματικούς στόχους: (α) να επιτευχθεί μια κρίσιμη μάζα, αναγκαία για ένα κοινό πρόγραμμα (β) να ενθαρρυνθούν συμπληρωματικές δράσεις.
- Δράση 3: Δικτύωση. Η δικτύωση των αγροτικών περιοχών δεν αφορά μόνο την ανταλλαγή εμπειριών, αλλά επίσης την κινητοποίηση και επίτευξη της συνεργασίας μεταξύ τους και την προσφορά πληροφορίας και γνώσεων γύρω από τη χωρική αγροτική ανάπτυξη. Στα πλαίσια αυτά θα δημιουργηθεί ένα «Παρατηρητήριο αγροτικών περιοχών» από την Επιτροπή, το οποίο θα είναι υπεύθυνο για την οργάνωση του δικτύου σε ευρωπαϊκό επίπεδο.

EQUAL

Ο σκοπός της κοινοτικής πρωτοβουλίας EQUAL είναι η διακρατική συνεργασία για Την προώθηση νέων μεθόδων για την καταπολέμηση όλων των μορφών διακρίσεων και ανισοτήτων στην αγορά εργασίας. Η πρωτοβουλία αναφέρεται επίσης στην κοινωνική και επαγγελματική ένταξη των αιτούντων άσυλο. Όπως προβλέπεται, τα σχέδια που θα ενισχύονται στα πλαίσια της πρωτοβουλίας EQUAL δε θα είναι μικρής κλίμακας, υλοποιούμενα από έναν μόνο φορέα, όπως έγινε με τα σχέδια των προηγούμενων πρωτοβουλιών ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ και ADAPT, αλλά θα προετοιμάζονται και θα υλοποιούνται από συμπράξεις φορέων που θα συγκροτούνται σε τοπικό ή περιφερειακό επίπεδο.

Η πρωτοβουλία EQUAL θα λειτουργήσει σε διάφορα θεματικά πεδία. Στην πρότασή της η Επιτροπή παραθέτει ενδεικτικά μια πρώτη ομάδα θεματικών πεδίων: «απασχολησιμότητα» (διευκόλυνση της εισόδου στην αγορά εργασίας, καταπολέμηση του ρατσισμού στο χώρο εργασίας), ανάπτυξη του επιχειρηματικού πνεύματος (πρόσβαση για όλους στη δημιουργία επιχειρήσεων, βελτίωση της ποιότητας των θέσεων εργασίας στην κοινωνική οικονομία), προσαρμοστικότητα (ενταξιακές πρακτικές στο χώρο εργασίας και συνεχιζόμενη κατάρτιση, εισαγωγή τεχνολογιών πληροφορικής, πρόβλεψη των αλλαγών και αναβάθμιση των προσόντων) και ίσες ευκαιρίες για άνδρες και γυναίκες (νέες μορφές οργάνωσης της εργασίας με συνδυασμό οικογενειακής – επαγγελματικής ζωής, κατάργηση του διαχωρισμού της αγοράς εργασίας με βάση το φύλο).

Στα θεματικά αυτά πεδία θα συγκροτηθούν ολοκληρωμένα σχέδια, αποκαλούμενα «αναπτυξιακές συμπράξεις», τα οποία μπορούν να πάρουν γεωγραφική ή τομεακή μορφή. Οι γεωγραφικές αναπτυξιακές συμπράξεις αναφέρονται σε έναν συγκεκριμένο γεωγραφικό χώρο (π.χ. ενός Δήμου) με σκοπό την υλοποίηση μιας στρατηγικής για την αντιμετώπιση ενός σημαντικού προβλήματος της περιοχής, ενώ οι τομεακές αναπτυξιακές συμπράξεις σε έναν ειδικό τομέα όπου οι εταίροι θα συμφωνήσουν ότι υπάρχει ανάγκη καταπολέμησης των ανισοτήτων και διακρίσεων.

Η πρωτοβουλία EQUAL εφαρμόζεται σε όλη την Ένωση και έχει διακρατική διάσταση. Οι αναπτυξιακές συμπράξεις υποχρεούνται να συμπεριλάβουν διακρατική συνεργασία με μια τουλάχιστον σύμπραξη από διαφορετικό κράτος-μέλος και, επιπλέον, συνεργασία με παρόμοια σχέδια στο πλαίσιο των προγραμμάτων PHARE, TACIS ή MEDA σε ένα μη κράτος-μέλος.

Καινοτόμες ενέργειες

Οι καινοτόμες ενέργειες υλοποιούνται κυρίως βάσει του άρθρου 10 του Κανονισμού ΕΤΠΑ που αφορά την «περιφερειακή ανάπτυξη σε κοινοτικό επίπεδο». Ο σκοπός των καινοτόμων ενεργειών που αποφασίζει και υλοποιεί η Επιτροπή με δική της πρωτοβουλία, είναι να αποτελέσουν το πρόπλασμα νέων πολιτικών σε ευρωπαϊκή κλίμακα. Παραδείγματα αυτής της σχέσης είναι η διασυνοριακή συνεργασία και τα αστικά πρότυπα έργα που οδήγησαν στη δημιουργία των κοινοτικών πρωτοβουλιών INTERREG και URBAN αντίστοιχα.

Οι πρώτες καινοτόμες ενέργειες της περιόδου 1989-1993 αφορούσαν τη χωροταξία (το πρόγραμμα «Ευρώπη 2000»), τη διασυνοριακή συνεργασία, τα δίκτυα συνεργασίας μεταξύ πόλεων και μεταξύ περιφερειών (Pacte, Recite, Ecos, Ouverture), καθώς και τα πρότυπα σχέδια σε αστικές συνοικίες.

Οι καινοτόμες ενέργειες βάσει του άρθρου 10 του ΕΤΠΑ για την περίοδο 1994-1999 αφορούσαν οκτώ περιοχές δράσης.

1) Νέες πηγές απασχόλησης. Σχέδια συνεργασίας μεταξύ τοπικών και περιφερειακών αρχών και του ιδιωτικού τομέα, τα οποία εστιάζονται σε προσωπικές υπηρεσίες, βελτίωση της ποιότητας ζωής ή περιβαλλοντική προστασία.

2) Πολιτιστική κληρονομιά. Πιλοτικά σχέδια που βοηθούν να αναπτυχθεί η τοπική κληρονομιά και εγκαθιδρύουν πολιτιστικά δίκτυα μεταξύ περιφερειών και πόλεων.

3) Προώθηση της τεχνολογικής καινοτομίας - RIS (Περιφερειακές Στρατηγικές Καινοτομίας) και RTT (Περιφερειακή Μεταφορά Τεχνολογίας). Τα πρώτα αποσκοπούν να αυξήσουν την ικανότητα των επιχειρήσεων για καινοτομία και να προωθήσουν τη συνεργασία μεταξύ δημόσιου και ιδιωτικού τομέα, και τα δεύτερα επιδιώκουν την ανάπτυξη συστημάτων συνεργασίας Βορρά/Νότου με σκοπό την πρόσβαση των μειονεκτικών περιοχών στα υψηλής ποιότητας ευρωπαϊκά δίκτυα.

4) Η κοινωνία των πληροφοριών - RIS1 (Στρατηγικές και σχέδια δράσης) και RIS2 (Πολυπεριφερειακά πιλοτικά σχέδια). Τα πρώτα επιδιώκουν να κινητοποιήσουν τους τοπικούς παράγοντες για να αναπτύξουν την κοινωνία των πληροφοριών, και τα δεύτερα να διαδώσουν με διαπεριφερειακή συνεργασία τις τεχνολογίες επικοινωνίας, προσαρμόζοντάς τις στις πραγματικές ανάγκες των χρηστών.

5) Περιφερειακά ή χωροταξικά σχέδια - TERRA και πιλοτικές δράσεις. Τα TERRA αποσκοπούν να εγκαθιδρύσουν δίκτυα συνεργασίας σε απειλούμενες περιοχές (παράκτιες περιοχές, ποταμοκοιλιάδες, περιοχές με φυσικούς ή πολιτιστικούς πόρους που απειλούνται, αγροτικές περιοχές με δυσκολίες πρόσβασης, περιοχές με ξηρασία). Οι πιλοτικές δράσεις αναφέρονται σε τέσσερις μεγάλες διεθνικές περιφέρειες, μια από τις οποίες αφορά την περιοχή της Ελλάδας και της Ιταλίας.

6) Αστική ανάπτυξη. Τα αστικά πιλοτικά σχέδια άρχισαν να εφαρμόζονται από την περίοδο 1989-1993 και συνεχίστηκαν στην επομένη (τα τελευταία εγκρίθηκαν το

1997). Η θετική εμπειρία τους επηρέασε την καθιέρωση της κοινοτικής πρωτοβουλίας URBAN.

7) Εσωτερική διαπεριφερειακή συνεργασία - RECITE II. Δίκτυα συνεργασίας, μεταξύ πόλεων και περιφερειών της Ένωσης με αντικείμενα: την ανάπτυξη του τοπικού δυναμικού την πρόσβαση των ΜΜΕ στην ευρωπαϊκή αγορά την προσφορά υπηρεσιών προς τις επιχειρήσεις την προώθηση των ίσων ευκαιριών, και την προστασία του περιβάλλοντος.

8) Εξωτερική διαπεριφερειακή συνεργασία - ECOS-Ouverture II. Αναφέρεται σε δίκτυα συνεργασίας με περιοχές εκτός Ευρωπαϊκής Ένωσης.

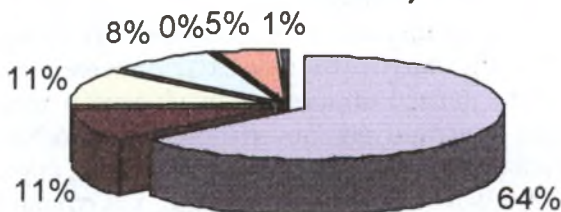
Τέλος, για την περίοδο 2000-2006, η Επιτροπή έχει καθορίσει τρία θέματα εργασίας για τις καινοτόμες δράσεις του ΕΤΠΑ:

- η περιφερειακή οικονομία που βασίζεται στις γνώσεις και την τεχνολογική καινοτομία
- eEurope-regio: η κοινωνία των πληροφοριών στην υπηρεσία της περιφερειακής ανάπτυξης
- η περιφερειακή ταυτότητα και η αειφόρος ανάπτυξη.

Προβλέπονται επίσης και άλλες καινοτόμες δράσεις για την απασχόληση και την κατάρτιση (χρηματοδοτούνται από το ΕΚΤ), καθώς επίσης και στον τομέα της αλιείας (χρηματοδοτούνται από το ΧΜΠΑ).

Με προϋπολογισμό ενός δισεκατομμυρίου ευρώ περίπου, (δηλ. 0,5% των πιστώσεων των Διαρθρωτικών Ταμείων), τα προγράμματα καινοτόμων δράσεων χρηματοδοτούν τη διαμόρφωση νέων στρατηγικών, καθώς και το πειραματικό στάδιο έργων. Σε περίπτωση που αυτό το πρώτο στάδιο αποδεικνύεται επιτυχές, τα έργα μπορούν εν συνεχεία να συμπεριληφθούν στις στρατηγικές των στόχων προτεραιότητας.

Γράφημα 6: Κατανομή του συνολικού προϋπολογισμού των ΔΤ & του Ταμείου Συνοχής για την περίοδο 2000-2006 (σε ποσοστό %)

□ Στόχος 1	■ Στόχος 2
□ Στόχος 3	□ Ταμείο Συνοχής
■ Καινοτόμες δράσεις	■ Κοινοτικές πρωτοβουλίες
■ Αλιεία	

ΟΙ ΔΙΑΡΘΡΩΤΙΚΕΣ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΚΑΙ Η ΔΙΕΥΡΥΝΣΗ ΠΡΟΣ ΤΙΣ ΧΩΡΕΣ ΚΑΕ

Η Ατζέντα 2000 αναφέρεται, μεταξύ άλλων, στις δέκα υποψήφιες χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης και στη στρατηγική που θα ακολουθηθεί έως την πλήρη ένταξή τους στην ΕΕ. Η Επιτροπή, ύστερα από την αξιολόγηση κάθε χώρας με βάση σειρά κριτηρίων (σταθεροί δημοκρατικοί θεσμοί, οικονομία της αγοράς, ικανότητα να επωμισθούν τις υποχρεώσεις μέλους), πρότεινε την έναρξη των διαπραγματεύσεων για την προσχώρηση πέντε χωρών ΚΑΕ (Ουγγαρίας, Πολωνίας, Εσθονίας, Τσεχίας και Σλοβενίας) και της Κύπρου, και παραμένουν για επόμενη φάση οι υπόλοιπες πέντε χώρες (Λετονία, Λιθουανία, Σλοβακία, Ρουμανία, Βουλγαρία). Στην Ατζέντα 2000 προβλέπεται επίσης ότι η ΕΕ θα εντείνει τις προσπάθειες στήριξης των χωρών αυτών μέσω μιας «ενισχυμένης προενταξιακής στρατηγικής», ώστε να προετοιμάσει και να διευκολύνει την ένταξή τους.

Σύμφωνα με τους Κανονισμούς για την προενταξιακή βοήθεια που εγκρίθηκαν πρόσφατα μαζί με τους υπόλοιπους των Διαρθρωτικών Ταμείων, τρία χρηματοδοτικά μέσα στηρίζουν την προενταξιακή στρατηγική:

1) Το πρόγραμμα PHARE, του οποίου οι χρηματοδοτήσεις επικεντρώνονται σε δύο βασικές προτεραιότητες που συνδέονται με την υιοθέτηση του κοινοτικού κεκτημένου: την ενίσχυση της διοίκησης και των θεσμών και την ενίσχυση των επενδύσεων, ενώ είναι επίσης δυνατόν να ενισχύσει μέτρα στους τομείς περιβάλλοντος, μεταφορών, γεωργίας και περιφερειακής ανάπτυξης, τα οποία εντάσσονται σε ολοκληρωμένα προγράμματα βιομηχανικής αναδιάρθρωσης ή περιφερειακής ανάπτυξης.

2) Το διαρθρωτικό μέσο ISPA (Instrument for Structural Policies for pre-Accession), το οποίο παρέχει προενταξιακή βοήθεια στις δέκα υποψήφιες χώρες στον τομέα της οικονομικής και κοινωνικής συνοχής, με σκοπό να συμβάλλει στην προετοιμασία της προσχώρησής τους στην ΕΕ. Το ISPA ακολουθεί μια προσέγγιση που στηρίζεται στα μεμονωμένα επενδυτικά σχέδια, όπως και το Ταμείο Συνοχής. Τα επιλέξιμα μέτρα αφορούν:

- περιβαλλοντικά μέτρα που επιτρέπουν στις υποψήφιες χώρες να συμμορφωθούν με τις απαιτήσεις του κοινοτικού δικαίου στον τομέα του περιβάλλοντος και τους στόχους των εταιρικών σχέσεων εν όψει της προσχώρησης,
- υποδομές μεταφορών που προωθούν τη διαρκή κινητικότητα και κυρίως ειδικά έργα κοινού ενδιαφέροντος (διασύνδεση και διαλειτουργικότητα μεταξύ των εθνικών δικτύων καθώς και μεταξύ αυτών και των διευρωπαϊκών δικτύων καθώς και οι προσβάσεις στα δίκτυα αυτά).

Η βοήθεια μέσω του ISPA προορίζεται για επενδυτικά σχέδια μεγάλης κλίμακας (5 εκατομμυρίων ΕΥΡΩ) ώστε να έχουν σημαντικές επιπτώσεις. Βοήθεια χορηγείται επίσης για προκαταρκτικές μελέτες και για μέτρα τεχνικής στήριξης. Τα χρηματοδοτούμενα έργα οφείλουν να συνάδουν με τις διατάξεις που περιλαμβάνονται στις ευρωπαϊκές συμφωνίες και να συμβάλλουν στην επίτευξη των κοινοτικών πολιτικών, ιδίως της περιβαλλοντικής πολιτικής, της πολιτικής μεταφορών και της πολιτικής διευρωπαϊκών δικτύων. Η Επιτροπή εξασφαλίζει το συντονισμό με άλλα μέτρα, όπως η κοινοτική πρωτοβουλία INTERREG, οι πράξεις της ΕΤΕπ και των άλλων χρηματοδοτικών οργάνων.

3) Το γεωργικό μέσο SAPARD για τη γεωργία και την αγροτική ανάπτυξη υποστηρίζει δράσεις που αφορούν: επενδύσεις σε γεωργικές εκμεταλλεύσεις, μεταποίηση και εμπορία, ελέγχους ποιότητας τροφίμων, μεθόδους παραγωγής, διαφοροποίηση οικονομικών δραστηριοτήτων, σύσταση ομάδων παραγωγών, αναδασμό, επαγγελματική κατάρτιση, αγροτική υποδομή, γεωργικούς υδάτινους

πόρους, δασοκομία, τεχνική βοήθεια. Οι αρμόδιες αρχές προετοιμάζουν και υποβάλλουν ένα σχέδιο που αναφέρεται στα μέτρα που προγραμματίζονται και βάσει αυτού του σχεδίου εγκρίνεται από την Επιτροπή το πρόγραμμα για τη γεωργία και την αγροτική ανάπτυξη που καλύπτει περίοδο επτά ετών (2000-2006). Ο χαρακτήρας αυτού του προγράμματος δε διαφέρει από τα τρέχοντα προγράμματα που εφαρμόζονται στην Ευρωπαϊκή Ένωση (ενδιάμεση αναθεώρηση, παρακολούθηση και αξιολόγηση, δημοσιονομικές διατάξεις, κλπ.).

ΟΙ ΒΑΣΙΚΕΣ ΑΡΧΕΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΣ ΤΩΝ ΔΙΑΡΘΡΩΤΙΚΩΝ ΤΑΜΕΙΩΝ

Τέλος θα δούμε τις βασικές αρχές λειτουργίας των ΔΤ. Η συγκέντρωση σε στόχους προτεραιότητας, η εταιρική σχέση, ο πολυετής προγραμματισμός, η προσθετικότητα, η παρακολούθηση και αξιολόγηση των προγραμμάτων, είναι βασικές αρχές στις οποίες στηρίχθηκε η δράση των Διαρθρωτικών Ταμείων, από τη μεταρρύθμιση του 1988 μέχρι σήμερα (Decand, 2000). Οι αρχές αυτές διατηρούνται, και σε ορισμένες περιπτώσεις ενισχύονται ακόμα περισσότερο στους νέους Κανονισμούς. Οι πιο σημαντικές αλλαγές είναι η ενίσχυση της συγκέντρωσης και η αναθεώρηση της εταιρικής σχέσης.

α. Η συγκέντρωση

Η συγκέντρωση σε λίγους στόχους προτεραιότητας, σ' αυτούς που είδαμε προηγουμένως, θεωρήθηκε εξαρχής αναγκαία, ώστε η δράση της Κοινότητας να είναι περισσότερο αποτελεσματική, με δεδομένο ιδίως το γεγονός ότι οι πόροι που διατίθενται είναι περιορισμένοι. Η προσπάθεια συγκέντρωσης που χαρακτηρίζει τις αποφάσεις για τους νέους Κανονισμούς επικεντρώνεται σε τέσσερα επίπεδα.

- 1) μείωση του αριθμού των στόχων και των κοινοτικών πρωτοβουλιών,
- 2) συγκέντρωση των χρηματοδοτήσεων στις αναπτυξιακά καθυστερημένες περιφέρειες του Στόχου 1 σε επίπεδο ισοδύναμο του σημερινού,
- 3) γεωγραφική συγκέντρωση με στόχο το έτος 2006 ο πληθυσμός των Στόχων 1 και 2 να φτάσει στο 35-40% του συνολικού πληθυσμού της ΕΕ (από 51% σήμερα),
- 4) τέλος, θεματική συγκέντρωση σε τομείς παρέμβασης που έχουν προτεραιότητα και όχι κατακερματισμός των ενεργειών με βάση τις ανάγκες.

Σε σχέση με το τελευταίο αυτό σημείο, οι κοινοτικές προτεραιότητες που τέθηκαν από την Επιτροπή είναι: η δημιουργία προϋποθέσεων για βιώσιμη ανάπτυξη, η αύξηση της ανταγωνιστικότητας, η καινοτομία και η στήριξη των ΜΜΕ, η ανάπτυξη του ανθρώπινου δυναμικού, το περιβάλλον και η βιώσιμη ανάπτυξη, καθώς και η ισότητα ευκαιριών μεταξύ ανδρών και γυναικών. Οι κατευθυντήριες αυτές γραμμές της Επιτροπής για τα προγράμματα της νέας περιόδου αναφέρονται σε μια σειρά από συγκεκριμένους τομείς παρέμβασης που σκοπό έχουν να αποτελέσουν οδηγό για τις εθνικές και περιφερειακές αρχές στην προετοιμασία των προγραμμάτων, και συγκεκριμένα:

α) στις προϋποθέσεις για ανάπτυξη και απασχόληση, και στα μέτρα που ενισχύουν: (i) την ανταγωνιστικότητα των περιφερειών μέσω υποδομών μεταφορών, ενέργειας, τηλεπικοινωνιών, περιβάλλοντος, έρευνας – τεχνολογικής ανάπτυξης και καινοτομίας, και (ii) τη δημιουργία απασχόλησης μέσω: στήριξης των επιχειρήσεων (ΜΜΕ), υπηρεσιών προς τις επιχειρήσεις και ενίσχυσης δυναμικών τομέων που δημιουργούν απασχόληση (περιβάλλον, τουρισμός και πολιτισμός και κοινωνική οικονομία)

β) στην ευρωπαϊκή στρατηγική για την απασχόληση, ιδίως όσον αφορά τις δράσεις που εντάσσονται στους Στόχους 1 και 2 και τις προτεραιότητες για το Στόχο 3:

ενεργητικές πολιτικές για δημιουργία απασχόλησης, κοινωνία ανοιχτή σε όλους (καταπολέμηση του αποκλεισμού), προώθηση των γνώσεων και της κινητικότητας μέσω της δια βίου εκπαίδευσης, ανάπτυξη και της επιχειρηματικότητας, κ.ά.

γ) στην ισόρροπη χωροταξική ανάπτυξη με προτεραιότητα στα μέτρα που ενισχύουν την αστική ανάπτυξη, την αγροτική ανάπτυξη καθώς και τη δημιουργία συνεργιών μεταξύ τους.

β. Η εταιρική σχέση

Η εταιρική σχέση, όπως ορίστηκε από τους πρώτους Κανονισμούς της μεταρρύθμισης του 1988, συνεπάγεται τη στενότερη δυνατή συνεργασία μεταξύ της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και των αρμοδίων αρχών των κρατών-μελών σε εθνικό, περιφερειακό ή τοπικό επίπεδο, και καλύπτει όλα τα στάδια του προγραμματισμού, από την προπαρασκευή των σχεδίων έως την υλοποίηση των δράσεων.

Στους νέους Κανονισμούς επιχειρείται μια ουσιαστική αναθεώρηση και διεύρυνση της εταιρικής σχέσης προς την κατεύθυνση της μεγαλύτερης εκπροσώπησης, της ανακατανομής αρμοδιοτήτων και της μεγαλύτερης αποκέντρωσης. Εκτός από την Επιτροπή και τις εθνικές αρχές, οι αρμόδιες αρχές και φορείς που ορίζουν τα κράτη-μέλη περιλαμβάνουν κυρίως: (α) τις περιφερειακές και τοπικές αρχές και άλλους αρμόδιους δημόσιους φορείς (β) τους οικονομικούς και κοινωνικούς εταίρους, και (γ) κάθε άλλο σχετικό (μη κυβερνητικό) φορέα.

Σκοπός είναι, όπως αναφέρεται, η δημιουργία μιας ευρείας και αποτελεσματικής σύμπραξης όλων των ενδεδειγμένων φορέων, λαμβάνοντας υπόψη την ανάγκη προώθησης της ισότητας μεταξύ ανδρών και γυναικών και της αειφόρου ανάπτυξης.

Οι νέοι Κανονισμοί, με αναφορά στην αρχή της επικουρικότητας, ορίζουν επίσης ότι: *«η εφαρμογή των παρεμβάσεων εμπίπτει στην αρμοδιότητα των κρατών-μελών στο κατάλληλο γεωγραφικό επίπεδο ανάλογα με τις ειδικές συνθήκες κάθε κράτους-μέλους»*. Πρόκειται, σύμφωνα και με την εισηγητική έκθεση των Κανονισμών, για μια προσπάθεια επαναπροσδιορισμού της εταιρικής σχέσης και σαφέστερης κατανομής αρμοδιοτήτων μεταξύ της Επιτροπής και των κρατών-μελών, η οποία αποσκοπεί στην ενίσχυση της αποκέντρωσης και την απλούστευση των διαδικασιών. Η Επιτροπή έχει τη θεσμική και πολιτική ευθύνη για το στρατηγικό προγραμματισμό, την τήρηση των κοινοτικών προτεραιοτήτων και την επαλήθευση των αποτελεσμάτων. Η Επιτροπή αποφασίζει μαζί με τα κράτη-μέλη για τις αναπτυξιακές στρατηγικές και προτεραιότητες και χορηγεί τις πιστώσεις. Στα κράτη-μέλη και στις περιφέρειες αποκεντρώνεται η πλήρης και αποκλειστική ευθύνη για τη λεπτομερή υλοποίηση του προγραμματισμού και τη διαχείριση των παρεμβάσεων (παρακολούθηση, έλεγχος, αξιολόγηση). Αποκεντρωμένη διαχείριση, μεγαλύτερη ευθύνη των κρατών-μελών και απλούστευση των διαδικασιών είναι οι άξονες της σημαντικής αυτής αναθεώρησης της εταιρικής σχέσης.

γ. Ο προγραμματισμός, η παρακολούθηση και η αξιολόγηση

Ο προγραμματισμός είναι ο κεντρικός άξονας της όλης προσπάθειας, από τη μεταρρύθμιση του 1988, και στηρίζεται σε πολυετή αναπτυξιακά προγράμματα. Οι νέοι Κανονισμοί ορίζουν τις διαδικασίες προπαρασκευής και έγκρισης των σχεδίων που υποβάλλουν τα κράτη-μέλη, κατάρτισης και έγκρισης των Κοινοτικών Πλαισίων Στήριξης και των Επιχειρησιακών Προγραμμάτων (για το Στόχο 1) ή των Ενιαίων Εγγράφων Προγραμματισμού (για τους Στόχους 2 και 3). Δύο είναι τα νέα στοιχεία στη διαδικασία του προγραμματισμού: η απλούστευση της διαδικασίας υποβολής των Σχεδίων και έγκρισης των ΚΠΣ, ΕΠ και ΕΕΠ, και η σαφέστερη διαίρεση

αρμοδιοτήτων κατ' εφαρμογή της νέας αντίληψης της εταιρικής σχέσης. Αυτό πρακτικά σημαίνει ότι αφ' ενός τα ΕΠ και ΕΕΠ δε θα περιέχουν λεπτομέρειες για τα χρηματοδοτικά μέτρα όπως γινόταν παλαιότερα, και αφ' ετέρου μετά την έγκρισή τους τα κράτη-μέλη και οι υπεύθυνες περιφέρειες θα εγκρίνουν συμπληρωματικά έγγραφα για κάθε πρόγραμμα που θα περιέχουν τις λεπτομέρειες σε επίπεδο μέτρου.

Στο ίδιο πνεύμα με τις παραπάνω αλλαγές, επιδιώκονται και ορισμένες τροποποιήσεις στην παρακολούθηση και αξιολόγηση των προγραμμάτων. Η πιο σημαντική αλλαγή είναι ότι για κάθε πρόγραμμα, τα κράτη-μέλη οφείλουν να ορίσουν μια ενιαία διαχειριστική αρχή, υπεύθυνη για να επιβλέπει την εφαρμογή, διαχείριση και αποτελεσματικότητα του προγράμματος. Ακόμη, ο ρόλος των Επιτροπών Παρακολούθησης επεκτείνεται. στο βαθμό κυρίως που αυτές, όπως αναφέρουν οι Κανονισμοί, πρέπει να δώσουν την έγκρισή τους για τα συμπληρωματικά έγγραφα ή τις προσαρμογές των προγραμμάτων.

Οι νέοι κανονισμοί εξειδικεύουν επίσης τις αρμοδιότητες σχετικά με τους τρεις τύπους αξιολόγησης: (α) την εκ των προτέρων αξιολόγηση (για την οποία υπεύθυνες είναι οι αρμόδιες για την προετοιμασία των προγραμμάτων αρχές των κρατών-μελών), (β) την ενδιάμεση αξιολόγηση (για την οποία ευθύνη έχει η διαχειριστική αρχή σε συνεργασία με την Επιτροπή - θα ολοκληρωθεί έως 31.12.2003), και (γ) την εκ των υστέρων αξιολόγηση (για την οποία την ευθύνη έχει η Επιτροπή σε συνεργασία με το κράτος-μέλος και την υπεύθυνη διαχειριστική αρχή - θα γίνει από ανεξάρτητους αξιολογητές και θα τελειώσει στις 31.12.2009).

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ – ΣΥΖΗΤΗΣΗ

Θέλοντας να ανακεφαλαιώσουμε όλα τα παραπάνω είναι σκόπιμο να δούμε εν συντομία τα συμπεράσματα που εξάγονται από τη δεύτερη και την τρίτη ενότητα, αλλά και να παραθέσουμε τις συζητήσεις και τις κριτικές που διατυπώνονται για την περιφερειακή πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή πρέπει να επικεντρώσουμε το ενδιαφέρον μας στους παρακάτω παράγοντες, οι οποίοι αφορούν τις περιφερειακές ανισότητες στον ευρωπαϊκό χώρο:

- **Μια άνευ προηγουμένου διεύρυνση των οικονομικών ανισοτήτων στην ΕΕ:** η διαφορά του κατά κεφαλήν ΑΕΠ μεταξύ του 10% του πληθυσμού που ζει στις πλέον ευημερούσες περιφέρειες και του ίδιου ποσοστού που ζει στις λιγότερες ευημερούσες περιφέρειες θα είναι υπερδιπλάσια στην ΕΕ των 25 σε σύγκριση με την κατάσταση που επικρατεί στην ΕΕ των 15.

- **Η γεωγραφική μετατόπιση στο «μοντέλο» των ανισοτήτων:** στην ΕΕ των 25 κρατών – μελών: 116 εκατομμύρια άτομα, ή το 25% του συνολικού πληθυσμού, θα ζει σε περιφέρειες με κατά κεφαλήν ΑΕΠ κάτω του 75% του μέσου όρου της ΕΕ, έναντι 68 εκατομμυρίων ατόμων, ή το 18% του συνόλου στην ΕΕ των 15 κρατών – μελών. Από αυτούς, τέσσερις στους δέκα πολίτες θα ζουν σε περιφέρειες που ανήκουν στα σημερινά κράτη – μέλη, ενώ οι άλλοι έξι στις δέκα θα είναι υπήκοοι των νέων χωρών – μελών.

- **Μια λιγότερο ευνοϊκή κατάσταση απασχόλησης:** τρία εκατομμύρια θέσεις απασχόλησης θα πρέπει να δημιουργηθούν προκειμένου να ευθυγραμμιστεί το μέσο επίπεδο απασχόλησης στα νέα κράτη – μέλη με εκείνο των υπόλοιπων κρατών της ΕΕ εξαιτίας της τάσης που παρατηρείται όσον αφορά τη μείωση του ποσοστού απασχόλησης και ενός υψηλότερου μακροπρόθεσμου ποσοστού ανεργίας των νέων. Στη διευρυμένη ΕΕ, θα συνεχίσουν να υπάρχουν σημαντικές ανισότητες απασχόλησης ανάλογα με την ηλικία, το φύλο και το επίπεδο των προσόντων και ικανοτήτων.

Όσον αφορά τις χώρες συνοχής είδαμε ότι υπάρχει τάση σύγκλισης προς τον ευρωπαϊκό μέσο όρο. Φυσικά, ξεχωρίζει η περίπτωση της Ιρλανδίας η οποία βρίσκεται ήδη στο 119% του κοινοτικού μέσου όρου και αποτελεί παράδειγμα προς μίμηση για τις υπόλοιπες υστερούσες χώρες. Η Ιρλανδία επένδυσε και εξειδίκευσε την οικονομία της σε έναν τομέα (νέες τεχνολογίες), δημιούργησε τις συνθήκες για ξένες άμεσες επενδύσεις και το αποτέλεσμα ήταν άκρως επιτυχημένο.

Αν θέλουμε να δούμε τις ανισότητες σε επίπεδο ανάπτυξης στην μελλοντική Ένωση (ΕΕ 25) τότε, μπορούμε να διακρίνουμε τρεις ομάδες χωρών. Στην πρώτη ομάδα ανήκουν οι περισσότερο ανεπτυγμένες χώρες. Ο μέσος όρος των 12 αυτών χωρών είναι 115% και αντιπροσωπεύουν το 66% του πληθυσμού της ΕΕ των 25. Στη δεύτερη ομάδα ανήκουν 5 χώρες που αντιπροσωπεύουν το 13% του συνολικού πληθυσμού και το ΑΕΠ κυμαίνεται από 71-92% του μέσου όρου. Τέλος, στην τρίτη ομάδα ανήκουν 8 χώρες με μέσο όρο 42% και αντιπροσωπεύουν το 21% του πληθυσμού.

Όσον αφορά τις αιτίες που προκαλούν αυτές τις ανισότητες είναι ο συνδυασμός πολλών παραγόντων. Αυτοί είναι η δημογραφική εξέλιξη στη σημερινή Ένωση, τα επίπεδα εκπαίδευσης, η απασχόληση ανά τομέα καθώς και η προπαρασκευή για την κοινωνία της γνώσης. Επίσης, σημαντικά είναι και τα στοιχεία με τους δείκτες τεχνολογικής προόδου, όπως ο αριθμός αιτήσεων χορήγησης διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας, οι τομείς υψηλής τεχνολογίας και οι δαπάνες για έρευνα και για ανάπτυξη.

Τέλος, αξίζει να παρατηρήσουμε το ότι η ένταξη των νέων χωρών (χαμηλότερη ανάπτυξη) επηρεάζει προς τα κάτω τον ευρωπαϊκό μέσο όρο. Πράγματι ο μέσος όρος της Ευρώπης των 25 είναι κατά 13 ποσοστιαίες μονάδες χαμηλότερος από τον μέσο όρο της Ευρώπης των 15. Αν θέλουμε να υπολογίσουμε και την επιρροή της Βουλγαρίας και της Ρουμανίας τότε ο μέσος όρος της Ένωσης των 27 είναι 18% χαμηλότερος από αυτόν της ΕΕ των 15.

Για να αντιμετωπίσει αυτές τις ανισότητες η ΕΕ εφαρμόζει την περιφερειακή πολιτική με την οποία αναδιανέμει πόρους στο εσωτερικό της Ένωσης προς τις μειονεκτούσες περιφέρειες. Βασικοί στόχοι της πολιτικής αυτής είναι: Βελτίωση της περιφερειακής ανταγωνιστικότητας, ανάπτυξη και βελτίωση της απασχόλησης και εξισορρόπηση της ανάπτυξης μεταξύ των αστικών και των αγροτικών περιοχών, καθώς και των περιοχών που εξαρτώνται από την αλιεία.

Από το 1958 ως το 2006 μπορούμε να διακρίνουμε 5 περιόδους στην ιστορία της περιφερειακής πολιτικής. Μέσα σ' αυτά τα χρόνια έγιναν διάφορες προσπάθειες για την αντιμετώπιση των περιφερειακών ανισοτήτων.

Τα όργανα που ασχολούνται με την περιφερειακή πολιτική είναι: η Επιτροπή Περιφερειακής Πολιτικής, η Επιτροπή των Περιφερειών, η Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και φυσικά η Ευρωπαϊκή Επιτροπή και το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο.

Από την άλλη, τα εργαλεία της Περιφερειακής Πολιτικής είναι τα Διαρθρωτικά Ταμεία (ΕΠΤΑ, ΕΚΤ, ΕΓΤΠΕ-Π και ΧΜΠΑ) καθώς και το Ταμείο Συνοχής, τα οποία χρηματοδοτούν τους Στόχους προτεραιότητας των ταμείων και τις κοινοτικές πρωτοβουλίες (INTERREG III, URBAN II, LEADER+ και EQUAL) και τις καινοτόμες ενέργειες. Τέλος, τα ταμεία που υποστηρίζουν τις διαρθρωτικές πολιτικές για τα νέα κράτη της ΚΑΕ και της Μεσογείου, μέχρι να γίνουν πλήρη μέλη (10 χώρες το 2004) είναι το πρόγραμμα PHARE, το χρηματοδοτικό μέσο ISPA καθώς και το γεωργικό μέσο SAPARD.

Φυσικά, όπως είναι εμφανές και από τα αποτελέσματα των περιφερειακών ανισοτήτων, η περιφερειακή πολιτική είναι ένα θετικό βήμα προς την οικονομική και κοινωνική συνοχή, δεν είναι όμως επαρκής για τη γρήγορη σύγκλιση των περιφερειών της Ένωσης.

Οι νέες τάσεις της Περιφερειακής Πολιτικής, οι οποίες επηρεάζουν την εφαρμογή της καθώς και τον μακροπρόθεσμο προγραμματισμό της, είναι τα αποτελέσματα των συνθηκών ανάπτυξης και των απόψεων που εμφανίζονται στην Ευρώπη αλλά και παγκοσμίως. Κάποιες από τις συνθήκες αυτές είναι:

- Ο γενικός μετασχηματισμός της οικονομίας, το βασικό χαρακτηριστικό της οποίας είναι η μετακίνηση από μια οικονομία παραγωγής αγαθών προς μια οικονομία υπηρεσιών και πληροφοριών.
- Η ανάγκη συνδυασμού του στόχου της ανταγωνιστικότητας, η οποία σήμερα αποτελεί την κυρίαρχη ιδεολογία και πολιτική, με το στόχο της περιφερειακής ισότητας, σε όρους εισοδήματος, απασχόλησης και κοινωνικών κατακτήσεων. (Konsolas, Papadaskalopoulos, Plaskovitis, 2002).

Οι νέες συνθήκες ανάπτυξης, οι απόψεις, οι τάσεις και οι προτεραιότητες που εμφανίζονται σήμερα, απαιτούν τη διεξαγωγή γόνιμου διαλόγου που αφορά θέματα για τη σύνθεση και την οροθέτηση του Περιφερειακού Προγραμματισμού και το ρόλο των περιφερειών και των πόλεων της Ευρώπης. Ένας τέτοιος διάλογος διεξάγεται σήμερα σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης. Στα θέματα κοινής αποδοχής, όλων των συμμετεχόντων, περιλαμβάνονται, η σημασία της πολιτικής όσον αφορά την επιτυχία της διαδικασίας ολοκλήρωσης της διευρυμένης Ένωσης, η προτεραιότητα των περιφερειών που εμφανίζουν καθυστέρηση στην ανάπτυξη τους,

η ανάγκη να συνεχιστεί η περιφερειακή πολιτική με σημαντικές κοινοτικές παρεμβάσεις και σε άλλες περιφέρειες εκτός από αυτές που εμφανίζουν καθυστέρηση στην ανάπτυξή τους, η ανάγκη περαιτέρω απλούστευσης της μεθόδου εφαρμογής, περιλαμβανομένης της παύσης ισχύος του σημερινού συστήματος ταξινόμησης σε ζώνες, η θέσπιση ενός ενιαίου χρηματοδοτικού μέσου και ενός αποθέματος για έκτατες ανάγκες καθώς και η συνέχιση της ευρωπαϊκής συνεργασίας μεταξύ των περιφερειών της Ένωσης, περιλαμβανομένων των μελλοντικών εξωτερικών συνόρων (ανατολικών και νοτίων).

Αυτές, όμως, είναι σκέψεις για το μέλλον. Το σημερινό μοντέλο δέχεται αρκετές κριτικές. Η Ελένη Ανδρικοπούλου (2000) υποστηρίζει πως για την προγραμματική περίοδο την οποία διανύουμε 2000-2006, δεν έγινε καμιά σημαντική αναθεώρηση και ενίσχυση της πολιτικής συνοχής, εν όψει των νέων βημάτων εμβάθυνσης και διεύρυνσης που είναι προ των πυλών. Το Ταμείο Συνοχής παραμένει ως έχει – θεωρείται οπισθοδρομικό, γιατί αποσκοπεί σε μεμονωμένα έργα και όχι σε προγράμματα αλλά και έχει περιορισμένη γκάμα παρεμβάσεων – και επιπλέον αποτελεί πρότυπο για το προενταξιακό διαρθρωτικό μέσο ISPA.

Άλλο ένα σημείο κριτικής είναι η υποχώρηση που παρατηρείται στην ΚΑΠ σε σχέση με τα επικρατούντα στην ΕΕ 15. Στο βαθμό που δε θα επεκταθεί η ΚΑΠ στις χώρες τις ΚΑΕ και δεν πρόκειται να δοθούν επιδόματα στους αγρότες των χωρών αυτών, θα οδηγηθούμε σε νέες ανισότητες, καθώς μετά τη διεύρυνση θα επιδοτούνται οι σχετικά πλούσιοι αγρότες των παλαιών κρατών και όχι οι φτωχοί αγρότες των νέων μελών.

Τέλος, στην περίπτωση της πολιτικής συνοχής, χώρες με μεγαλύτερο ΑΕΠ από τις νέες χώρες (π.χ. Ελλάδα) θα έχουν τη δυνατότητα να εισπράξουν ένα αυξημένο ποσό σε σχέση με το 4%¹³ του ΑΕΠ τους, από τα νέα κράτη μέλη που έχουν πολύ χαμηλότερο ΑΕΠ.

Όπως είδαμε και στη δεύτερη ενότητα θα έχουμε αύξηση των ανισοτήτων μετά τη διεύρυνση, οι οποίες δεν προβλέπεται να ανακάμψουν εύκολα μέσω της ισχύουσας πολιτικής συνοχής. Αυτό είναι λογικό αφού η ΚΑΠ και η πολιτική συνοχής θα ενισχύουν περισσότερο περιοχές με λιγότερες ανάγκες σε σχέση με τις περιοχές των νέων κρατών που έχουν υψηλότερες ανάγκες. Για να επιτευχθεί η πραγματική σύγκλιση των περιφερειών της Ένωσης χρειάζεται όραμα, ανοιχτό μυαλό και αποφασιστικότητα, ώστε η Ευρώπη να γίνει πράγματι η ήπειρος της δημοκρατίας, της ισότητας και της ελευθερίας.

---

¹³ Ανώτατο όριο των διαρθρωτικών πόρων που μπορεί ένα κράτος να εισπράξει σε ετήσια βάση.

ΠΗΓΕΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- ΑΝΔΡΙΚΟΠΟΥΛΟΥ ΕΛΕΝΗ (1995), Οι Περιφέρειες στην Ευρωπαϊκή Ένωση: Η εξέλιξη της περιφερειακής πολιτικής από τη Συνθήκη της Ρώμης έως το Maastricht, Εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα.
- ΑΝΔΡΙΚΟΠΟΥΛΟΥ ΕΛΕΝΗ (2000), «Η Πολιτική Συνοχής και οι Προοπτικές της στο νέο Ευρωπαϊκό Χώρο» στο Ελένη Ανδρικοπούλου - Γρηγόρης Καυκαλάς (επιμ), Ο νέος Ευρωπαϊκός Χώρος: Η διεύρυνση και η γεωγραφία της ευρωπαϊκής ανάπτυξης, Εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα.
- ΓΙΑΝΝΙΑΣ ΔΗΜΗΤΡΗΣ (2002), Περιφερειακή Οικονομική, Πανεπιστημιακές Σημειώσεις, Τμήμα Οικονομικών Επιστημών Πανεπιστημίου Θεσσαλίας, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας, Βόλος.
- ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΤΩΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΚΟΙΝΟΤΗΤΩΝ (2002), Πρώτη έκθεση προόδου σχετικά με την οικονομική και κοινωνική συνοχή, COM (2002) 46 τελικό, Βρυξέλλες.
- ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΤΩΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΚΟΙΝΟΤΗΤΩΝ (2003), Δεύτερη έκθεση προόδου σχετικά με την οικονομική και κοινωνική συνοχή, COM (2003) 34 τελικό, Βρυξέλλες.
- ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ (2001), Στην υπηρεσία των υπηρεσιών, Λουξεμβούργο: Υπηρεσία επίσημων εκδόσεων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων.
- ΚΟΝΣΟΛΑΣ ΝΙΚΟΛΑΣ (1997), Σύγχρονη Περιφερειακή Οικονομική Πολιτική, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα.
- ΜΑΡΑΒΕΓΙΑΣ ΝΑΠΟΛΕΩΝ (1994), «Η μεταρρύθμιση των διαρθρωτικών πολιτικών της Ευρωπαϊκής Ένωσης» στο Π. Γεμίτης - Γ. Καυκαλάς - Ν. Μαραβέγιας (επιμ), Αστική και Περιφερειακή Ανάπτυξη: Θεωρία-ανάλυση και πολιτική, Εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα.
- ΜΕΤΑΞΕΑΣ ΘΕΟΔΩΡΟΣ (2002), «Οικονομικά της Ευρωπαϊκής Ένωσης: Διαρθρωτικά ταμεία της Ευρωπαϊκής Ένωσης – Τάσεις περιφερειακών ανισοτήτων – Ευρωπαϊκό σχέδιο χωρικής ανάπτυξης», Πανεπιστημιακές Σημειώσεις, Τμήμα Οικονομικών Επιστημών Πανεπιστημίου Θεσσαλίας, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας, Βόλος.
- ΜΟΥΣΗΣ ΝΙΚΟΣ (2001), Ευρωπαϊκή Ένωση: Δίκαιο, Οικονομία, Πολιτική, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα.
- ΣΠΙΛΑΝΗΣ ΓΙΑΝΝΗΣ (1996), Περιφερειακός Οικονομικός Σχεδιασμός και Περιβάλλον, Εκδόσεις Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη.
- DECAND GILLES, “Regional Policy and Statistics – A Long Story”, Regional Statistics, Sigma/2000, www.europa.eu.int.
- EUROPEAN COMMISSION (2000), The EU Compendium of Spatial planning systems and policies: Greece, Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.
- JOVANOVIC MIROSLAV (2002), Διεθνής Οικονομική Ολοκλήρωση: Όρια και Προοπτικές, (Μετάφραση Θανάσης Αθανασίου), Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα.
- KONSOLAS NICHOLAS, PAPADASKALOPOULOS ATHANASIOS, PLASKOVITIS ILIAS (2002), Regional Development in Greece, Springer, Berlin.